

Volkscultuur Magazine

A group of young girls in white dresses walking in a procession, likely during a cultural festival or religious event. The girls are wearing long, white, ruffled dresses and are walking in a line on a paved path. In the background, there are other people, including more girls in white dresses, and a crowd of spectators. The scene is outdoors and appears to be a public event.

**Extra dik
thema-
nummer**

**Wie zijn
de dragers
van het
immaterieel
erfgoed in
Nederland?**

jaargang 6, nr 2
zomer 2011
www.volkscultuur.nl

Inhoud

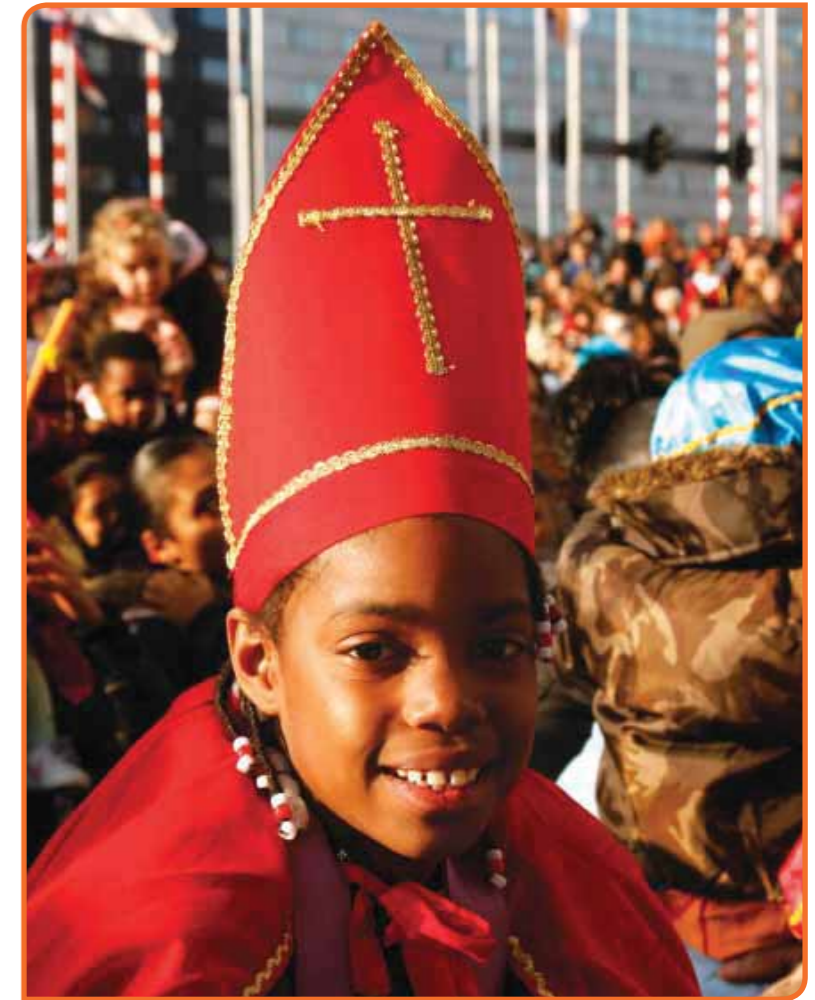
- 3 Toekomst voor immaterieel erfgoed
- 8 Sinterklaasfeest
- 12 Het Bloemencorso van Zundert
- 16 Sint Jansprocessie te Laren
- 20 Ringrijden in Zeeland
- 24 Oeteldonkse carnaval te 's-Hertogenbosch
- 28 De Jonkheid Sancta Brigida van Noorbeek
- 32 Paardenmarkt in Zuidlaren
- 35 Hindelooper schilderkunst
- 38 De Boxmeerse Vaart
- 42 Schoonrijden
- 47 Kolven in Noord-Holland
- 50 Bovenstem zingen in Genemuiden
- 54 Keti Koti in Amsterdam
- 58 Sint Maartensviering te Utrecht
- 62 Draaksteken te Beesel
- 66 Oud Limburgs Schuttersfeest
- 70 Allerheiligen (Halloween) Allerzielen

Toekomst voor immaterieel erfgoed

De door het vorige kabinet aangekondigde ratificatie van de Unesco-conventie van het Immaterieel Erfgoed lijkt nu eindelijk zijn beslag te krijgen. De goedkeuringwet en memorie van toelichting liggen inmiddels gereed op het ministerie. Beiden moeten vervolgens nog naar de Raad voor Cultuur en naar de Tweede Kamer, die hopelijk zonder al te veel bezwaren zal instemmen.

Hoe Nederland in de praktijk de implementatie zal aanpakken, moet nog nader worden uitgewerkt. Het Unesco-verdrag schrijft voor dat Nederland één of meer inventarissen samenstelt van het immaterieel erfgoed op het grondgebied van de staat. Unesco geeft daarbij aan dat gestreefd moet worden naar een zo groot mogelijke inbreng en participatie van de lokale gemeenschappen. Dat is de reden dat op het ministerie van OCW wordt nagedacht over een systeem van voordrachten, waarbij de plaatselijke gemeenschappen zelf, van onderop, zaken kunnen voordragen voor de nationale inventaris. Zoals het zich nu laat aanzien, dienen deze voordrachten vergezeld te gaan van een safeguardingsplan, waarin omschreven wordt hoe deze plaatselijke gemeenschappen dit eigen immaterieel erfgoed denken te kunnen beheren en door te geven aan toekomstige generaties. Verder is het de bedoeling van het ministerie van OCW dat de nationale inventaris op een gebruiksvriendelijke wijze zal worden ontsloten op internet.

Pas als immaterieel erfgoed-uitingen op de nationale lijst staan, kan Nederland ze ook voordragen voor de internationale Unesco-lijst. Terwijl de vorige minister van OCW, Plasterk, een beleid voorstond, waarbij Nederland slechts spaarzaam zou voordragen voor de internationale lijst, lijkt het erop dat het nieuwe kabinet dit instrument mogelijk wel zal gebruiken om het Nederlandse

Sinterklaas wil als belangrijkste traditie als eerste op de nationale en internationale lijst van Unesco. Zijn feest wordt door bijna alle kinderen in Nederland gevierd.

immateriële erfgoed ook internationaal een gezicht te geven. Maar het is nog te vroeg om hier al met zekerheid wat over te kunnen zeggen. De beslissing hierover ligt bij staatssecretaris Zijlstra.

Klaarstomen van de gemeenschappen

Een implementatie van een internationale conventie gaat niet van vandaag op morgen. Het vergt eerst veel nadenken en debat, waarin beleidsmakers, erfgoedprofessionals en wetenschappers ieder hun eigen stem hebben. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed heeft veel gedaan aan het op de agenda krijgen van het onderwerp, waarbij ook veel aandacht werd besteed aan de mogelijke haken en ogen aan de conventie. Het ging dan met name over kwesties als: is immaterieel erfgoed wel te beschermen? En hoe pak je dit dan aan? Hoe moet je het nieuwe beleidsterrein in praktische zin handen en voeten geven? Wat komt er allemaal bij kijken?

Met de aangekondigde ratificatie van de conventie door Nederland is deze fase inmiddels afgesloten. Er lijkt nu een brede consensus te zijn over nut en noodzaak van immaterieel erfgoed-beleid. Het recente debat werd onlangs kort samengevat in een publicatie die wij uitbrachten samen met het Meertens Instituut: het boek *Immaterieel erfgoed en volkscultuur. Almanak bij een actueel debat* (AUP, Amsterdam 2011).

We zijn nu toe aan de volgende stap, namelijk de praktische implementatie van de conventie. Dit vergt niet alleen een beleidsmatige uitwerking op het ministerie van OCW. Ook de plaatselijke gemeenschappen, die zo'n belangrijke rol spelen in de conventie, dienen te worden klaargestoomd voor hun taak. De dragers van het immaterieel erfgoed moeten eerst goed in kaart worden gebracht en vervolgens geprikkeld worden om met het eigen immaterieel erfgoed aan de slag te gaan. Wij organiseerden daarom een aantal bijeenkomsten waarin organisaties als het Sint Nicolaas Genootschap, de Nederlandse Kolfbond, het Comité Boxmeerse Vaart en vele andere met elkaar in gesprek gingen. Dat de eigen traditie ook erfgoed is, waard om voor te zorgen, vroeg bij hen soms om een omslag in het denken. Wat zijn de voor- en nadelen om het eigen immaterieel erfgoed voor te dragen voor de Nederlandse lijst? Wat wordt er van je verwacht, organisatorisch en anderszins?

Volgens het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed is het de taak van elke beheerder om na te denken over de hedendaagse betekenis van zijn erfgoed. Vroeger gingen de aanpassingen in de traditie min of meer vanzelf. Nu moet je je daarin actiever opstellen. Een goed voorbeeld is het Sint Maartensberaad in Utrecht, dat in de Domstad daklozenmaaltijden organiseert op 11 november, voortbouwend op de oorspronkelijke betekenis van Sint Maarten. Ook leggen ze in Utrecht een link met de mantelzorg, door de uitreiking van de mantel van Sint Maarten aan iemand die zich daar bijzonder voor heeft ingezet. Het levert soms verhitte discussies op. Sommigen vinden dat een traditie puur moet blijven, authentiek. En dus niet al te veel veranderingen kan verdragen. Maar daarmee loop je het risico dat een traditie musealiseert, slechts nog geschiedenis is. Het is juist de kracht van veel traditionele feesten, als het sinterklaasfeest, dat ze altijd meegaan met de tijd.

Voor de vaak kleine organisaties is het opstellen van een safeguardingsplan niet altijd eenvoudig. Volgens ons biedt de conventie echter kansen, juist voor kleine organisaties. Het kan het de organisaties makkelijker maken om medewerking te krijgen van bijvoorbeeld gemeenten. Het zal ook helpen om nieuwe leden te werven. Maar het vergt zeker ook een professionaliseringslag, waarbij wij de plaatselijke organisaties zo goed mogelijk proberen te ondersteunen. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed ziet dit als één van haar taken. Naast het bewustmaken van de Nederlandse bevolking van dit belangrijke onderdeel van het Nederlandse erfgoed en het in kaart brengen van de sector.

Immaterieel erfgoed zichtbaar maken

In deze thema-aflevering van *Volkscultuur Magazine* willen wij enkele concrete vormen van immaterieel erfgoed aan u voorstellen en ook de gemeenschappen erachter zichtbaar maken. Inmiddels hebben ruim zestig organisaties kenbaar gemaakt zich te willen voorbereiden om op de Nederlandse lijst te komen.

Nu nog richt het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed zich vooral op erfgoed dat al gedragen wordt door een organisatie. Maar op het centrum wordt ook gewerkt aan

Koninginnedag heeft ook ambities om erkend te worden als belangrijk immaterieel erfgoed.

een ondersteuning voor erfgoed waarvoor nog geen organisatie is, bijvoorbeeld de levenslooprituelen (tradities rondom geboorte, huwelijk en dood). Erfgoedprofessionals waarschuwen soms voor het 'opleukend' effect van erfgoedlijsten, omdat mensen alleen de leuke positieve zaken willen voordragen en naties zich internationaal willen onderscheiden met bijzondere en kleurrijke voorbeelden, waarop een land of plaatselijke gemeenschap trots kan zijn. Maar immaterieel erfgoed heeft ook donkere kanten, zoals het voorbeeld van het Nederlandse slavernijverleden – Keti Koti – leert. Ook deze kant van het immaterieel erfgoed verdient een plaats te krijgen op de nationale Nederlandse inventaris.

De rol van gemeenten

De rol van gemeenten en andere overheden vergt nog speciale aandacht. Niet alleen de dragers van tradities moeten het immaterieel erfgoed nog 'tussen de oren krijgen', dat geldt ook voor de gemeentelijke overheden. Het ministerie van OCW heeft onderzoeksbureau Berenschot laten onderzoeken welk beleid gemeenten en provincies nu al hebben op het terrein van immaterieel

erfgoed. Door het cultuurparticipatiebeleid van OCW, waarin volkscultuur één van de peilers is, hebben provincies en gemeenten al wat bekendheid met het beleidsveld gekregen. Het Unesco-verdrag vergt echter een eigen insteek en aanpak, met meer aandacht voor het inventariseren van immaterieel erfgoed en voor het doorgeven naar volgende generaties. Uit het Berenschot onderzoek blijkt dat nog maar weinig gemeenten en provincies kennis hebben van het Unesco-verdrag en van wat er precies van hen verwacht wordt. Ook dit vergt nog aandacht en bewustwording.

Wij hebben inmiddels alle burgemeesters aangeschreven met de vraag om na te denken over immaterieel erfgoed in hun gemeente. Gemeenten zouden, meer dan tot nu het geval is, moeten inventariseren welke organisaties binnen de eigen gemeentegrenzen nu al bezig zijn met immaterieel erfgoed. Vaak gaat het om vrijwilligersorganisaties die nu nog onzichtbaar zijn, omdat ze niet participeren in de subsidiecircuits van de gemeentelijke overheid. De organisaties doen het vaak zelf, maar de gemeente kan wel zorgen voor een beslissend steuntje in de rug.

Binnenkort zullen wij met een handleiding voor gemeenten komen over hoe zij om kunnen gaan met hun immaterieel erfgoed.

Safeguardingsplan

Bij het maken van een safeguardingsplan, past allereerst het in kaart brengen van de traditie. Voor Unesco staat inventariseren altijd in dienst van *safeguarden*. Voordat je iets kunt doorgeven, moet je allereerst weten WAT je wilt doorgeven. Wat houdt de traditie precies in? Welke kennis en vaardigheden spelen een rol?

Het in kaart brengen van een traditie is ook het in kaart brengen waar kennis over die traditie voorhanden is. Soms is die kennis slechts in de hoofden van mensen aanwezig. Maar om het gebruik door te geven aan volgende generaties is het nodig om de traditie goed te documenteren en de geschiedenis ervan uit te zoeken. Soms zijn er knelpunten, dan is een bepaalde vaardigheid of de kennis over een bepaald gebruik nog slechts aanwezig bij een beperkt aantal personen. Dan is het des te belangrijker om die kennis vast te leggen door deze personen ernaar te vragen.

Unesco vraagt verder om ook in kaart te brengen door wie de traditie wordt beoefend, welke gemeenschap erachter staat. Tradities kunnen niet bestaan zonder mensen die ze beoefenen. Als de traditie niet meer beleefd wordt door mensen, dan is het een dode traditie. Voor een belangrijk deel is het een bewustwordingsproces. Dat de eigen traditie ook erfgoed is, waard om voor te zorgen, vraagt soms om een omslag in het denken.

Elk immaterieel erfgoed heeft zijn eigen problemen maar ook zijn eigen mogelijkheden en kansen. Immaterieel erfgoed moet betekenis hebben voor de dragers en die betekenis moet met de tijd meegaan. Zonder mensen die het belangrijk vinden, is het afgelopen. Het is de taak van elke beheerder om na te denken over de hedendaagse betekenis van zijn erfgoed. Vroeger gingen de veranderingen min of meer vanzelf. Nu moet dragers zich daarin actiever opstellen.

Het is goed om in kaart te brengen wat de sterke en zwakte kanten van de traditie zijn en de kansen en bedreigingen te benoemen. Sterkten moet je uitbuiten. Kansen moet je benutten.

Zwakten en knelpunten moet je oplossen. Bedreigingen moet je ombuigen. Als mensen het verhaal niet meer kennen, dan moet je het verhaal opnieuw vertellen. Bij de kansen moet je altijd nadenken of de kern een hedendaagse betekenis heeft. Hoe kun je de kern van je boodschap een draai geven die aansluit bij wat voor mensen hier en nu van betekenis is?

De volgende fase is het vergroten van het draagvlak en dat doe je door bewustwording en promotie. Vaak gaat het om een lange weg. Maar het is belangrijk om de overdracht van generatie op generatie te verzekeren. De meeste organisaties doen er veel aan om hun traditie door te geven aan volgende generaties. Het is van belang om in kaart te brengen hoe de overdracht nu al gebeurt en hoe deze versterkt kan worden.

Een safeguardingsplan is vooral een kwestie van met een open blik naar de traditie kijken en goed nadenken over hoe de traditie levend gehouden kan worden. Dit is bij elk immaterieel erfgoed weer anders. Daarom heeft het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed een aantal werkgroepen samengesteld waarin dragers van immaterieel erfgoed samen werken aan hun safeguardingsplan, maar ook nadenken of ze wel of niet op een nationale inventaris willen komen.

Van abstract naar concreet

In de wetenschap en het beleid wordt nog al eens in abstracte termen over immaterieel erfgoed gesproken. Maar wat betekent het in de praktijk? Waar kun je aan denken bij immaterieel erfgoed en hoe zijn mensen met immaterieel erfgoed bezig? En wat betekent het voor hen om op de lijst van belangrijk immaterieel erfgoed te komen?

Deze aflevering van *Volkscultuur Magazine* is een manier om het toch wat abstracte begrip immaterieel erfgoed concreet te maken, niet alleen voor beleidsmakers maar ook voor de plaatselijke dragers van dit erfgoed en het brede publiek. Het is een stapje verder op de weg van werken aan een toekomst voor immaterieel erfgoed in Nederland.

Ineke Strouken, directeur

Tijdschrift **Traditie** vernieuwd

Veel van onze gewoonten hebben wij onbewust overgenomen van onze ouders en voorouders en vervolgens naar eigen hand gezet. Het doorgeven van gewoonten en gebruiken van generatie op generatie noemen wij traditie. Het woord is afgeleid van het Latijnse woord 'traditio', wat overhandiging betekent. Het overhandigen van cultuur aan de volgende generaties.

Traditie is het tijdschrift dat informatie biedt over de historische achtergronden en hedendaagse betekenissen van tradities in Nederland. De komende jaren gaat Traditie veel aandacht besteden aan de tradities die wij zo waardevol vinden dat wij ze niet verloren willen laten gaan: het immaterieel erfgoed.

Het immaterieel erfgoed is de nieuwe tak van erfgoed. In 2003 nam Unesco een conventie aan om ook het immaterieel erfgoed te gaan beschermen. Tradities zijn 'levend' erfgoed en beschermen moet daarom opgevat worden als levensvatbaar houden. Daarvoor is het nodig dat immaterieel erfgoed betekenis krijgt voor nieuwe generaties. Traditie draagt hieraan een steentje bij door het verhaal te vertellen van de vele mooie tradities die Nederland rijk is.

Vraag een proefnummer aan

ncv@volkscultuur.nl of 030-2760244

Sinterklaas en de pieten komen in Nederland aan met Pakjesboot 12

Sinterklaasfeest

‘Sinterklaas is traditie nr. 1 in Nederland en dat willen we zo houden’, zegt de voorzitter van het Sint Nicolaas Genootschap Jan van Wijk. Sinterklaas is al gedurende vele jaren het hoogtepunt voor jong en oud. Wie heeft er geen dierbare herinneringen aan het sinterklaasfeest in zijn jeugd? Het maken van een surprise, het voorlezen van een sinterklaasgedicht, Zwarte Piet, de zak van Sinterklaas: het zijn allemaal herinneringsmomenten die vast verankerd liggen in het Nederlandse culturele geheugen. Als belangrijkste Nederlandse traditie heeft de goedheiligman op eigen kracht al heel veel eeuwen overleefd. Het is ook een typisch Nederlandse traditie, met een geheel eigen inkleuring en gevoelswaarde. Het Sint Nicolaas Genootschap maakt zich hard voor dit gebruik.

Als kinderfeest met cadeautjes gaat het sinterklaasfeest al terug tot minimaal de zestiende eeuw. Misschien kwam het doordat de Republiek der Nederlanden toen protestant werd en Sint Nicolaas als katholieke heiligenfeestdag in zekere zin ondergronds moest. Niet alleen kwam er minder nadruk op de katholieke herkomst van de heilige. Plaatselijk werden ook verbodsbepalingen uitgevaardigd die bijvoorbeeld de altijd populaire Sint Nicolaasmarkten moesten verbieden. In de Nederlanden zou Sinterklaas zich ontwikkelen tot kinderfeest voor alle gezindten. Al kunnen er nog steeds wel eens conflicten zijn, zoals de commotie in Amsterdam leert toen de sint van het gemeentebestuur geen kruis meer op zijn mijter mocht dragen.

Kinderfeest

Al in de zestiende eeuw mochten de kinderen, aan de vooravond van Sinterklaas op 5 december, hun schoentje zetten. De volgende ochtend, op 6 december, vonden ze de cadeautjes: allerlei zoete lekkernijen, maar ook vaak speelgoed. En wie stout was kreeg ook toen al de roe. Bekend zijn de schilderijen van de beroemde schilder Jan Steen met een huilend jongetje dat aan de anderen zijn schoen laat zien waarin in zijn geval geen lekkernijen maar een roe was beland. Sinterklaas werd een kinderfeest dat voortaan vooral thuis werd gevierd.

In de negentiende eeuw waren er enkele nieuwe trends, die verder invulling gaven aan de traditie van Sinterklaas. De belangrijkste verandering was dat Sinterklaas voortaan hoogstpersoonlijk zijn

opwachting kwam maken, daarbij vergezeld van een jonge zwarte helper: Zwarte Piet. Als kindervriend verrast hij, elk jaar weer op zijn eigen verjaardag, de kinderen met cadeautjes, gekleed in zijn bekende rode mantel en opvallende mijter. Dat hij een bisschop was, zag je aan zijn statige staf en bisschopsring. Vanaf het eind van de negentiende eeuw komt hij aan met de stoomboot en wordt op de kade verwelkomd door het voltallige gemeentebestuur. De allereerste intocht in Amsterdam was in 1934.

Sinterklaas staat in België al op de Unesco-lijst van immaterieel erfgoed

De oudste sinterklaasrijmen dateren van het eind van de negentiende eeuw. In die tijd verschenen ook de eerste handleidingen voor het zelf maken van surprises zoals bijvoorbeeld in 1905 het boek *Sint Nicolaas-avond. Rijmpjes en Raadgevingen bij het maken van surprises en andere verrassingen voor groot en klein*. Het is een belangrijke ontwikkeling in het sinterklaasfeest. Het feest verbreedde zich van kinderfeest tot een meer algemeen familiefeest. Voortaan kregen ook de ouderen cadeautjes. Vanaf dat moment dateert ook het bekende lootjestrekken. We mochten zelf aan de slag.

Het sinterklaasfeest is altijd met zijn tijd meegegaan. Tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw was Sint Nicolaas een strenge, enigszins autoritaire vaderfiguur. Het paste in een tijd dat het in de opvoeding er nog streng aan toe ging. Zwarte Piet fungeerde als de boeman, niet alleen dreigde hij de stoute kinderen met een roe, echt stoute kinderen liepen zelfs het risico om mee te worden genomen in de zak van Sinterklaas. Sinterklaas speelde een belangrijke rol in de opvoeding van kinderen. En in het bijbrengen van normen en waarden.

Vanaf de jaren zestig, toen er een minder autoritaire wind door Nederland ging waaien, ging de strenge, straffende Sinterklaas definitief tot het verleden horen. Bij de traditionele intocht in 1966, die dat jaar in Harlingen was, gooide Sinterklaas op symbolische wijze de zak over zijn schouder de golven in. Van de kinderschrik die hij ooit was, werd hij nu een goedmoedige, milde sint. Ook de figuur van Zwarte Piet zou langzaam veranderen door de veranderende tijden.

Was hij eerst nog een beetje dommig in voorkomen en handelen, aan het eind van de twintigste eeuw zou hij zich ontwikkelen tot de moderne manager van Sinterklaas.

Sint Nicolaas Genootschap

Volgens Jan van Wijk, de voorzitter van het Sint Nicolaas Genootschap, is beleving alles: 'Als er geen beleving meer is, dan stopt het'. Het sinterklaasfeest is al jarenlang het hoogtepunt in het jaar en is zeker niet alleen voor kinderen. Het is een feest voor jong en oud, van welke komaf ook. Heel Nederland doet mee: het wordt gedragen door brede lagen van de bevolking. Jan van Wijk: 'De figuur van de sint leeft enorm en verdient als traditie nr. 1 een plek op de internationale Unesco-lijst van het immaterieel erfgoed'.

Het Sint Nicolaas Genootschap bestaat nu ongeveer 15 jaar en stelt zich tot doel initiatieven te nemen en te bevorderen waarin de figuur van en de legenden en volksgebruiken rond Sint Nicolaas centraal staan. Sinterklaas is een oude traditie, verweven met de Nederlandse cultuur. Die geschiedenis verdient het om gedocumenteerd te worden. Het Sint Nicolaas Genootschap werkt aan een documentatiecentrum met informatie voor leden en anderen, en dat boeken, brochures, tekeningen en prenten omvat.

Al sinds de zestiende eeuw zetten kinderen met Sinterklaas hun schoen

De intocht van Sint Nicolaas is één van de hoogtepunten van het sinterklaasfeest.

In Neede is er een speciaal Sinterklaasmuseum: 'Oh, kom er eens kijken'. Het Genootschap telt leden die over het algemeen praktiserend, dat wil zeggen actief, als hulpsint of hulppiet zijn. Het Genootschap vindt het belangrijk dat Sint Nicolaas zich waardig presenteert, als een echte bisschop. Elk jaar in oktober zijn er cursussen, die zich richten op een waardige presentatie, niet alleen in geschikte kleding maar veel breder dan dat. In de cursus komt ook de psychologie van het kind aan bod. Samen met Vlaanderen wordt vier maal per jaar het blad *Tijdingen* uitgegeven.

Internationale samenwerking

In Vlaanderen staat het sinterklaasfeest al op de nationale Vlaamse inventaris. Het wordt tijd dat Nederland nu snel volgt. Voor een voordracht voor de internationale lijst, acht Jan van Wijk samenwerking met andere landen geenszins uitgesloten. 'Het kan zo'n voordracht sterker maken.' Sint Nicolaas leeft niet alleen in Nederland, maar ook in landen als Zwitserland, Frankrijk en Italië. Als voorbeelden noemt hij Saint Nicolas de Port in Frankrijk en Bari in Italië, een internationaal vermaard bedevaartsoord, waar de relieken van Sint Nicolaas vereerd worden.

In de afgelopen vier eeuwen werd Sinterklaas steeds belangrijker als baken van de Nederlandse culturele identiteit. Door voortdurende aanpassingen en veranderingen wist het feest letterlijk bij de tijd te blijven. Dat geeft hoop voor de toekomst. Aan het Sint Nicolaasgenootschap zal het niet liggen. ▶

Foto's: Nationale Beeldbank

Het Bloemencorso van Zundert

Bij het naderen van het Brabantse Zundert in de zomer vallen eerst de kleurige velden vol dahlia's op. Vervolgens zijn het in het dorp vooral de grote tenten, die de nietsvermoedende reiziger in verwarring brengen. Wat is het verband tussen bloemen en tenten? En waarom is heel Zundert hiermee bezig? Het lijkt alsof hier voorbereidingen voor een enorme veldslag getroffen worden, een letterlijke variant van 'The war of the Roses'. Niets is minder waar. Er zal begin september in dit kleine, normaal zo rustige dorp inderdaad een strijd gevoerd worden. Een strijd om de eretitel van 'Winnaar van het Bloemencorso van Zundert'. Deze titel én uiteraard de eer, zijn voldoende om elk jaar weer twintig buurtschappen tot het uiterste te laten gaan.

Elk jaar in augustus trekt een lange stoet gigantische, kleurige en fantastische gevormde bouwsels op wielen door Zundert. Dit is beter bekend als het 'Bloemencorso van Zundert'. De buurtschappen hebben elk een eigen team van ontwerpers, maquettebouwers, lassers, timmerlui, bloemenkwekers en wat er allemaal nog meer komt kijken bij het maken van een corsowagen. Want het hele dorp is bij het Corso betrokken.

Buurtschappen

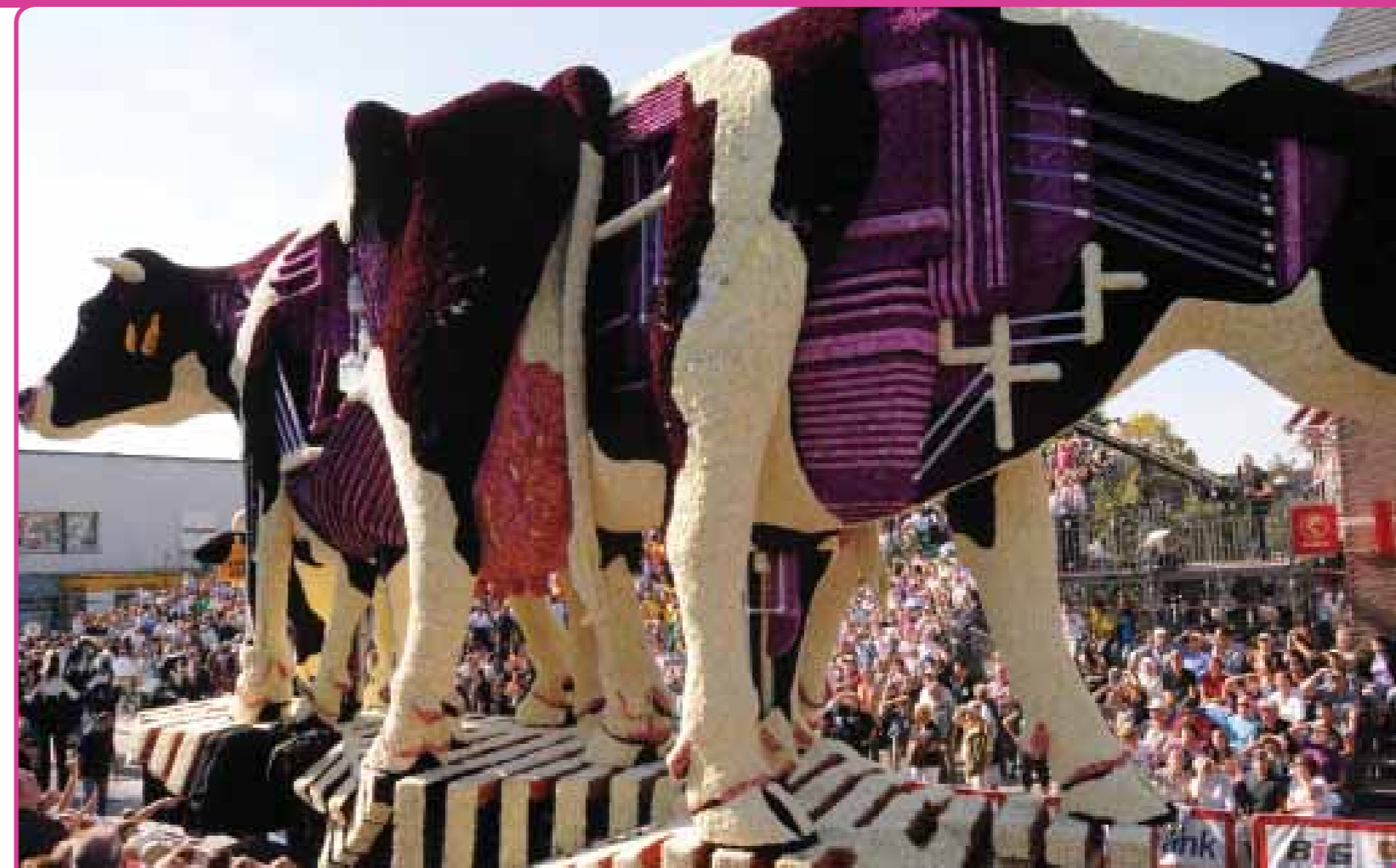
Sinds 1936, met een onderbreking van vijf jaar tijdens de oorlog, wordt het Corso gehouden. Werden sommige wagens in het begin nog door eenling of families gemaakt, na de oorlog waren het eigenlijk altijd de buurtschappen, die een wagen bouwden.

'Het is niet helemaal duidelijk waarom er gekozen is voor dahlia's als bloem voor het Corso. Het waren bloemen, die vaak in boerentuinen stonden, de zogenaamde 'poor men's roses'. Maar Zundert staat niet bekend om zijn bloemeteelt. Wij zijn nog aan het uitzoeken waar dat gebruik vandaan komt. Het zou er mee te maken kunnen hebben dat er rond de oude Koninginnedag van koningin Wilhelmina op 31 augustus een optocht met bloemen was', aldus Paul Bastiaansen, lid van de pr-commissie van de Stichting Bloemencorso Zundert én bouwer.

De stichting is het overkoepelende orgaan dat het evenement organiseert, het parcours en de veiligheid verzorgt. Een bestuur van negen mensen werkt samen met circa honderd vrijwilligers, die in werkgroepen en commissies zitten. De gezamenlijke buurtschappen sturen afgevaardigden, die samen met het bestuur zorgen voor het beleid van het Bloemencorso van Zundert.

Zundert zonder Corso kan niemand zich voorstellen

De stichting organiseert het Corso vanuit het idee, dat de buurtschappen eigenlijk zelfstandig zijn en verantwoordelijk voor hun eigen deel, dus de bouw van de wagens, de bloemen, de versiering. De kosten worden betaald uit de entree, de verkoop van bloemen en door sponsoring. Er komen elk jaar zo'n 22.000 bezoekers op het Corso af, dat betekent veel regelwerk. Het Corso wordt daarnaast uitgezonden door de Omroep Brabant, waar het ook vele kijkers aan de buis gekluisterd houdt. De mooiste wagen wordt uitgekozen door een vakjury met mensen van buiten Zundert, vaak afkomstig van kunstacademies.

Eén corsowagen telt wel 60.000 bloemen

Deze stellen hoge eisen aan de creativiteit en originaliteit van de ontwerpen. 'Dit heeft een grote invloed op de kwaliteit van de wagens. Er zijn al van oudsher veel contacten met de kunstacademie St. Joost van Tilburg en dat zie je terug in het Corso. De winnende buurtschap krijgt een ereplakkaat en een wisselbeker, waar de naam van de buurtschap met het jaartal in gegraveerd wordt. Na drie keer winnen mag je de beker houden. De winnende buurtschap mag ook een vaandel met het ontwerp maken, dat opgehangen wordt in de Corsozaal in het Cultuurcentrum. Er is naast de prijs van de vakjury ook een publieksprijs, maar die heeft een iets lagere status.

Identiteit van Zundert

Het Corso betekent heel veel voor Zundert, een Zundert zonder Corso kan niemand zich eigenlijk voorstellen. 'Alles draait om het Corso, het is deel van de identiteit van het dorp. Als het Corso op de lijst van Immaterieel Erfgoed van Unesco zou komen, zou dat een (inter)nationale erkenning zijn, een onafhankelijke bevestiging. Het zou ons nog trotser maken, het zou een stukje publiciteit zijn, maar ook zou het wellicht toekomstige bedreigingen als strengere veiligheidsregels en dergelijke gemakkelijker bespreekbaar kunnen maken. Wij hebben nu goede contacten met de gemeente en provincie, maar je weet nooit of dat blijft', aldus Paul Bastiaansen.

Gevoel van verbondenheid

De Stichting Bloemencorso Zundert mag dan de organisatie van het Corso voor zijn rekening nemen, het echte werk wordt door de buurtschappen gedaan. Als zo'n twintig buurtschappen in juni hun grote tenten opzetten, is er al een deel van het werk gedaan. Dan is het ontwerp voor de wagen al gekozen en komen de dahlië's al op in de velden. Vervolgens is het aan de lassers om het frame in elkaar te zetten en worden de planten met alle zorg omringd. Pas de laatste week in augustus worden de bloemen geogst, waarna ze weer aangroeien, tot er voldoende bloemen

Naast het bouwen van de wagen is er veel voorbereidend werk te doen. Iedereen helpt mee.

zijn om het kale ontwerp mee te vullen. Vervolgens zijn alle handen welkom om de bloemen vast te tikken aan de wagen. 'Op zondag is dan het Corso, op maandag worden de wagens tentoongesteld en op dinsdag is het sloopdag. De wagens zijn zo gemaakt, dat het meeste losgeschroefd kan worden. Als het meezit, is alles dinsdagavond afgebroken,' legt Paul Bastiaansen uit.

'In het najaar gaan dan alweer de ontwerpers met hun ontwerp langs de buurtschappen. Ze hopen allemaal dat hun ontwerp

gekozen wordt, dan wacht je eeuwige roem. Iedereen wil ontwerper worden, dat is het hoogst bereikbare binnen het Corso. Sinds een jaar of wat is er zelfs een echte Corso-academie. Dat wordt helemaal door vrijwilligers gerund. Die organiseren workshops door ervaren ontwerpers, bezoeken musea en organiseren lezingen door mensen van de kunstacademie. Daarna maken de deelnemers een ontwerp en maquette en leren ze deze te presenteren aan een buurtschapsbestuur. Dat kost ze wel wat tijd en inzet, maar dan kunnen ze ook wat. Naast de aandacht voor ontwerpers, zijn er ook lascurussen voor de bouwers van de wagens. Er is voor ieder wat te doen. Maar wat het leukste is aan het Corso, is de totale inzet van de deelnemers en het gevoel van verbondenheid. Iedereen is welkom, als je maar je best doet.'

Jong en oud

'En het langs de tenten gaan is ook heel gezellig. Vroeger mocht dat niet, toen was het strikt geheim wat er in de andere tenten gebeurde. Maar tegenwoordig wordt dat rondgaan juist op prijs gesteld. Net zoals het openstellen van de buurtschappen. Tegenwoordig kan je je aansluiten bij de buurtschap waarmee je de beste 'klik' hebt. Elke buurtschap heeft haar eigen karakter en dat zie je terug in hun wagen. Zo zijn de wagens van buurtschap 'Helpt elkander' vaak heel kunstzinnig. Dit is al heel lang zo, zelfs al in de jaren veertig zag je dat al,' vertelt Paul Bastiaansen.

'Je hebt wagens met alleen bloemen, maar je hebt ook wagens met figuranten, bewegende onderdelen en muziek. Het is voor de jury lastig om te kiezen, het is appels met peren vergelijken. Er is dan vaak veel discussie en als vakjury kun je het eigenlijk nooit goed doen. Het publiek vindt 'Disney'-achtige wagens met veel spektakel het mooist, maar het is niet gezegd dat die wagens ook winnen. De vakjury let vooral op beeldende kwaliteit en originaliteit.'

'Mensen van buitenaf zijn ook welkom. Ik kwam zelf ook uit een naburig dorp en ben erin gerold door vrienden. Ik ben er niet mee opgegroeid. Ik heb als kind wel vaak het Corso gezien, maar had nooit gedacht dat ik eraan mee zou doen. Dat kwam later pas. Maar dat gevoel van saamhorigheid, van opgenomen worden in de groep bouwers als je meewerkt aan zo'n wagen, is heel bijzon-

Buurtschap Helpt Elkander won in 2008 met het moderne ontwerp 'Booming City'

der. Je ziet echt mensen, tieners vaak nog, opbloeien door het respect en de waardering die ze krijgen voor wat ze doen. De gemiddelde leeftijd van de bouwers ligt rond de twintig jaar.'

'Het competitie-element is natuurlijk belangrijk, dat trekt jongeren aan. Daarnaast is er ook veel collegialiteit. Er worden bijvoorbeeld spullen uitgeleend over en weer. Een paar jaar geleden brandde een paar weken voor het Corso een wagen deels af. Andere buurtschappen hebben toen meegeholpen om de wagen toch op tijd af te krijgen.'

Kindercorso

De kinderen van Zundert krijgen de liefde voor het Corso met de paplepel ingegeven. Op de basisscholen tekenen ze hun eigen corsowagens en leren ze al maquettes maken. Er is een week na het grote Bloemencorso een Kindercorso, waar ze hun eigen wagens kunnen tonen. Zo leren ze al jong het vak en kunnen ze later geruisloos doorstromen naar het grote werk. Aan het Kindercorso doen gemiddeld driehonderd wagens mee met duizend kinderen.

'Het is een hele klus voor de jury om alle wagens te beoordelen en een winnaar uit te kiezen,' beaamt Paul Bastiaansen. 'Er zijn drie

leeftijdscategorieën, genoemd naar drie soorten dahlië's: pompon-, dahlië- en sterklasse. Elke categorie kent de prijzen 1 tot en met 10 en de rest is allemaal elfde.' Het kindercorso bestaat al zo'n 50 jaar, het is bijna net zo oud als het grote Corso.'

Door de vele activiteiten voor kinderen heeft het Corso niet te klagen over de toestroom van nieuwe deelnemers. De sociale en competitieve elementen trekken veel jongeren aan. De ontwerpen zijn vaak zo fantastisch, dat van enige oubolligheid, die men wellicht associeert met een bloemencorso, geen sprake is. 'Het draagvlak voor het Corso is nog ooit zo groot geweest als nu. Het is altijd een golfbeweging, soms gaat het minder, dan weer beter. Maar we hebben geen problemen met het levend houden van het corso. De wagens worden ook steeds bewerkelijker en men moet al eerder beginnen met bouwen,' legt Paul Bastiaansen uit.

'De openstelling van de buurtschappen, het aansluiten bij de buurtschap die je het meeste ligt, heeft ook veel buurtschappen gered. Er is een actief toelatingsbeleid, dat wel voor enige discussie gezorgd heeft, maar nu ziet men wel dat het een positief effect heeft gehad. Sommige buurtschappen kampten met weinig gezinnen. Door het openstellen zijn die buurtschappen nu weer volop actief. De winnaar van vorig jaar bijvoorbeeld had al 30 jaar niet meer gewonnen en die van het jaar daarvoor al 20 jaar niet meer. Vroeger kwam het wel voor, dat jaren achter elkaar dezelfde buurtschap telkens won en anderen nooit. Maar er zijn nu bijna geen zwakke buurtschappen meer,' aldus Bastiaansen.

Door de vele taken rondom het Corso is het mogelijk om je hele leven actief te blijven. 'De jongeren werken in de tent, want dat is vaak lichamelijk zwaar werk. De ouderen zijn vaak op de velden te vinden. Elke buurtschap heeft haar eigen dahliëvelden en die moeten geschoffeld en geplukt worden. Na het Corso blijven de dahlië's nog tot begin oktober op het veld staan om geplukt te worden. Daarna worden de knollen uitgegraven om voor de winter opgeslagen te worden. In januari is dan de onthulling van het vaandel van de winnende buurtschap en zo zijn we bijna het jaar rond met het Corso bezig.' ▶

Foto's: André Roks, Eric-Jan Dunk en Werner Pellis

De processie is heel belangrijk voor de sociale cohesie in Laren, bijna iedereen is er bij betrokken

Sint Jansprocessie te Laren

Van de vele heiligen die de katholieke kerk heeft, zijn er maar drie van wie de geboortedag gevierd wordt, van de anderen wordt alleen de sterfdag herdacht. De bedoelde drie zijn Jezus, zijn moeder Maria en Johannes. Deze Johannes of Sint Jan is op 24 juni geboren. De katholieke kerk vond de verjaardag van Sint Jan een goede vervanging van het Midzomerfeest. Een processie ter ere van het Sint Jansfeest klinkt niet heel erg raar, maar als je weet dat dit een processie in Laren in Noord-Holland is, gaan veel wenkbrauwen omhoog. Een katholieke processie in het protestantse noorden? Inderdaad, en bijna het hele dorp doet mee. Ze zijn er trots op ook. Elk jaar op de zondag die het dichtst bij 24 juni ligt, wordt de processie gehouden. Daar komt veel bij kijken.

In Laren houdt men sinds de Middeleeuwen al een bedevaartstocht ter ere van de geboortedag van Sint Jan. Dit is niet altijd zonder slag of stoot gegaan. In de tijd van de Reformatie werd de openbare uitoefening van de heilige missen van de katholieke kerk verboden. In Laren bleef men toch stiekem doorgaan met het houden van katholieke missen, in het begin in de bouwvallige kruiskerk buiten het dorp, op de Sint Jansheuvel. De kruiskerk mocht echter niet herbouwd worden en werd gesloopt. Vervolgens hielden de katholieken bij mensen thuis hun erediensten. Dit was de tijd van de zogenaamde schuilkerken. De Sint Jansprocessie was in die tijd meer een bedevaart. Het was geen gezamenlijke optocht, maar men liep al biddend alleen of in kleine groepjes driemaal om de Sint Jansheuvel. Dat werd een bidgang of omweging genoemd. Dit ritueel hield men in ere, zelfs nadat de kerk op de heuvel was verdwenen. Sinds de godsdienstvrijheid aan het einde van de achttiende eeuw werd de bedevaart weer openlijk gehouden.

In 1886 heeft men toestemming van de aartsbisschop van Utrecht gekregen om het Heilig Sacrament mee te dragen. Sindsdien gaat de tocht als bedevaart van het dorp naar het Sint Janskerkhof. Daar wordt het Heilig Sacrament gezegend en trekt men in processie terug. De processie heeft een vaste volgorde, met verschillende vaandels, deelnemers, bidgroepen, bedevaartgangers, muziek- en zangkorpsen, de geestelijkheid, de wereldlijkheid, de misdienaars en de kinderen. Het belangrijkste onderdeel, het Heilig Sacrament, heeft een plaats in het midden van de processie. Dat is bijzonder, want meestal krijgt het belangrijkste onderdeel de laatste plaats in het geheel. In Laren niet, daar vinden ze het letterlijk 'het middelpunt' van de processie. Langs de hele route staan bogen, die over de weg gespannen zijn. Deze bogen zijn versierd met linten, crêpepapier en bloemen. Dit wordt door buurtcomités verzorgd, waar de processie langkomt.

Broederschap van Sint Jan

In 1806, toen de godsdienstvrijheid wettelijk werd vastgelegd, is de Broederschap van Sint Jan in Laren opgericht, die mede ten doel heeft de jaarlijkse Sint Jansprocessie te organiseren. Niet iedereen mag zomaar lid worden, het is een eer om lid van de Broederschap te zijn. Ten eerste moet men in Laren wonen en

praktiserend katholiek zijn, maar een belangrijke voorwaarde is ook dat men actief moet zijn in de parochie van Sint Jan. Een ander doel van de Broederschap is het stimuleren van de persoonlijke devotie en het behoud van de Sint Jansbasiliek op de Brink.

Dat het organiseren van de processie de Broederschap goed afgaat, moge duidelijk zijn. 'Aan de processie wordt door circa tweeduizend personen deelgenomen. Dit aantal is de laatste jaren gelukkig constant. Het aantal bezoekers varieert nogal. Dat heeft vooral met het weer te maken. Het publiek dat komt kijken ligt tussen de vijf- en tienduizend', legt Frans Bierlaagh, penningmeester van de Broederschap van Sint Jan uit. Het hele dorp helpt mee, in bijzonder het katholieke deel. 'Het patroonsfeest leeft bijzonder

Met Sint Jan komt iedereen weer terug naar Laren

in het gehele dorp. Zowel de oude als nieuwe bewoners hebben iets met het feest en staan graag klaar om iets te doen of om het te ondersteunen. Blijkbaar hebben de mensen weer interesse voor tradities en behoefte aan spiritualiteit.'

Vroeger organiseerde de Broederschap alleen de processie, maar sinds een jaar of vijf zijn ze actiever geworden in het uitdragen van het geloof. 'We hebben eens per maand een Broederschapsmis en een Vesper, en we hebben in de lijdensweek de Matthäus Passion. We gaan soms ook een paar dagen naar Rome. We proberen echt iets te doen aan verdieping en geschiedenis, maar dan wel als vriendenclub. Wat we dit jaar ook doen, is een tentoonstelling organiseren over de versieringen van Sint Jan, dus de aankleding van de processie, met foto's, maquettes en artikelen', aldus Bierlaagh.

Buurtcomités

De mooi versierde erepoorten worden elk jaar weer door buurtcomités gemaakt. 'Vroeger werd dat gedaan door straten en buurten, maar in de jaren zestig van de vorige eeuw kwam daar een

beetje de klad in. Daarna zijn er vier buurtcomités opgericht, die elk voor een eigen deel van de route de versiering verzorgen. Vaak kom je er op die manier ook bij, als kind help je mee met het bogen bouwen en versieren. Dan raak je geïnteresseerd in de processie en wat daarachter ligt. Zo ging dat bij mij ook', vertelt Frans Bierlaagh. 'Door die buurtcomités komt er 'nieuw bloed' in de processie en de Broederschap. De Broederschap heeft nu genoeg leden, zeven mensen in het bestuur en dertig leden van 27 tot 85 jaar. De gemiddelde leeftijd is 55 jaar. We willen nu niet groter worden, maar hebben wel gezegd dat als er mensen uitgaan, we op zoek gaan naar jongere mensen. En die zijn er ook.

Het gaat vaak van vader op zoon of door vrienden die elkaar uitnodigen mee te doen.'

Bij de buurtcomités beginnen zo'n twee maanden van tevoren de voorbereidingen voor de versieringen. Met een ledenbestand van honderdtwintig hebben zij niet te klagen over onvoldoende mensen. Een paar weken van tevoren mogen de 'bruidjes' hun jurken uitzoeken. De bruidjes zijn de meisjes die meelopen in de processie. Van zo'n jaar of drie tot ongeveer 14 jaar doen ze dat. De bruidsjurken die ze aan hebben, zijn geschenken door de dorpsbewoners. Dat zijn oude Eerste Communiejurken of bruidsmisjes-

jurken. Sinds een paar jaar mogen er ook jongetjes mee, dat zijn de 'jonkers' of 'kwastendragers'. Die lopen in mooie witte kleren en houden de kwasten van de vaandels vast. Dat is een hele eer.'

Met de paplepel ingegoten

Van kleins af aan worden de kinderen vertrouwd gemaakt met het Sint Jansfeest. Iedereen wordt meegenomen om te kijken naar de lange optocht en de meisjes en jongens mogen al vanaf drie jaar meedoen. Mooi verkleed meelopen in een optocht, waarbij iedereen naar je kijkt, dat is een hele eer. 'We proberen ook taken te bedenken voor de jeugd, zoals het vasthouden van de kwasten van de vaandels. Dat vinden ze leuk en als dat kinderen trekt, wordt dat opgenomen in de processie. We hebben op dit moment geen contacten met scholen om daar voorlichting te geven over de processie. Dat hebben we in het verleden wel gedaan. In 2005, ter ere van het 200-jarig bestaan van de Broederschap, hebben we een boek over de processie uitgegeven, *Getuigenis op straat*, waar veel in beschreven is.'

Ook het familie-aspect, het op een vast moment jaarlijks terugkeren naar het ouderlijk nest, is een belangrijk element. De meeste Laarders, zoals autochtone bewoners van Laren zichzelf noemen, nemen een dag vrij voor Sint Jan. Geen haar op hun hoofd die eraan denkt op die dag te gaan werken. De Sint-Jansviering is een goede aanleiding om het feest te vieren met de familie. Dat is al tijden zo.

Traditie met inhoud

'Ik kan niet zeggen wat het voor het dorp betekent, maar voor de parochie en voor de kerk is de processie altijd heel belangrijk geweest. Zonder processie was de kerk hier nooit zo groot en levendig geweest. Maar het is niet alleen een feest voor de katholieken, we hebben ook goede contacten met de protestanten en hervormden. Die lopen zelfs in groepsverband ook mee. Waar we wel voor waken, is dat het geen folklore wordt. Het is een traditie met inhoud. Geen optocht, maar een processie. Aanmerking als immaterieel erfgoed op de Unesco inventaris zou natuurlijk wel een erkenning zijn voor ons harde werken', benadrukt Frans Bierlaagh. 'Wij zouden er erg trots op zijn.' ▶

Foto's: Nationale Beeldbank

Sinds 1806 organiseert de Broederschap van Sint Jan de processie in Laren

De bruidjes mogen in de processie niet ontbreken

Ringrijden in Zeeland

De grond dreunt onder de paardenhoeven. Het zware trekpaard dendert in volle galop voorbij, met een ruiter op zijn ongezadelde rug. De in het wit gestoken ruiter houdt een lans van ongeveer een meter omhoog in zijn ene hand. Het tafereel doet denken aan een middeleeuws steekspel. Op het juiste moment steekt hij hem nog hoger, dwars door de felbegeerde ring heen, een onooglijk klein ding van 38 mm. Na afloop gooit de groep ringrijders de spanning eruit door de winnaar op de schouders te nemen en te jonassen. Ringrijden is een typisch Zeeuws gebruik, al wordt er ook wel elders in het land aan ringrijden gedaan. Er zijn echter alleen in Zeeland wedstrijden en de Zeeuwen verkozen zelf het ringrijden tot hun belangrijkste traditie.

Over het ontstaan van het ringrijden bestaan verschillende theorieën. Volgens de één is het voortgekomen uit het kranssteken tijdens meikransvieringen, zoals die ook nog bekend zijn in Duitsland en Denemarken. Dit zou ook het tijdstip verklaren, waarop het ringrijden van oudsher gehouden werd: de derde pinksterdag. Een andere theorie is dat het is voortgekomen uit de steekspelen tijdens middeleeuwse toernooien. Daarbij hingen dames een ring

Er is veel archief verloren gegaan

op aan een brede zijden lint, die de ridders dan moesten proberen te steken. Degene die driemaal een ring had gestoken, was winnaar en kreeg een prijs.

De eerste schriftelijke vermelding over het ringrijden of ringsteken in Zeeland stamt uit 1687. Het betreft een klacht. Ringsteken ging vaak gepaard met 'vele wulpsch- en ongerijmdheden van danserijen, drinkerijen [...] ook met verachting van der predikanten daartegen', aldus het document. Vermeldingen van later datum zijn ook vrijwel altijd klachten. Kerk en gemeentelijke overheden hebben zich lang tegen het ringrijden verzet, maar het nooit kunnen uitbannen. Het was voor de hardwerkende knechten en meiden één van de weinige verzetjes in het jaar. In 1767 wordt in

Middelburg voor de eerste keer een ringrijderij door de broederschap van St. Joris gehouden voor de adel.

In 1824 wordt de oudste ringrijdersvereniging opgericht, de Nieuwlandse Ringrijdersvereniging. Andere ringrijdersverenigingen zijn van veel later datum, meestal van na de Tweede Wereldoorlog. In 1950 werd de Belangenvereniging der Walcherse Ringrijders opgericht. Het jaar daarop veranderde men de naam in Zeeuwse Ringrijders Vereniging om de organisatie voor heel Zeeland open te stellen. Het grootste deel van de clubs komt echter wel van Walcheren, maar er zijn ook clubs bij uit Zeeuws Vlaanderen. Het doel was om van het ringrijden een goed georganiseerde sport te maken met een folkloristisch tintje.

Sjees- en ringrijden

De secretaris van de Zeeuwse Ringrijders Vereniging, Sjaak Janse, vertelt over de verschillende soorten ringrijden. 'Er zijn twee soorten ringrijden, het sjeesrijden en het ringrijden te paard. Het sjeesrijden gebeurt op een sjees met twee wielen en twee personen daarin. De man ment en de vrouw steekt de ring met een korte lans van zo'n 50 cm. Hierbij zijn beiden in klederdracht uitgedost. Dit is meer een folkloristisch gebruik. Het ringrijden te paard kan ook voor een demonstratie zijn, dan gebeurt het op een trekpaard en in klederdracht. Dat zie je vaak buiten Zeeland.

Het echte wedstrijdrijden gebeurt ongezadeld en in de voorgescreven witte kledij met een gekleurde sjerp. De lans is 1 meter

Ringrijder Dennis Willeboordse probeert in galop de ring te steken

lang en weegt ongeveer 1,5 kilo. Dit is langer en zwaarder dan de lans van het sjeesrijden, anders zwaait hij alle kanten op tijdens de galop. Het maakt ook niet uit op wat voor paard men rijdt, er zijn er ook die op een Shetlandpony rijden. Maar de ring hangt op 2.20 m hoogte en daar moet de rijder wel bij kunnen. De ring is 38 mm in doorsnede. Als er aan het einde van de dag geen winnaar is, wordt er een kleinere ring opgehangen, telkens weer, tot er één winnaar over blijft. Die ringen zijn telkens 6 mm kleiner, tot minimaal 10 mm.'

Hoewel het ringrijden op deze manier alleen wordt beoefend in Zeeland, leidt de sport geen kwijnend bestaan. 'De vereniging heeft in totaal 900 leden, verspreid over verschillende clubs. Het bestuur bestaat uit 9 leden. We krijgen elk jaar meer leden, het zijn vaak vriendenclubs', legt Sjaak Janse uit.

Rituelen

Er zijn tal van gebruiken rondom het ringrijden, vaak al eeuwenoud. Zo is er het ritueel van het jonassen van de winnaar, onder het zingen van het ringrijderslied. Verder kan er een beschilderde pollepel gewonnen worden, als je de laatste twee ringen steekt. Vroeger was die prijs een schande, maar tegenwoordig niet meer. Bij de pollepel hoort een fles jenever, die de winnaar in de pollepel giet en aanbiedt aan de andere deelnemers.

Een andere traditie die nog steeds in sommige dorpen bij het ringrijden in ere wordt gehouden is het rondgaan met de 'suukerkomme'. Dit is een kom, die wordt gevuld met brandewijn, suiker en zoute bolletjes. De suukerkomme ging rond onder de ringrijders, die met zijn allen in de baan zaten, tot deze helemaal leeg was. Het overmatige drinken is trouwens sinds de oprichting van de Zeeuwse Ringrijders Vereniging flink aan banden gelegd door het instellen van allerlei regels.

Onder de verschillende prijzen door de tijden heen is een opvallende hoeveelheid afkomstig van het koninklijk huis. Dat begon al met gouden medailles van stadhouder Willem V, een zilveren tabaksdoos en zilveren zweepen van koning Willem III, een zilveren theeblad en wisselbekers van koningin Wilhelmina tot nu dan het bronzen beeldje van koningin Beatrix. De wedstrijden werden ook vaak bezocht door leden van het koninklijk huis.

Veel documentatie is verloren gegaan. De plaatselijke verenigingen bewaren hun eigen archief en de Zeeuwse Ringrijders Vereniging bezit de notulen en de uitslagen vanaf de oprichting. Veel oude foto's zijn te vinden in de Beeldbank Zeeland van de Zeeuwse Bibliotheek. Verder is er een vaste tentoonstelling van de Zeeuwse Ringrijders Vereniging in bezoekerscentrum Poppendamme te Grijskerke.

Je groeit er mee op

Wat is de aantrekkingskracht van het ringrijden, hoe komt het dat er zoveel leden zijn? 'Je groeit ermee op, op je zevende, achtste jaar ga je al mee, dan mag je het paard vasthouden,' legt Sjaak Janse uit. 'Vanaf je twaalfde mag je meedoen aan de wedstrijden. Ik ken families, waarbij ze met zijn vijven rijden. Die sfeer tijdens de wedstrijden, dat grijpt je, daar moet je toch bij zijn. Vorig jaar was er iemand, die reed al 65 jaar achter elkaar, vanaf zijn elfde. Die is er toen, op zijn 76ste, mee gestopt. Opvallend is, dat bij de jongere rijders veel meisjes zijn. Die willen dan een paard of pony. Maar als meisjes ouder worden en andere interesses krijgen, stoppen ze met ringrijden. Vanaf een jaar of twintig zie je dat er meer jongens zijn. We hebben nooit gebrek aan vrijwilligers tijdens wedstrijden. Als je jong bent, ga je ringrijden en als je ouder wordt, dan neem je een baantje als schrijver of ringoppasser. Die houden de stand bij en zorgen voor de ringen tijdens de wedstrijden. Of je wordt baancommissaris, dan zorg je voor de baan. We rijden altijd op de openbare weg waar we zo'n acht kuub zand over storten. Als er dan wat van die zware trekpaarden overheen gegaloppeerd zijn, moet je het zand na een uur weer terugscheppen, want dat vliegt alle kanten op.'

'Het mooie van het ringrijden is dat je rijdt om te winnen, maar niet ten koste van alles. Het is gewoon gezellig, iedereen kent elkaar. Zelf ben ik er ook op jonge leeftijd mee begonnen. Mijn vader reed zelf en later ben ik samen met mijn neef gaan ringrijden. Eerst op het trekpaard van de boerderij en later op een rijpaard. Maar ik rij nu weer op een trekpaard. Die zijn gemakkelijker in de omgang en hebben niet zoveel aandacht nodig als een volbloed. Een trekpaard zit ook lekkerder. De schoften van een rijpaard zijn vaak bottiger en als je zonder zadel galoppeert, dan voel je dat.'

Zeeuwse traditie

Bang voor de toekomst zijn ze niet bij de Zeeuwse Ringrijders Vereniging. 'Eigenlijk moeten we niet veel meer leden krijgen,' legt Sjaak Janse uit. 'Als we nu een wedstrijd in Middelburg rijden, hebben we tweehonderd deelnemers op zes banen. Dat is veel werk, dan hebben we zo'n vijftig vrijwilligers nodig. Nog meer banen kan gewoon niet, zeker niet in deze tijden van bezuinigin-

De winnaar wordt altijd gejonast

gen. Een normale wedstrijd heeft circa dertig deelnemers en één baan. Dan kun je met zes medewerkers toe. Een wedstrijd duurt een hele dag, je rijdt om de beurt, dertig keer in totaal. Je begint 's ochtends vroeg en bent tot 's avonds bezig. Tussendoor praat je met de anderen of je drinkt een bakje koffie of een borrel. Niet teveel natuurlijk, anders kan je niet meer steken.' Hoe wordt de jeugd bereikt? 'We gaan niet naar scholen, maar de meeste kinderen in Zeeland kennen het toch wel van demonstraties of wedstrijden. We krijgen veel aanvragen voor informatie voor spreekbeurten. Dat is het mooie van internet,' vertelt Sjaak Janse.

Wat betekent het ringrijden voor Zeeland? Sjaak Janse is daar nuchter over. 'De wereld vergaat niet als het ringrijden er niet meer zou zijn. Natuurlijk zou het wel gemist worden, vooral in Middelburg. Het is een mooie historische sport en altijd erg gezellig. Het zorgt voor een saamhorigheidsgevoel. Maar het heeft ook vooral een economische meerwaarde, het trekt veel toeristen aan, vooral het sjeesrijden. Het meeste publiek van buiten trekken de klassewedstrijden, daar zijn er zo'n honderd van, in het seizoen. We beginnen altijd op 30 april en rijden tot in september wedstrijden. Dan gaat het erom wie de winnaar wordt, wie Zeeuws kampioen wordt en het beeldje van koningin Beatrix krijgt. Want daar strijden we om.' ▶

Foto's: Rianne Lous

Immaterieel erfgoed en volkscultuur

Almanak bij een actueel debat

Voor iedereen die in de praktijk werkt met volkscultuur of immaterieel erfgoed, of die wil weten hoe beide worden ingezet voor cultuur- en erfgoedbeleid is er nu het boek *Immaterieel erfgoed en volkscultuur. Almanak bij een actueel debat*. De bundel is een gezamenlijk initiatief van het Meertens Instituut en het Nederland Centrum voor Volkscultuur. De auteurs zijn werkzaam bij één van beide instellingen.

Zelfs voor *insiders* is het vakgebied niet altijd overzichtelijk. Allerhande termen en begrippen worden gebruikt, niet alleen volkscultuur en immaterieel erfgoed, maar ook verwante begrippen als traditie, folklore, volkskunst, living history, waarvan de meeste al gedurende vele jaren in de sector of in het dagelijks spraakgebruik

gehanteerd worden, maar soms een compleet andere inhoud of gevoelswaarde hebben gekregen. In hoeverre zijn ze nog bruikbaar? En zijn ze inzetbaar voor uiteenlopende beleidsdoelstellingen als de bevordering van cultuurparticipatie, sociale cohesie, integratie, maar ook culturele diversiteit? Welke maatschappelijke factoren hebben bijgedragen aan een hernieuwde belangstelling, met sleutelbegrippen als identiteit en etniciteit en maatschappelijke processen als individualisering, musealisering, commodificatie, globalisering en tegelijk ook regionalisering?

In de *Almanak* worden deze en andere begrippen thematisch op een rij gezet en wordt ook de achtergrond geschetst van

de discussie over volkscultuur en immaterieel erfgoed. Waar gaat de discussie over? Waarom houdt het ons bezig? Wat is er aan de hand? Waarom ligt het soms gevoelig? Wat is het doel? In de almanak worden circa vijftig begrippen behandeld en van een toelichting voorzien.

Hester Dibbits, Sophie Elpers, Peter Jan Margry en Albert van der Zeijden, *Immaterieel erfgoed en volkscultuur. Almanak bij een actueel debat* (Amsterdam University Press, Amsterdam 2011). Te bestellen door € 14,50 over te maken op 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onder vermelding van Almanak.

Oeteldonkse carnaval te 's-Hertogenbosch

Elk jaar wordt in het Brabantse 's-Hertogenbosch het einde van de winter begroet met een sprookje. Een imaginaire prins wordt met alle égards binnengehaald door een imaginaire burgervader met zijn gemeenteraad. 's Middags houdt de prins tijdens het Open Hof zijn troonrede en iedereen staat met ernstig gezicht te luisteren alsof het de minister-president betreft. Die er overigens ook is, met alle ministeries. Imaginair uiteraard. Drie dagen lang speelt iedereen naar hartelust mee in het dorp Oeteldonk. Maar het is niet alleen spelen, het is ook vooral vieren. Want dat is Carnaval op zijn Oeteldonks. Dat is echt!

De geschiedenis van carnaval gaat ver terug. In het archief is in een document uit 1383 te lezen, dat er hanengevechten werden gehouden in 's-Hertogenbosch, ter ere van de vastenavondfeesten. Rekeningen uit die tijd vermelden veel eten en drank, verder werden er steekspelen en kluchten opgevoerd. Dat er gefeest werd, was duidelijk. Er werd vooral veel gespot, geschermt en belachelijk gemaakt. Stadsarbeiders kregen 'drinkgelt voer heuren vastenavond' en jongeren sloegen op deuren en ramen. In de Staatse tijd van 1629 tot 1794 was elke openlijke uitoefening van het katholieke geloof verboden, dus ook het carnaval vieren. Daar trokken de meeste Bosschenaren zich niet veel van aan, al werd het feest wel meer binnenshuis gevierd. Getuige de jaarlijkse verhoging van de boetes voor het 'masquerade gaan op de Bacchusdagen' leefde het carnaval nog steeds. Toen de Fransen het land binnentrokken, was het katholicisme weer toegestaan. Het carnaval werd toen door de gegoede burgerij vooral in sociëteiten en door het gewone volk op straat gevierd met veel dronkenschap en alles wat daarbij komt. Dat men gemaskerd en verkleed, dus onherkenbaar was, vergrootte de kans op choquerend gedrag. Er kwam dan ook verzet van verschillende kanten tegen deze vorm van carnaval vieren.

Oeteldonksche Club

Uiteindelijk wist een aantal Bossche middenstanders daar een mouw aan te passen door in 1882 de 'Oeteldonksche Club' op te

richten, die een hele aparte manier van carnaval vieren bedacht. Het belangrijkste element, de omgekeerde wereld, bleef bestaan en werd verder uitgebouwd. Tijdens de drie carnavalsdagen veranderde 's-Hertogenbosch in het dorp Oeteldonk, waarvan het bestuur in handen was van de burgervader Peer van den Muggenheuvel en zijn gemeentebestuur. De orde werd gehandhaafd door veldwachter Driek Pakaon en het dorp werd vereerd

De echte Bosschenaar groeit op met het carnaval

met een bezoek van Z.K.H. prins Amadeiro. Deze prins wordt in Oeteldonk voor het leven gekozen en komt van 'buiten'. Dit is duidelijk te merken aan het feit dat hij algemeen beschaafd Nederlands spreekt, in tegenstelling tot veel andere Brabantse carnavalsprinsen.

De Oeteldonksche Club van 1882 (kortweg OC) organiseerde een optocht met praalwagens en andere activiteiten om de mensen zo lang mogelijk uit de kroegen te houden. Dit was redelijk succesvol, maar tijdens de Eerste Wereldoorlog is carnaval toch weer (heel kort) afgeschaft. Toen men het na de oorlog weer wilde vieren,

De binding tussen Oeteldonk en Jheronimus Bosch wordt kleurrijk in beeld gebracht

moest er een onderdeel opgegeven worden: de maskers. De gemeente wilde af van de anonimiteit van de feestvierders. Sindsdien kent het Oeteldonkse carnaval geen maskers meer.

Na de Tweede Wereldoorlog bouwde de OC niet meer zelf de praalwagens, maar liet dit over aan de carnavalsverenigingen, die toen opkwamen. De OC zorgde vanaf dat moment vooral voor de facilitering en de logistiek van het gebeuren, zij geeft de Bosschenaar de gelegenheid om carnaval te vieren. Er zijn ook dingen aan toegevoegd, zoals etalage- en voorgevelverkiezingen, liedjeswedstrijden ('Kwèkfestijn'), waarbij het jaarlijkse carnavalslied gekozen wordt, en meer van dat soort zaken. De kern is niet veranderd, al deze dingen benadrukken de geest van carnaval.

De Oeteldonkse Club is een actieve vereniging, die veel doet aan het verspreiden van de bekendheid van hun grote liefde. Zo hebben zij onder meer een eigen museum, het Oeteldonks Gemintemuseum. Dit is ondergebracht in het verenigingsgebouw en biedt een compleet overzicht van de carnavalscultuur en geschiedenis van Oeteldonk.

Honderd verenigingen

De echte Bosschenaar groeit op met het carnaval, die wil carnaval vieren, het maakt niet uit hoe. Dat blijkt ook uit het aantal carnavalsverenigingen, dat nu aangesloten is bij de OC. 'Dat zijn er zo'n dikke honderd', aldus Karel de Rooij, oud-journalist en kenner van het Oeteldonkse carnaval. 'De carnavalsverenigingen vullen het

carnaval in. Ze zijn allemaal lid van de OC, dus bepalen ze met zijn allen het beleid. Elk jaar heeft het carnaval een thema, maar de ontwerpers zijn vrij om wel of niet dat thema te gebruiken. Wel is de wagen vrijwel altijd een parodie op een lokale gebeurtenis. Er zijn in de optocht meestal zo'n vijftien praalwagens en zo'n vijftien loopgroepen. Een loopgroep beeldt dan ook iets speciaals uit, zonder wagen. Er zijn naast grotere en kleinere groepen ook individuen die meedoen, zoals een apart geklede man die viool speelt.

In de optocht worden actualiteiten op de hak genomen

Particulieren geven zich van tevoren op en dan wordt er bekeken of het strookt met de geest van het carnaval. Er zijn meestal tussen de 80.000 en 100.000 toeschouwers bij de optocht. Iedereen komt voor carnaval terug, het sociale element is erg groot. Het is een goede gelegenheid om oude bekenden weer eens op te zoeken in deze tijd waarin niemand tijd heeft.

'Zelf ben ik er pas later ingerold. Ik ben opgegroeid in een dorp bij 's-Hertogenbosch, in een protestants gezin. Carnaval was een vies woord. Pas toen ik in 's-Hertogenbosch ging wonen, ben ik gegrepen door carnaval en dat heeft me sindsdien nooit meer losgela-

ten. Ik ben lid geworden van de OC en heb in allerlei ministeries gezeten', vertelt Karel de Rooij.

Immaterieel Erfgoed

'De status van Immaterieel Erfgoed door Unesco zou een erkenning zijn voor alle vrijwilligers, die er zoveel tijd in stoppen, het hele jaar door. Het is ook een erkenning voor de waarde van het feest. Er staan al carnavalsfeesten in België en Zuid-Amerika op de lijst, dus waarom ook niet dat van 's-Hertogenbosch? Wij zijn niet bang voor meer publiek, als ze maar meedoen en de geest van het Oeteldonkse carnaval begrijpen. Hoe meer zielen, hoe meer vreugd', aldus Karel de Rooij. 'Maar ze moeten niet naar 's-Hertogenbosch komen om carnaval te vieren, ze moeten naar Oeteldonk komen om carnaval mee te maken!' Met andere woorden, juist dat sprookje van de omgekeerde wereld, met prins Amadeiro, burgemeester Peer van den Muggenheugel, veldwachter Driek Pakaon en de rest, maakt dat het Oeteldonkse carnaval geen gewoon feest is.

Carnaval bepaalt het sociale leven

'We hebben helemaal geen moeite om het carnaval levend te houden of nieuwe mensen aan te trekken. Waar het andere carnavalsverenigingen misschien wat minder gaat, lijkt het wel of het Oeteldonkse carnaval het nog nooit zo goed heeft gedaan. Iedereen wil wel wat voor Oeteldonk doen. We hebben alleen al vierhonderd vrijwilligers in de commissies zitten. Daarnaast zijn er veel carnavalsverenigingen, 's-Hertogenbosch is met het carnaval verweven. Al die verenigingen zijn weer lid van de Oeteldonksche Club, bij elkaar zo'n achtduizend leden. Daar zitten ook particulieren bij. We moeten voorzichtig zijn dat we er niet het hele jaar mee bezig zijn. Het Oeteldonkse carnaval staat voor gemeenschapszin, de identiteit van 's-Hertogenbosch, kort gezegd bepaalt het in hele sterke mate het sociale leven van de stad.'

Toch denkt de Oeteldonksche Club wel degelijk na over het veiligstellen van de traditie voor de toekomst. Zo is één van de ministeries, het Ministerie van Jeugdzaken, speciaal belast met het stimuleren van de liefde voor carnaval bij de jeugd. 'Zij richten zich op kinderen van 0 tot 15 jaar en zijn vooral sterk bezig om het protocolaire deel door te geven. Er is een Jeugdprins-verkiezing, er zijn

voordrachten op scholen en veel activiteiten voor kinderen. Het carnavalsrijk voor de jeugd heet 'Oliebollenfantentrijk'. Sinds een paar jaar kunnen ook meisjes lid worden van het gevolg van de jeugdprins.'

Feest voor iedereen

Het is duidelijk, dat Karel de Rooij een groot liefhebber van het Oeteldonkse carnaval is, hoewel hij 'van buiten' komt. Hij heeft echter één punt van kritiek. 'Wat ik persoonlijk wel één van de zwakke punten van het Oeteldonkse carnaval vind, is dat in het protocol nog steeds vrij weinig plaats voor vrouwen is. Dat zoiets

in 1882 is bedacht, kun je je voorstellen, maar tegenwoordig kun je dat eigenlijk niet meer maken. Het is niet zo, dat er geen vrouwen meedoen, integendeel, maar er is geen Prinses Carnaval. Dat is jammer. Ik hoop dat dat nog eens verandert. Door de tijden heen zijn er al genoeg veranderingen en uitbreidingen geweest, dus dat zou best kunnen. De kern van het carnaval is altijd hetzelfde gebleven. Misschien dat via de jeugd vrouwen ook een plekje krijgen, want het is een feest voor iedereen."

Foto's: Peter van Gogh, kijkopoeteldonk.nl, Nationale Beeldbank

Grote praalwagens sieren de Oeteldonkse straten

Het oprichten van de Brigida-den zou bescherming bieden tegen veeziektes

De Jonkheid Sancta Brigida van Noorbeek

De zeventiende eeuw was geen gouden eeuw voor Zuid-Limburg. Oorlogen brachten slachtpartijen, verwoestingen en brandstichtingen met zich mee, die de bewoners tot de rand van armoede dreven. Tot overmaat van ramp brak ook nog de runderpest uit. Zo ook in het Limburgse Noorbeek. Nu wil het toeval, dat de heilige Brigida, de patrones van de kerk in het dorp, bekend stond als beschermster van het vee. De inwoners van Noorbeek deden een plechtige belofte aan hun patrones: ze beloofden elk jaar ter ere van St. Brigida een den voor de kerk op te richten, als zij het dorp beschermde tegen de runderpest. Deze belofte houden de inwoners van Noorbeek tot vandaag de dag met veel liefde in ere.

Om deze belofte uit te voeren werd in 1634 de Jonkheid van Noorbeek opgericht. Dit is een vereniging, die bestaat uit alle ongehuwde jongens en mannen van de gemeenschap, vanaf de basisschool. Ga je trouwen of weg uit het dorp, dan kun je geen lid meer zijn van de Jonkheid. In de moderne tijd geldt dit ook voor de mannen, die meer dan drie jaar samenwonen.

De tocht met de lange den

De Jonkheid Sancta Brigida haalt elk jaar op de tweede zaterdag na Pasen een enorme den uit het bos, die van tevoren al is uitgezocht. In het bos wordt de den ontdaan van alle takken, behalve aan de top. Daarna wordt hij uit het bos getrokken met een tractor. Aan de rand van het bos wordt dit overgenomen door een stoet versierde trekpaarden. De optocht met de lange boomstam, vaak van rond de dertig meter, gaat behoedzaam en met vele onderbrekingen bij plaatselijke café's naar het dorp toe. Uiteindelijk

De Jonkheid is verantwoordelijk voor het kappen en het vervoer van de den

wordt tegen de avond het dorp bereikt, waar de oude den is weggehaald, en na een rondje om de kerk is de taak van de Jonkheid volbracht.

Dan nemen de getrouwde mannen het over, die de nieuwe den onder aansporing van velen rechttop zetten. Daarmee is de belofte van Noorbeek aan St. Brigida ingelost en is de gemeenschap weer voor een jaar gevrijwaard van de runderpest. Tijd voor feest!

Bronkprocessie

Dit is het hoogtepunt van het jaar voor de Jonkheid, maar het is niet het enige wat ze doet. De leden van de Jonkheid zijn aanwezig bij elke belangrijke gebeurtenis in het dorp en spelen dan een grotere of kleinere rol. Bij (gouden) huwelijken, jubilea en begravingen bijvoorbeeld.

Al naar gelang de feestelijkheid zorgen zij voor de versiering, net zoals ze dat doen voor de jaarlijkse processie, de Bronk. Deze processie waarbij, in een lange stoet met de schutterij, communicanten en misdienaars, de pastoor rondgaat om de Heilige Hostie in de monstrans aan de gelovigen te tonen, wordt elk jaar op de derde zondag na Pinksteren gehouden. De Jonkheid verzorgt de

versieringen langs de route. Het zou te veel tijd vergen om alle gehuchten rondom de hoofdkern van Noorbeek op één dag te bereiken, dus zijn er drie routes gemaakt. Eens in de drie jaar komt de Bronk zo langs de gehuchten van de gemeenschap. De Jonkheid zorgt ook voor een passende, knallende omlijsting tijdens de Bronk.

Want dat is een andere traditie van de Jonkheid: het kamer schieten. Een 'kamer' is het gedeelte van een kanon, waar het kruit of de kogel in zit. Een aantal kamers wordt op een weg gelegd op een bepaalde afstand van elkaar. Ze worden gevuld met kruit en er wordt een kruitspoor tussenin gelegd. Dat wordt aangestoken met een fakkel, waarna een regelmatig knallen te horen is. Zo wordt er, elke keer wanneer meneer pastoor de monstrans met de Heilige Hostie omhoog houdt, geknald. Bij elke belangrijke gebeurtenis wordt dit gedaan door de Jonkheid, als een soort saluutschoten.

De Jonkheid

Sinds mensenheugenis is het op de maandag na de Bronk de beurt aan de Jonkheid om in het middelpunt van de belangstelling te staan. Dan voeren zij in een optocht een reidans door het

dorp uit en samen met de schutterij hakken zij paaltjes om, die hier en daar zijn neergezet. Aan de paaltjes hangt een fles jenever, die gretig wordt verdeeld. De 'bielemannen' (= bijlmannen) zorgen voor dit 'poalkes houwe'. Als de route volbracht is, begint de kermis. Het is niet helemaal duidelijk wat de oorsprong is van dit gebruik, maar vast staat dat het door veel Jonkheden en schutterijen gedaan wordt, altijd na de Bronk. Ten slotte verzorgt de Jonkheid het Sinterklaasbezoek aan het dorp.

De Jonkheid van Noorbeek bestaat al 375 jaar

Het lidmaatschap van een Jonkheid is alleen weggelegd voor leden van het mannelijk geslacht, enkele uitzonderingen daargelaten. Er zijn theorieën over de rol van de meisjes bij de diverse rituelen, maar over het algemeen komen die er op neer dat de rituelen een vorm van imponeren van de jongens op de meisjes zijn. De vrouwen mogen niet meedoen, maar zijn wel onmisbaar als publiek. Omdat de Jonkheden alleen uit ongetrouwde leden mogen bestaan, kun je het met een beetje goede wil zien als een 'huwelijksmarkt'. Meerdere dorpen in Limburg kennen een Jonkheid, die vaak dezelfde taken heeft. De Jonkheid van het nabijgelegen Mheer heet St. Aloysius en voert een vergelijkbaar ritueel uit rondom een mei-den. Dit gebruik is van later datum dan die uit Noorbeek. De Jonkheden werken ook veel samen.

Ongehuwde jongens en mannen

De Jonkheid van Noorbeek bestaat momenteel uit circa negentig leden en heeft een bestuur van negen leden, waaruit een voorzitter, de 'kapitein' gekozen wordt. De huidige kapitein van de Jonkheid Sancta Brigida, Rob Ramaekers, vertelt hoe hij bij de Jonkheid is gekomen. 'Eigenlijk gaat het vanzelf. Iedereen in Noorbeek wordt met de Jonkheid opgevoed. De jongens dan, meisjes mogen geen lid worden. Maar je hoort over de Jonkheid en ziet van jongs af aan wat ze doen. Elk jaar wordt de Brigida-den gehaald en je kijkt uit naar het moment dat je zelf mee mag doen. Als je van de basisschool af bent, kun je lid worden. We hebben

leden van twaalf tot in de zestig jaar. Ik ben zelf op mijn negentiende in het bestuur gekomen en ben nu alweer bijna twee jaar kapitein.'

'Het den-halen is wel het hoogtepunt van het jaar voor de Jonkheid. Natuurlijk doen we ook andere dingen, maar het gevoel van trots, als je met de Brigida-den het dorp binnenkomt naast je paard, dat is niet te beschrijven. Dan ben je al de hele dag bezig geweest met hakken, slepen en lopen, bergop en bergaf, door alle bochtige, holle wegen. In het dorp staan alle mensen langs de weg te wachten en klimmen de kinderen op de paarden voor het laatste stuk en het rondje op *d'r Pley* voor de kerk. Dat is zo mooi, het den-halen hoort gewoon bij Noorbeek, net als de Jonkheid.'

Trekpaarden

'Ieder lid van de Jonkheid krijgt een paard toegewezen om voor te zorgen tijdens het den-halen. Het tuig en hoofdstel van het paard worden versierd met rozen van crêpepapier. Tijdens de tocht komen er meer versieringen bij, aan de trekkettingen en het tuig. Vooraan de stoet lopen drie Friese paarden, de rest van de dertig paarden zijn Belgische trekpaarden. Die zijn wat slomer ingesteld, zodat we de Friese paarden voorop zetten om het tempo aan te geven. Dat is een schitterend gezicht. Er komen veel mensen op af. Het is voor veel oud-Noorbekenaars een goed moment om de familie te bezoeken. Dan eten ze wat lekkers bij de familie en gaan daarna het dorp in om hun oude vrienden op te zoeken. Als het mooi weer is, hebben we wel 3.000 toeschouwers. De drie hotels hier zijn al vijf jaar van tevoren volgeboekt op die dagen. Als het slecht weer is, staan alleen het dorp en de buurdorpen langs de kant. En de andere Jonkheden uit de buurdorpen natuurlijk. Want we zijn dan wel rivalen, we komen toch naar elkaar kijken.'

'We werken ook samen met de Jonkheden uit de buurdorpen Banholt en Mheer. Maar er is ook een zekere mate van rivaliteit, competitie. Wij zijn het dorp dat het eerste in het jaar de den haalt. We proberen altijd een grote boom uit te zoeken, laten we zeggen van zo'n dertig meter. Maar de den van Mheer is altijd net iets langer, 30,25 m. Maar ja, onze traditie is veel ouder, dus we laten het maar zo. Doordat de den langer is geworden de laatste jaren, hebben we nu een andere route moeten uitstippelen van het bos

naar het dorp. Want voorheen gingen we door Slenaken, maar dat heeft zoveel wegen met krappe bochten, dat we er niet door konden. Maar afgezien van het slepen uit het bos door de tractor en de andere route is er eigenlijk niets veranderd aan het den-halen.' Het den-halen is zo populair bij de leden van de Jonkheid, dat iedereen daaraan wil meedoen. Bij de andere activiteiten, die de Jonkheid verzorgt, is dat niet altijd zo. 'Veel van onze leden zitten ook in andere verenigingen zoals de schutterij (harmonie) of de carnavalsvereniging. De Bronkmaandag, waarop we een ronde maken door het dorp, doen we voor een deel samen met de schutterij. Dan is er eerst om zes uur 's morgens een réveille, waarbij de leden van de Jonkheid de bestuursleden wakker maken, met de kapitein als laatste en dan gaan we met de muziek van de schutterij door het dorp.'

Iedereen gaat bij de jonkheid

Over de toekomst maakt de kapitein zich niet zoveel zorgen. 'Iedereen gaat bij de Jonkheid, het is nog nooit gebeurd dat iemand dat niet deed. Maar we organiseren nu wel meer voor de

jeugd. Er is bijvoorbeeld het jeugd-den-halen, dat is een week vóór het Brigida-den-halen. Dan gaan we naar het bos om hutten te bouwen en dan hakken ze een boom om van een meter of acht. Die slepen ze zelf met een miniatuurkar naar het dorp en de Jonkheid zet hem dan rechtop. Dat is heel leuk en gezellig. En ze leren meteen hoe het eraan toegaat in de Jonkheid, want vanaf groep 8 mogen ze in het bestuur en een kapitein kiezen in hun eigen groep. Dan kunnen ze na de basisschool meteen door naar de Jonkheid. En dat doet iedereen, daarvoor hoeven we geen voorlichting te geven.'

De Jonkheid bestaat al ruim 375 jaar. Is er dan nooit wat veranderd? 'Er zijn wel wat veranderingen, maar niet in de kern. Zo hebben we 's zondagsavonds na de Bronk voor het café tegenwoordig een podium met muziek. Dat is gezellig. Verder hoeven we niet zoveel te veranderen om mensen te trekken en te houden. Zuid-Limburg, dat is gewoon de Jonkheid.' ▶

Foto's: Jonkheid Sancta Brigida

Feestelijk versierde paarden trekken de den het dorp binnen, onder leiding van leden van de Jonkheid

Paardenmarkt in Zuidlaren

Van heinde en verre komen tegen de avond grote auto's met trailers en vrachtwagens aan. Langzaam maar zeker is er bijna geen vrije parkeerplaats meer te vinden. Aan de nummerborden is te zien dat het niet alleen om Nederlandse bezoekers gaat, er zitten Engelse, Duitse, Italiaanse, Deense, Zwitserse auto's bij, zelfs uit het voormalige Oostblok komen de gasten. Uit de trailers en laadruimtes worden paarden naar buiten geleid. De avond begint te vallen. Waar gaat de vreemde stoet heen in de schemering? Hier klinkt gehinnik, daar wat gebries, het geklikklak van de paardenhoeven verplaatst zich. Op een groot terrein met palen en touwen aan de rand van het dorp verzamelt de schare zich. Het is ondertussen nacht geworden. Felle lampen lichten het tafereel bij. Mensen en dieren lopen door elkaar heen om een plekje te vinden tussen de palen die netjes in rijen over het terrein gezet zijn. Tegen twee uur 's nachts keert de rust een beetje weer. Deze nachtelijke exercitie markeert het begin van de jaarlijkse Paardenmarkt in Zuidlaren.

De oudste schriftelijke vermelding van de Paardenmarkt dateert van rond 1200, maar waarschijnlijk werden er al eerder paarden verhandeld op die plek. Op Sint Michaëlsdag (29 september) kwamen de monniken van het klooster te Aduard altijd de pacht innen in Zuidlaren. Op de dinsdag daarna is een kleine paardenmarkt

ontstaan, die in de loop van de tijd is uitgegroeid tot een groot evenement. Er zijn tal van verhalen en legenden over de Zuidlaarder Paardenmarkt. Zo zou het paard van de vier Heems-kinderen, het ros Beiaard, daar gekocht zijn. En na een slag om de stad Groningen in de dertiende eeuw hebben de verjaagde bele-

geraars de Paardenmarkt geplunderd en het dorp platgebrand. Toen in 1701 de Gregoriaanse kalender werd ingevoerd in Drenthe, is de dag van de Paardenmarkt opgeschoven. Sindsdien wordt hij op de derde dinsdag in oktober gehouden.

Er bestaan ook gebruiken rondom de Paardenmarkt. Zo moesten de boeren vóór die dag de aardappels geroid hebben. Was dat niet gebeurd, dan moest de knecht, wiens taak het was, met een tak aardappelloof aan zijn been rondlopen op de markt. Een ander gebruik was het om de kachel pas te ontsteken na de Paardenmarkt. Dat was meer een teken van zuinigheid, die goed samen-ging met de datum van de markt. Het moment markeerde de overgang van de zomer naar de herfst.

De kleine handel in paarden kwam vooral in de achttiende eeuw tot grote bloei. Jaap Mellema, de markt- en kermisbeheerder van de gemeente Tynaarlo, waar Zuidlaren onder valt, legt dit uit. 'Vanwege de gunstige ligging van Zuidlaren ten opzichte van Duitsland en Groningen en de grote waarde die gehecht werd aan de kwaliteit van de aangeboden paarden, is de Zuidlaarder Paardenmarkt uitgegroeid tot de grootste van Europa. Hij had een voorbeeldfunctie voor andere paardenmarkten en dat is altijd zo gebleven. Al snel zijn er meer attracties bijgekomen. Er waren straatmuzikanten, later kwam er meer vermaak en dat is uitgegroeid tot een grote kermis. Van weer later datum zijn de warenmarkt en een mechanische beurs, waar nieuwigheden op het terrein van landbouwmachines werden getoond. Die beurs is er nu niet meer, die heeft van 1949 tot 2007 bestaan. Prins Bernhard is na een bezoek vanaf 1953 de beschermheer van de beurs geweest.'

Handje-klap

De markt begint al 's morgens om 6 uur. Dan lopen de handelaren rond in hun gele stofjassen, petten en met de rotan stok om te meten. Als ze een paard naar hun smaak hebben gevonden, wordt dat van alle kanten gekeurd en kan het op de monsterbaan lopen. Staat dat de potentiële koper aan, dan wordt er net zolang met handje-klap geboden tot men tot een goede prijs gekomen is. De koop wordt bezegeld in een plaatselijk café. Pas later, in de loop van de ochtend, komen de recreanten. Die komen ook voor de warenmarkt en de kermis. De Paardenmarkt duurt de hele dag.

De handelaren komen van heinde en verre, dat is altijd al zo geweest. Er worden ook allerlei soorten paarden aangeboden. 'Vroeger werden er ook koeien, varkens, schapen, geiten, lama's en zelfs een keer een kameel te koop aangeboden. Maar sinds de MKZ-uitbraak mogen er geen evenhoevige dieren meer verkocht worden. Dat is wel jammer', vertelt Jaap Mellema. Op de markt staan circa tweeduizend paarden te koop. 'Er is een vaste club van ongeveer zestig handelaren, die ik allemaal ken.

De sfeer kun je niet beschrijven. Die moet je voelen en beleven

Daarnaast zijn er veel particulieren en kleine handelaren. Vroeger waren het vooral trekpaarden, na de mechanisatie in de landbouw zijn het veel rijpaarden. Om dat allemaal in goede banen te leiden, werk ik op die dag samen met zo'n 250 vrijwilligers, voor de veiligheid en de verkeersbegeleiding bijvoorbeeld. Die ken ik allemaal persoonlijk. Dat zijn mannen en vrouwen hier uit de buurt, van alle leeftijden. Ze nemen dan vrij voor die dag, komen op de fiets en zijn de hele dag in de weer. Naderhand krijgen ze wat in een zakje en een Zuidlaarder bol. Dat is nog een traditie van de Paardenmarkt, een groot rond krentenbrood volgens speciaal recept gebakken. Dan gaat na de markt de Zuidlaarder bol in de fietstas en drinken we met zijn allen nog een borrel. Een week later bespreken we dan de gang van zaken en kijken we hoe we het kunnen verbeteren. Ik heb er geen moeite mee om genoeg vrijwilligers te vinden, dat gaat via mond-tot-mond reclame en ik onderhoud nauwe contacten met ze. Iedereen vindt het leuk, het is ook de sfeer van die dag.'

Zo sterk als een paard

'Zelf kom ik van de Groninger klei, mijn vader was daar boer. We gingen altijd naar de Zuidlaarder markt voor trekpaarden. Dat moesten dan Belgische trekpaarden zijn, die waren sterk genoeg voor het werk in de zware klei. Later ging mijn vader ook kijken

naar nieuw materieel in de mechanische beurs. Dan gingen we met de hele familie op stap, mijn moeder en zussen naar de warenmarkt en mijn vader en broers naar de Paardenmarkt. Er was voor elk wat wils, het was altijd een gezellige dag. Dat ik er later door toeval zelf zou gaan werken, had ik toen ook niet gedacht', vertelt Mellema.

Nog steeds wordt via handjeklap onderhandeld over de prijs

Jaap Mellema ziet de toekomst van de Paardenmarkt met vertrouwen tegemoet. 'Ooit schreef een journalist 'De Zuidlaarder Paardenmarkt is zo sterk als een paard'. Dat was naar aanleiding van de MKZ-crisis en de nieuwe eisen dat paarden gechipt moesten worden en een paspoort moesten hebben. Toen was ik bang, dat er geen paard meer zou komen. Maar nee hoor, het was zo druk als nooit tevoren. Andere markten hebben soms moeite om paarden te krijgen, die betalen handelaren premies als ze komen. En dan nog krijgen ze amper genoeg paarden. Maar de Zuidlaarder Paardenmarkt heeft daar geen moeite mee. Het is waarschijnlijk ook het economische belang. Wij stellen hoge kwaliteitseisen en dat weet men. Dan krijg je goede paarden en een grote keus. Dus als je een paard wilt kopen, kun je hier kiezen uit

tweeduizend kwalitatief goede paarden. Je kunt ze zien, keuren, vragen stellen aan de eigenaar. Daar kan geen internet tegenop. Je kunt je ook nog de hele dag vermaken en het gezin kan mee. Dat trekt mensen.'

Unieke sfeer

Wat is er nu zo speciaal aan de Zuidlaarder Paardenmarkt? 'Het is de sfeer. Dat kun je niet beschrijven, dat moet je zien en beleven. Het staat stijf van de mensen, maar er straalt iets van uit dat iedereen blij maakt, dat een glimlach op de gezichten brengt. Onze grootste zorg is de veiligheid van al die mensen en dieren. Samen met de politie en ambulance proberen we dat elke keer verder te verbeteren. We zorgen bijvoorbeeld voor genoeg water en hooi voor de paarden. Wanneer paarden de hele dag stilstaan, worden ze onrustig. Als je ze te eten geeft, zijn ze rustiger. Zo zorgen we voor al onze gasten.'

Zou de status van immaterieel erfgoed nog iets uitmaken voor de Paardenmarkt? Volgens Jaap Mellema zou het Zuidlaren nog meer op de kaart zetten. 'Het is wel een unieke kans. Nu al kent men de Zuidlaarder Paardenmarkt tot ver over de grenzen, samen met Berend Botje. De markt zorgt voor veel toeloop naar Zuidlaren, ook door het jaar heen. Er is hier veel meer te doen dan alleen de Paardenmarkt. Vaak zie je dat mensen door het jaar heen nog eens terugkomen en dan een paar dagen blijven om het dorp en de omgeving te verkennen.

Kijk, de Paardenmarkt is uniek, zeker in Europa. Een paardenmarkt van deze omvang met een warenmarkt van 4,2 km en een grote kermis, dat kom je eigenlijk nergens tegen. Als dat op de Unesco-inventaris komt, is dat toch een erkenning voor de eeuwenoude traditie en al het werk dat de vrijwilligers erin steken, jaar in jaar uit. Het is een gouden formule, die we in de kern niet gaan veranderen. Er komen en gaan wel dingen, maar de Paardenmarkt, die blijft zo. Net als het beeldmerk en de naam, die zijn ook wettelijk beschermd. Dat tekeningetje van dat boertje met de rotanstoek mag dan oubollig zijn, de mensen herkennen het wel. We hebben tegenwoordig een eigen website om de mensen te informeren over de geschiedenis en traditie van onze markt.' ▶

Foto's: Nationale Beeldbank

Gauke Bootsma is een van de laatste Hindelooper schilders

Hindelooper schilderkunst

Als je Hindeloopen zegt, dan zeg je: schilderkunst. Natuurlijk is Hindeloopen ook bekend vanwege zijn klederdracht en taal, en vanwege de kapiteinshuizen en de kleinere likhuizen in de karakteristieke smalle straatjes. Internationaal beroemd is Hindeloopen echter vanwege de schilderkunst, met haar felle kleuren en traditionele bloemmotieven. Momenteel zijn er nog zo'n drie ambachtelijke schildersbedrijfjes actief. Gauke Bootsma (geboren 1942) is van hen het langst actief als schilder, nu al meer dan vijftig jaar. Hij begon dan ook al op zijn zestiende. Hoe hou je het ambacht levend voor de toekomst? Gauke ziet plaatsing op de Unesco inventaris als een steuntje in de rug: 'Het is voor ons een manier om ons ambacht onder de aandacht te brengen.'

Voor Gauke zelf begon het allemaal op zijn zestigste. Eigenlijk was hij voorbestemd om net als zijn vader en broer IJsselmeervisser te worden. Maar dat lag hem niet: hij was iedere dag zeeziek. Omdat hij aardigheid had in tekenen, besloot hij om schilder te worden. Op de schilderschool leerde hij de belangrijkste basisvaardigheden. Maar de Hindelooperschilderkunst moest je toen ook al vooral opdoen in de praktijk. Hij ging in de leer bij het oudste (nog steeds bestaande) bedrijf van Roosje (tegenwoordig een eenmansbedrijf, maar toen nog wat groter). De technieken leer je met vallen en opstaan. 'Als je zelf in het begin dacht: dit is wel aardig, dan kwam de baas langs en die zei: laten we hier de kwast maar doorhalen. Je moet niet alleen talent hebben voor het schilderen, het duurt zeker drie tot vier jaar voordat je de techniek onder de knie hebt.'

Rijke handelsstad

Hindeloopen was vroeger een rijke handelsstad, die al in 1225 stadsrechten kreeg. Hoogtepunt van de bloeiperiode lag tussen 1650 en 1790. De Hindelooper schepen kwamen overal: in Scandinavië en Rusland bijvoorbeeld. Die vele handelscontacten leidden tot beïnvloeding over en weer, in de taal maar ook in de schilderkunst. De butte, die vroeger gebruikt werd als kledingkoffer, vertoont bijvoorbeeld heel veel verwantschap met de koffer zoals die in het Scandinavisch kustgebied gebruikt werd. Hindeloopen oriënteerde zich internationaal. Aan het einde van de bloeiperiode kwam de internationale bekendheid. In de zeventiende en achttiende eeuw hadden vissers- en handelsplaatsen als Workum ook hun eigen karakteristieke schilderkunst. Maar alleen in Hindeloopen, tegenwoordig een stadje met zo'n 850 inwoners, zou de schilderkunst niet alleen behouden blijven, maar ook internationaal bekend worden. In de zeventiende en achttiende eeuw was de Hindelooper schilderkunst al populair. Na deze bloeiperiode gingen mensen zich inzetten om dit rijke verleden vast te houden voor de toekomst, als belangrijk cultureel erfgoed, misschien wel juist omdat het in economisch opzicht minder goed ging met de stad.

Symboliek

In 1894 ontstond het bedrijf van Roosje. Roosje ging samen met zijn collega Stallmann de criteria en de kennis van de technieken

Door het vele doen, komt de vaardigheid

Hindelooper schilderwerk kenmerkt zich door de het gebruik van speciale bloemmotieven op meubels en gebruiksvoorwerpen

van de Hindelooper schilderkunst vastleggen en in de praktijk brengen. Vijftig jaar later kwam Gauke Bootsma er in de leer.

Bij de traditionele schilderkunst moet je denken aan voorwerpen als dienbladen, blaasbalgen, tafels en stoelen, zoals bijvoorbeeld de bekende Hindelooper kakstoel voor kinderen, die in blauwe of groene kleuren werden beschilderd met de bekende bloemmotieven. Blauw en wit waren volgens Gauke de rouwkleuren. Als er weer eens een schip verging, dan gebruikte je voor de families die achterbleven deze kleuren. Deze rouwkleuren werden ook gebruikt in de klederdracht, je kon eraan zien dat mensen 'in de rouw' waren. Ter gelegenheid van een huwelijk gebruikte je vrolijkere kleuren: crème met groen of met lichtblauw. De Hindelooper schilderkunst was dus nauw verbonden met een veel bredere volkscultuur. De rouwkleuren blauw, zwart en wit zijn tegenwoordig erg in trek bij de jongeren, zo merkt hij in zijn winkel. Het zijn de modekleuren van de jeugd van nu.

Een buitenstaander ziet misschien vooral de overeenkomsten. Volgens Gauke heeft iedere schilder echter een eigen herkenbare

hand. Zo ziet hij onmiddellijk wat door hem geschilderd is en wat door zijn zoon. Gauke's zoon Pieter is ook schilder geworden en hij beoefent het ambacht al sinds 1988. Iedere schilder heeft ook zijn eigen kleurgebruik en zijn eigen motieven. De schilders werken meestal in opdracht. Als klant kun je een bestelling doen, maar je kunt ook je eigen meubels langsbrengen die vervolgens in het atelier beschilderd worden. En dan gaat het niet alleen om de bekende traditionele gebruiksvoorwerpen die voor de sier in huis worden geplaatst, zoals een dienblad of een blaasbalg. Gauke is niet te beroerd om bijvoorbeeld ook een cd-rek te beschilderen, 'die toen echt nog niet bestonden'. Zo is het ook ooit begonnen met de beschilderde kledinghangers, die al decennialang populair zijn en met honderdtallen tegelijk verkocht worden. Gauke kan zich nog herinneren hoe het begon. Hij was toen nog in de leer bij de oude Arent Roosje, die tegen hem zei: 'Het moet toch niet gekker worden, dat de mensen nu ook al beschilderde kledinghangers willen.'

Doorgeven naar volgende generaties

Volgens Gauke is het grootste knelpunt om aankomende jonge schilders te vinden. De jongeren van nu hebben veel te veel andere dingen aan hun hoofd en vinden de Hindelooper schilderkunst soms wat oubollig. 'Dat moet je doorbreken en dat kunnen we niet vanuit Hindeloopen zelf.' Eigenlijk is het iets wat je met de paplepel moet worden ingegoten. Net als hijzelf is ook zijn zoon Pieter jong begonnen met schilderen en zijn het tegenwoordig de kleinzoons die kijken hoe hun vader en grootvader te werk gaan.

Gauke: 'Hindelooper schilderkunst is heel populair, maar vroeger was het populairder'. Je moet ook van alles doen om de mensen binnen te krijgen en dat kan alleen als je het gezellig maakt. 'Alleen op die manier kun je de boel draaiende houden.' Gauke begon met het schenken van een kopje koffie, toen kwam er een koffiehok en vervolgens een restaurant met zestig à zeventig stoelen. Er komen tegenwoordig busladingen vol met mensen uit heel Nederland. Hindeloopen is ook een favoriete bestemming voor Japanners en Amerikanen. 'Als we van de Hindeloopers moesten leven, dan hadden we allang kunnen sluiten, hoewel iedere Hindelooper wel karakteristieke Hindelooper schilderkunst in huis heeft.' Zo'n achtentwintig jaar geleden besloot hij om zijn atelier

onder te brengen bij het Schaatsmuseum, samen kun je toch meer dingen doen, bijvoorbeeld een restaurant exploiteren.

Via het atelier van Gauke en Pieter Bootsma kunnen de bezoekers kennis maken met de Hindelooper schilderkunst. Je kunt niet alleen zien hoe de schilders aan het werk zijn. Je kunt ook zelf aan de slag. Samen met het museum organiseren de Bootsma's cursussen en workshops, waardoor de mensen zelf kunnen kennismaken met het ambacht en met de technieken. 'Het schilderen van de bloemmotiefjes lijkt misschien simpel, tijdens de cursussen kunnen ze zien hoe moeilijk het is. Door het vele doen komt de vaardigheid. Om baas te worden over het penseel moet je elke dag de schilderskwast ter hand nemen.' De cursussen zijn dan ook niet meer dan een eerste kennismaking, om mensen er enthousiast voor te maken. 'Na tien keer een cursus gevolgd te hebben, kun je echt nog niet schilderen. Je hebt talent nodig en permanente oefening.'

Vastleggen van de kennis

De Unesco-lijst van het immaterieel erfgoed ziet Gauke als een manier om de rijke traditie van de Hindelooper cultuur onder de aandacht te brengen. 'Het genereert publiciteit en aandacht.' Hij merkt het als Hindeloopen weer eens op de televisie is geweest. Net zoals hij ook merkt dat er weer meer belangstelling lijkt te zijn voor tradities. 'Het is een golfbeweging'. Maar uiteindelijk moet je toch zelf geraakt worden door de Hindelooper schilderkunst. 'De één vindt het prachtig, de ander vindt het niks. Maar het helpt wel als je mensen er al jong mee in contact brengt'. Dat merkt hij vaak in zijn winkel. Mensen die het kopen, geven het Hindelooper schilderwerk ook vaak door aan de eigen kinderen en kleinkinderen, mensen hebben het soms vele generaties lang in huis.

Een eventuele voordracht voor de immaterieel erfgoedlijst ziet hij als een steuntje in de rug voor zijn ambacht. De Hindelooper schilderkunst is het waard om te behouden voor het nageslacht. Eén van de eerste dingen die gedaan moeten worden volgens Gauke, is het vastleggen van de kennis en vaardigheden bijvoorbeeld in een film. Zodat dit tenminste niet verloren kan gaan. ▶

Foto's: Rob Busquet

Bruidjes versieren de processieroute met verse bloemblaadjes

De Boxmeerse Vaart

De geschiedenis van het katholieke geloof is er één met vele bergen en dalen. Lang voor de Reformatie waren er al mensen, die twijfelden aan de omzetting van de hostie en de wijn in het lichaam en bloed van Jezus. Eén daarvan was een priester. Hij belandde niet op de brandstapel, zoals enkele honderden jaren later zou zijn gebeurd, maar was de veroorzaker van een mirakel. Voor zijn ongelovige ogen veranderde de wijn in de miskelk namelijk in een bruisende bron van bloed. De kelk stroomde over en het bloed drupte op de doek eronder. Dit was natuurlijk het bloed van Jezus. Op deze doek, een zogenaamde 'corporale', is tot op de dag van vandaag nog steeds de opgedroogde bloedvlek te zien. In een zilveren reliekhouders ligt hij in het voorportaal van de Heilig Bloedkapel in de basiliek van Boxmeer. Er zijn zelfs wonderbaarlijke genezingen gebeurd. In het begin van de zeventiende eeuw is een zestiental genezingen beschreven door wetenschappers.

De corporale is het middelpunt van een processie geworden. Dit is de Boxmeerse Vaart, die jaarlijks twee weken na Pinksteren gehouden wordt, als het weer het toestaat tenminste.

Het verhaal van de wonderbaarlijke verandering dateert van 1400. Sindsdien is bijna onafgebroken, vaak meerdere keren per jaar, de Boxmeerse Vaart gehouden. Uiteraard was de processie soms verboden, vooral tijdens de Reformatie, maar toch is men er in het geheim mee doorgedaan of heeft men het daarna weer opgepakt.

De liefde voor de Vaart wordt van generatie op generatie doorgegeven

Het opvallende van deze processie is de authenticiteit en de vaste volgorde van de verschillende deelnemende groepen. Daarnaast is de hele route versierd met groene takjes en bloemblaadjes op de grond. Dit wordt gedaan door de buurtbewoners van de straten waar de Vaart langskomt. Iedereen snoeit zijn struiken en heggen en bewaart het snoeiafval voor de processie. Bij het in ere houden van de traditie van de Vaart zijn veel inwoners van Boxmeer betrokken.

Vaste rituelen in de Vaart

De volgorde van de processie is als volgt: de processie wordt geopend door de 'Suisse', dit is de ordebezwaker van de kerk, compleet met kostuum en staf. Dan volgt de Heilig Hartgroep, die het processiekruis en de flambouwen meedraagt. Deze zijn zo zwaar, dat ze elke keer een stukje verplaatst en dan weer even neergezet worden. Omdat de dragers naar beneden kijken tijdens dit werk, worden ze ook wel 'pierzoukers' (pieren = wormen-zoekers) genoemd. Hierna volgt de Mariagroep, die één van de hoofdgroepen van de Vaart is. Het middelpunt van deze groep is een aangekleed Mariabeeld met zilverwerk, omringd door bloemen en blauwe vlaggen. De Rozenkransgroep is de volgende. Dit is een bidgroep, die zijn gebeden ten hemel zendt voor de kerk en de wereld. Deze groep draagt ook een kruis mee.

Het Heilig Bloedgilde is de belangrijkste groep van de processie, want deze draagt de reliekschrijn met de bebloede corporale mee. In 1450 kreeg dit voormalig Sacramentsgilde toestemming om zich voortaan 'Heilig Bloedgilde' te noemen.

De corporale wordt bewaard in een zilveren reliekschrijn

Hierna is de Karmel te zien. Dit is weer een gebedsgroep, waarvan de basis gevormd wordt door de karmelieten en karmelietessen. Zij organiseerden vroeger de Vaart en bewaarden ook het archief. Tenslotte volgt als laatste groep, de Sacramentgroep. Zoals de naam al aangeeft, draagt deze groep het Heilig Sacrament. Dit is de hostie, die het lichaam van Jezus moet voorstellen. Dit wordt meegedragen in een tabernakel.

Bij elke groep horen eigen vaandels, die vaak al eeuwenoud zijn. Ook lopen overal kinderen mee in vaste kleuren, die bij die groep horen: blauw bij Maria, rood bij de Heilig Bloedgroep, zwart bij de Karmelgroep. De meisjes zijn de 'bruidjes' en de jongens de 'kruisridders', 'pages', 'mennekes' of 'edelknapen'. Uiteraard loopt ook de

Kinderen groeien op met de Boxmeerse Vaart en lopen al op jonge leeftijd mee in de processie

plaatselijke harmonie mee. De Boxmeerse Vaart wordt afgesloten met de zegen in de basiliek.

Op bepaalde momenten tijdens de Vaart worden de klokken van de basiliek geluid door de beiermannen, die dat op een heel speciale manier doen. Zij bewegen de klepel met een hulpstuk op een ritmische manier tegen de binnenzijde van de klok. Dit geeft een bijzonder geluid. Deze manier van beieren is uniek in Europa.

Vaartmeesters

De organisatie van de Boxmeerse Vaart was vroeger in handen van de kerk en de karmelieten, maar sinds 1979 wordt dit gedaan door

de Stichting Comité Boxmeerse Vaart. Er zijn zes wereldlijke Vaartmeesters en één kerkelijke, de pastoor, die voor de organisatie tekenen.

Eén van deze Vaartmeesters, Wim Goossens, legt de structuur uit. 'Elke Vaartmeester, behalve de pastoor, stuurt een aantal 'geledingen' aan. Deze geledingen hebben allemaal een speciale taak, zoals het versieren van de route, het restaureren van de kostuums en vaandels, de veiligheid van de route en dergelijke. Er worden in de week vóór de Vaart en in de week erna ook veel activiteiten georganiseerd, dat wordt ook door de Vaartmeesters gecoördineerd. In totaal werken er zo'n 175 vrijwilligers mee aan de Vaart in alle geledingen en buurtschappen.'

Voor het restaureren van de vaandels, het baldakijn en de bloedvaan zijn internationale contacten gelegd voor het bestuderen van authentieke borduursteken en het zoeken van speciale stoffen. Het Textielmuseum in Tilburg heeft zelfs speciale stof laten weven voor de Vaart. Soms is het originele borduurwerk zo ingewikkeld, dat het niet meer uitvoerbaar is, dan moeten ze op zoek naar alternatieven. Er gaat dus heel wat tijd zitten in dat werk.

'Er zijn ook geledingen die zich helemaal bezighouden met het begeleiden van de kinderen, die meelopen. Dit zijn jonge kinderen van 4 à 5 jaar. Deze worden begeleid door circa vijftig jonge vrouwen. Het is absoluut geen probleem om vrijwilligers te vinden, soms moeten we zelfs een stop instellen.'

Gevoel van trots en saamhorigheid

De liefde voor de Vaart wordt al op jonge leeftijd ingegeven, vaak onbewust. 'Belangrijker nog dan het religieuze aspect, is het gevoel van trots, van saamhorigheid, van traditie, dat rondom de Boxmeerse Vaart hangt. Al van oudsher is Boxmeer een aparte gemeenschap. Temidden van het opkomende protestantisme is het altijd een katholieke enclave gebleven. Boxmeer viel als aparte Baronie onder de graven van Bergh uit 's-Heerenberg en had een grote mate van zelfstandigheid. Het gevoel voor historie en traditie is Boxmeer eigen', aldus Wim Goossens.

'Mijn vader was ceremonieel Vaartmeester en heeft eigenlijk de overgang van de kerkelijke organisatie naar de wereldlijke stichting ingezet, samen met zuster Martha van de Orde Jezus-Maria-Jozef. Na zijn dood in 1979 ben ik binnen de nieuwe stichting Vaartmeester geworden. Dat ging als vanzelfsprekend, je groeide er mee op. Zo zijn er meer families, die met de Vaart verweven zijn. Het speciale beieren wordt al vier generaties lang gedaan door de familie Hutten bijvoorbeeld. Dan heb je het over meer dan honderd jaar. Ze zijn er trots op, de kinderen gaan mee naar de toren en leren het daar al jong.'

Kinderen kiezen hun eigen kleur

Kinderen hebben een belangrijke plaats in de Boxmeerse Vaart. In elke groep lopen kinderen mee, gekleed in speciale kleding in vaste kleuren. Al op jonge leeftijd krijgen de kinderen uitleg over

de Vaart. Op de scholen is lesmateriaal aanwezig, geschreven in voor de kinderen begrijpelijke taal en er zijn kleurrijke presentaties. 'Vroeger hadden we dia's, tegenwoordig powerpoint presentaties', vertelt Wim Goossens. 'De kinderen krijgen uitleg over de verschillende groepen die meelopen en kunnen dan aangeven aan welke groep zij willen deelnemen.'

'Er was een tijd dat de belangstelling terugliep, in de tijd van de ontkerkelijking, maar tegenwoordig trekt het weer aan. Mensen zien in, dat het niet alleen om het religieuze aspect gaat. De Vaart wordt erkend als een belangrijk historisch, sociaal en cultureel evenement. Er komen gemiddeld tussen de 8.000 en 10.000 toeschouwers op af, van heinde en verre, zelfs uit het buitenland. Uit Duitsland bijvoorbeeld komt altijd een groep pelgrims, die een eigen vroegmis in de basiliek hebben.'

Het Vaartweekend is ook een goed moment voor een familiereünie. Alle oud-Boxmerenaren komen dan terug naar Boxmeer. In de week voor en na de vaart zijn er veel activiteiten in Boxmeer en hangt er een gezellige sfeer.

Gevoel voor de traditie

Over het doorgeven van de traditie of over het vinden van genoeg vrijwilligers hoeven de Vaartmeesters zich voorlopig geen zorgen te maken, er is animo genoeg. 'De echte Boxmerenaren, die hier zijn geboren en getogen, kennen het gevoel voor traditie, dat zich onder meer uit in de Vaart. Zij weten hoe belangrijk die is en doen er alles voor om het in stand te houden. Niet alleen als religieus evenement, maar ook om de gemeenschapszin te bevorderen. Dat is misschien nog wel de belangrijkste reden.'

'Het zou te ver gaan om te zeggen dat de Vaart identiteitsbepalend is voor Boxmeer, maar het is zeker een belangrijk deel', aldus Goossens. 'Een plaats op de Immaterieel Erfgoed inventaris van Unesco zou een erkenning voor dit traditionele cultuurobject zijn en een enorme ruggesteun voor de organisatie en de vrijwilligers. Verder zou het de traditie van de Vaart natuurlijk sterker maken en de gemeente zou er nog zuiniger op zijn.' ▶

Foto's: Jan Stads,

Schoonrijden

Nederland is een schaatsland bij uitstek, dat is bekend. Naast hele goede hardrijdschaatsers, die op wereldniveau meetellen, hebben we een vorm van schaatsen voortgebracht, die vrijwel uniek is in de wereld. Het is geen kunstrijden, maar ook geen hardrijden en het heeft een lange traditie. Het is schoonrijden. De meeste mensen krijgen bij dit woord een beeld van paren die in klederdracht over het ijs zwieren, maar dat is maar een deel van de traditie. Schoonrijden is een unieke manier van schaatsen.

Nederland met al zijn water is prima geschikt om te schaatsen. Vooral vroeger, toen het wegennet nog onderontwikkeld was, verplaatste men zich meestal over het water. 's Zomers ging dat met boten en 's winters op de schaats. In de winterperiode was er wat meer tijd om familie te bezoeken en dat deed men dan over het ijs, met slee of schaats. Om lange afstanden te overbruggen is een schaatsstijl met rustige, lange slagen in rechtopgaande houding het meest geschikt. Al op de schilderijen van Hendrick Avercamp (1585-1634) zijn schaatsenrijders te zien, in een stijl die doet denken aan schoonrijden. Stijlvol schaatsen in fraaie kleding paste helemaal bij de rijkdom van de Gouden Eeuw. In het Fries noemen ze het nog steeds 'pronkride' (mooi schaatsen).

Over het ijs zwieren

Rond 1875 is het schoonrijden in regels gevat en kwamen er wedstrijden. Volgens een theorie zijn de wedstrijden in schoonrijden opgekomen als tegenhanger voor het kortebaant rijden. Daarmee kon veel geld verdiend worden, maar de gegoede burgerij vond dat te ordinair en bedacht haar eigen manier om wedstrijden op het ijs te houden. Tegenwoordig is dat onderscheid of niveauverschil er niet meer. Het voornaamste verschil zit hem in de schaats en de techniek.

Vooral de schaats is afwijkend. Het ijzer mag niet te lang zijn, zoals bij noren, en moet op een bepaalde manier gebogen zijn. Die ronding zorgt ervoor, dat er goed afgezet, gegleden en gestuurd kan worden. Het ijzer is niet zo erg gebogen als bij kunstschaatsen en vlak geslepen, dus het steekt nogal nauw. Tegenwoordig wordt zelfs een variant van de klapschaats gebruikt, al is dat wel even wennen voor de meeste schoonrijders.

De techniek van het schoonrijden is waar het feitelijk om gaat, zeker bij de wedstrijden. Het 'op de binnenkant en op de buitenkant rijden' (het afzetten met de ene voet en overhellen naar de andere kant) en vooral de manier waarop dat gedaan wordt, moeten zo soepel en elegant mogelijk uitgevoerd worden. Het moet lijken alsof de schaatsers over het ijs zweeft, schijnbaar moeiteloos. Men noemt het ook wel 'zwieren', dat zegt al genoeg. Het schoonrijden kan beoefend worden als vrijetijdssport en als wedstrijdssport.

Landelijke Vereniging van Schoonrijders

In 1946 is de Landelijke Vereniging van Schoonrijders (LVS) opgericht, onder de vlag van de Koninklijke Nederlandsche Schaatsenrijders Bond (KNSB). Door het hele land zijn er trainingsgroepen, die op vaste tijden het schoonrijden oefenen. De KNSB heeft het schoonrijden altijd een warm hart toegedragen en ziet het ook een beetje als de bakermat van het hardrijden. De LVS organiseert in het schaatsseizoen wedstrijden op kunstijsbanen door het hele land, met het NK Schoonrijden in Utrecht in maart als finale. Er zijn drie niveaus waarin je je kunt plaatsen, zowel individueel als in paren. In paren kan je hand in hand naast elkaar rijden, gekruist naast elkaar en achter elkaar. Recreatieve schoonrijders rijden ook wel als paar 'aan de stok'. Dat helpt om in evenwicht te blijven. Met stokken is het zelfs mogelijk om met zijn drieën achter elkaar te schaatsen. Dit kan tot drie of vier keer toe naast elkaar, zodat je in totaal met zijn negenen of twaalfen rijdt. Dat vergt uiteraard wel enige oefening en een precieze slag, maar dat geldt voor het schoonrijden in het algemeen ook.

Begin jaren zeventig van de vorige eeuw ging het ledenbestand hard achteruit. Toen heeft men het rijden in klederdracht bedacht

Schoonrijden kan zowel recreatief als in wedstrijdverband gedaan worden

als trekpleister. Nu bestaat er een speciale klederdrachtgroep binnen de LVS, die zich heeft toegelegd op het schoonrijden in zo authentiek mogelijke streekdrachten. De kwaliteit van het schoonrijden is misschien minder hoog dan bij de wedstrijden, maar het trekt wel meer de aandacht. Er is zelfs een tijd geweest, dat de klederdrachtgroep bij prijsuitreikingen van de KNSB schaatste. Ze worden ook wel gevraagd op evenementen, zoals de winterfair bij kasteel Haarzuilens.

Ondanks het feit dat het klederdrachtrijden een groei in het aantal leden tot stand heeft gebracht, is de vereniging nog steeds niet heel groot met tweehonderd rijdende leden over het hele land,

waarvan er zo'n vijftig aan wedstrijden deelnemen. Omdat er meer vrouwen dan mannen meedoen, leidt dit soms tot de vreemde situatie, dat een man twee keer een prijs wint bij de paren. Dan schaatst hij twee keer met een andere dame.

'Je zou schoonrijden 'slow skating' kunnen noemen, om duidelijk te maken dat het iets anders is dan hardrijden. Maar ook om aan te sluiten bij de moderne beweging van meer genieten van dingen en terug naar de basis gaan, zoals 'slow food' en dergelijke. Bij het schoonrijden gaat het om het plezier van de beweging en het glijden over het ijs', legt Fred Groot, secretaris van de LVS, uit.

Schoonrijden is een speciale manier van schaatsen.

Vanwege de sierlijke bewegingen wordt schoonrijden ook wel 'zwieren' genoemd

Participatie verhogen

'De gemiddelde leeftijd van onze leden is 65 jaar. Dat baart ons wel enige zorgen, maar het is ook een logisch gevolg van het soort sport. Het schoonrijden is prima geschikt om tot op hogere leeftijd te blijven doen. Het kost weinig inspanning en je kunt toch genieten van het schaatsgevoel. Uiteraard vereist het wel oefening, maar als je de basis al hebt, kun je het aanleren. Als vereniging richten we ons ook op de oudere schaatsers, die naast het rijden op noren een andere dimensie van het schaatsen willen ervaren. Zo kunnen ze toch blijven bewegen. Voor de meeste van onze

leden heeft het ook iets nostalgisch, een herinnering aan vroeger en ze zijn zich bewust dat zij een mooie traditie levend houden. Maar ook degenen die het als serieuze sport willen beoefenen, kunnen bij ons terecht. Dan kunnen ze wedstrijden doen. Zo is de huidige Nederlands kampioen schoonrijden afkomstig uit het marathonschaatsen.'

'We geven nu ook *clinics* op kunstijsbanen, waar mensen kunnen kennismaken met het schoonrijden. Dan is er een trainingsgroep bezig, zodat mensen het kunnen zien. We hebben dan een aantal

schoonrijdschaatsen, die de mensen kunnen gebruiken en geven ze aanwijzingen. We richten ons niet op 18- of 19-jarigen, meer op de leeftijdsgroep van 45 à 50 jaar, die misschien opziet tegen het hardrijden op noren en het rustiger aan wil doen. Het is een leuke manier om actief te blijven. We hebben ook folders en ruimte op de website van de KNSB. De publiciteit kan wellicht wat intensiever, maar ook de mond-tot-mond reclame is erg belangrijk', vertelt Fred Groot.

Echt Nederlands

'Het is vooral het plezier, het genot van de schaatsbeweging, je laten gaan. Het geeft een bepaald gevoel van tijdloosheid, je bent even een paar uur helemaal los van alles en het kost je relatief weinig inspanning', aldus Fred Groot. 'Zelf heb ik altijd geschaatst, ik heb het als het ware met de paplepel binnen gekregen. Ik beoefen nu het schoonrijden, maar doe ook aan skeeleren. Het is niet alleen het gevoel van plezier en het genot van het schaatsen, maar ook voor een deel de gezelligheid, die de trainingsgroepen schoonrijden bieden. Het mooiste is natuurlijk, als we op natuurijs kunnen schaatsen. Dat hadden we vorig jaar, toen het NK op natuurijs in Hindeloopen werd geschaatst. Daar kwamen veel mensen op af en meerdere tv-ploegen hebben opnames gemaakt. Het was dan ook een heel mooi oer-Nederlands plaatje.'

'We mogen blij zijn als we in totaal zo'n tweehonderd actieve leden hebben en zo'n honderd donateurs. Hoewel het schoonrijden ooit in heel Nederland beoefend werd, zijn de meeste leden nu vooral in Noord-Holland te vinden. Daar wordt het schaatsen ook van generatie op generatie overgeleverd, daar groeien ze ermee op met al die sloten en meren. Dat heb je op meer plekken, in Friesland en het Hollands-Utrechtse plassegebied, maar bijvoorbeeld ook in de Betuwe.'

Speciale schaatsen

'Wat het schoonrijden hindert, is dat er zulke speciale schaatsen voor nodig zijn. Nu is daar vrij moeilijk aan te komen. De LVS heeft nog wel traditionele schoonrijdschaatsen bij de trainingsgroepen, maar het zou zo mooi zijn als er een modernere variant op de markt zou komen. Met zulke schaatsen kun je ook heel goed gewoon schaatsen, als alternatief voor noren.'

Er is in al die tijd weinig veranderd aan het schoonrijden. 'Dat komt vooral, omdat je uiteindelijk op één manier uitkomt om de beste beweging te maken. Je kunt wel langere of kortere slagen maken of meer gebogen gaan staan, maar dan glijd je niet zo mooi en vloeiend. Er is soms wat discussie over de vraag hoever je je knieën mag buigen, want eigenlijk moet je aan het einde van elke streek gestrekt staan. Het grappige is, dat ik laatst geprobeerd heb om de bewegingen van het schoonrijden uit te voeren op skeelers en dat lukte ook vrij goed. Gewoon een kwestie van iets kleinere wielletjes voor en achter. Wellicht ligt daarin een mogelijkheid om een nieuwe doelgroep te bereiken.'

Vastleggen van de geschiedenis

Er is niet echt een archief bij de vereniging, al verschijnen er de laatste jaren wel steeds meer boeken over (de geschiedenis van) het schoonrijden, zoals een boek dat ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de LVS in 1996 is verschenen. 'Het meeste wat ik heb, is digitaal. Er zijn wat mappen met stukken, maar die zijn niet ouder dan 25 jaar. Ik ben bang dat er veel verloren is geraakt in de jaren zeventig, toen er weinig belangstelling voor was. Ik krijg wel eens wat van mensen, die ons weten te vinden. Zo werd ik laatst benaderd door de kleinzoon van Evert Lautenbach, een schoonschaatslegende uit het begin van de vorige eeuw. Hij had nog een doosje met medailles van zijn opa in zijn bezit. Dat was heel bijzonder. Eén van onze bestuursleden, een historicus, is toen de geschiedenis ingedoken en binnenkort verschijnt er een boekje over deze man, ter ere van ons 65-jarig jubileum. Verder zal er dan ook een tentoonstelling over het schoonrijden in het Schaatsmuseum in Hindeloopen zijn', vertelt Fred Groot.

Wat zou het voor het schoonrijden betekenen, als Unesco het als immaterieel erfgoed zou bestempelen? 'Het zal een erkenning zijn voor een oude vorm van schaatsen, die uniek is in de wereld. Schoonrijden ligt in de geschiedenis zelfs aan de basis van alle andere schaatsdisciplines. Maar ook het schoonrijden als serieuze wedstrijd sport zal er wel bij varen. Het zal waarschijnlijk voor meer publiciteit zorgen, zodat het imago verbetert. Het zou eeuwig jammer zijn als zo'n unieke traditie verdwijnt', vindt Fred Groot. ▶

Foto's: Nationale Beeldbank

Beleid en praktijk

Handleiding voor historische verenigingen

Er komt heel wat kijken bij het besturen van een vrijwilligersorganisatie. Hoe werf je nieuwe leden, hoe kun je inspireren, enthousiasmeren en coördineren? Maar ook: hoe hou je financieel alles op orde en kun je een goede gesprekspartner zijn voor bijvoorbeeld de gemeente? Het boek *Beleid en praktijk* is bedoeld als een praktische handleiding voor besturen van vrijwilligersorganisaties.

Beleid en praktijk is opgezet als een praktisch vademecum. Het geeft antwoorden op vragen als: wat komt er kijken bij het oprichten van een vereniging of stichting? Hoe kun je de doelstellingen verwezenlijken? Waar moet je op letten bij de interne organisatie? Heb je te maken met verzekeringen of Arbo en hoe ga je daar dan mee om? Hoe ontwikkel je beleid en wat te doen met pr en de media? Heel veel vrijwilligersorganisaties hebben een collectie, willen educatieve projecten ontwikkelen of geven een tijdschrift uit. Wat zijn actuele thema's? Waarom is het bijvoorbeeld belangrijk om je eigen collecties te digitaliseren? Wat voor ontwikkelingen spelen er in de erfgoedsector of in het monumentenbeleid waar jouw organisatie rekening mee moet houden? Waarom is het belangrijk om je ook bezig te houden met het *immateriële* erfgoed?

De handleiding is uitgegeven in een praktisch formaat en door de gaatjes aan de zijkant gemakkelijk te bewaren in een ringband. De handleiding is te bestellen door € 17,50 over te maken op rekening 810806 van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur in Utrecht, onder vermelding van *Beleid en praktijk*.

De consultants regionale geschiedenis aan de verschillende provinciale erfgoedhuizen geven met behulp van deze handleiding cursussen voor vrijwilligersorganisaties.

Voor meer informatie: Jos Wassink, Landschap Erfgoed Utrecht (030-2205534).

Kolven in Noord-Holland

De stilte in de langwerpige zaal is voelbaar, iedereen houdt zijn adem in. Oud en jong staren naar de speelstok en de bal. Op het moment dat die bij elkaar komen en de speler de bal met een stevige, doch beheerste slag wegslaat, houdt men de adem in. Zou de bal de paal raken? Via de opstaande rand links en nogmaals de rand aan de overkant rolt de bal door in de richting van de achterpaal. Een subtiel effect draait de bal nog iets meer naar zijn doel. De spanning stijgt. Nog even, nog een stukje verder, de bal mindert vaart, ligt bijna stil en... mist de paal op minder dan een centimeter. De teleurstelling is af te lezen op het gezicht van de speler en echoot door de zaal. Als het de volgende speler wel lukt om de paal te raken, golft de vreugde door het publiek. Wat is dit voor sport, waarbij zoveel concentratie leidt tot zulke intense gevoelens, zowel bij de spelers als bij het publiek?

De sport kolven is afgeleid van het *colven*, dat al in de dertiende eeuw beschreven werd. Het bestond waarschijnlijk al eerder. Het was een populaire sport, die ook vaak op het ijs beoefend werd, zoals op vele oud-Hollandse schilderijen te zien is. Simpel gezegd kwam het erop neer, dat een bal met een stok, die aan de onderkant gebogen was, weggeslagen werd. Naar een paal, een doel of een gat. Dat laatste is bijvoorbeeld het geval met het huidige golf, dat de Schotten afgeleid hebben van het *colven*. Midgetgolf, ijs-hockey, polo, het zijn allemaal moderne varianten van *colf*, die wij nu nog kennen. Een andere variant was het maliën, maar dat bestaat niet meer als sport. Nog wel als straatnaam, want verschillende Nederlandse steden hebben nog een Maliebaan. Juist ja, de baan waarop het maliespel gespeeld werd, vaak aan de rand van of net buiten de stad waar ruimte was voor een lange baan.

Van buiten naar binnen

Terug naar het kolven. Het is duidelijk dat het een oude sport is, die goed in het vlakke Hollandse land gespeeld kon worden. Aan het einde van de zeventiende eeuw ontstaat het kolven uit het *colven*. Kolf speelt men op een kleinere baan en meestal binnenshuis. Dat had als grote voordeel, dat men minder ruimte nodig had en het 's zomers en 's winters, overdag en 's avonds gespeeld kon worden. De kleinere baan had als bijkomend voordeel, dat het spel fysiek minder zwaar werd om te spelen. Dit alles maakte het kolven snel geliefd. Rond 1850 waren er alleen al in Amsterdam zo'n tweehonderd kolfbanen. Vaak legden herbergiers een kolfbaan aan bij hun etablissement voor meer klandizie.

Sinds ongeveer dertig jaar mogen vrouwen ook kolven en is het aantal kolvers flink gestegen

Een kolfbaan is 17,50 meter lang en 5 meter breed. Het veld is in twaalf overdwarse vakken verdeeld, die naar achteren toe smaller worden. Twee meter van de voorkant en twee meter van de achterkant staat een paal. Men speelt met een van onder afgeronde stok, de 'kliek' (ziet eruit als een soort hockeystick) en een bal.

Deze twee zijn persoonlijk. De bal kan van gummi (rubber) of van sajete (stof) zijn gemaakt. Het is de bedoeling, dat een speler in drie slagen zijn of haar bal in een vak met een zo hoog mogelijk puntenaantal slaat, bij voorkeur via de palen. Men mag ook via de opstaande zijanten (rabat) spelen of de bal effect meegeven, dat vooral bekend is van biljart.

Men speelt in een team van drie spelers, die om de beurt spelen. Het hoogst mogelijke puntenaantal is 12 per spel. Als men geen punten haalt, heeft men 'poedel' geslagen. Een partij bestaat uit drie spellen. Theoretisch gezien kan een team dus een maximum

Kolven is een sport die men tot op hoge leeftijd kan beoefenen

score van $5 \times 12 = 60 \times 3 = 180$ halen. 'Maar dat heb ik nog nooit meegemaakt. Er was vorig jaar bij de kampioenschappen wel iemand, die twee keer achter elkaar 60 punten sloeg. Dat was uniek', zegt Martin Bakker, secretaris van de Koninklijke Nederlandse Kolf Bond (KNKB).

Trots op de geschiedenis

De KNKB is in 1885 opgericht. De bond heeft toen de regels voor het kolven op schrift gesteld. Kolven wordt nu alleen nog in Noord-Holland gedaan. Dat is een heel verschil met vroeger, toen het spel mateloos populair was. Vroeger werd het in Friesland, Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland en Utrecht gespeeld. Nu is er alleen nog een hele oude baan in Utrecht. Daar wordt ook het Nederlandse archief bijgehouden, door het smedengilde van St. Eloy in het Eloyengasthuis. Sinds 1730 speelden de smeden daar het kolfspel op hun eigen baan.'

De KNKB heeft 7 bestuursleden, allemaal vrijwilligers, net als bij de aangesloten verenigingen. De website met het webmuseum is ter

ere van het 150-jarige bestaan van de KNKB gemaakt. Die wordt door het St. Eloyengasthuis onderhouden. Zij hebben veel onderzoek gedaan en hebben nog een archief dat teruggaat tot 1300. 'Zij hebben bijvoorbeeld de kolfstok van de vader van Anthonie Fokker', vertelt Martin Bakker. 'Wij zijn trots op onze geschiedenis die terug gaat tot in de Middeleeuwen. In het webmuseum kan iedereen van deze geschiedenis kennis nemen.'

'Van kinds af wist ik al van kolven af, wij woonden schuin tegenover een kolfbaan en mijn vader deed het. Maar ik ging er pas op nadat ik met vervroegd pensioen was gegaan, op latere leeftijd. Toen ben ik ook bij de KNKB gegaan. Het zit bij kolven eigenlijk zo: iedereen kent het hier in Noord-Holland. Omdat het niet op snelheid en spektakel aankomt, trekt het meestal niet hele jonge leden. Toch is het wel zo, dat de mensen misschien moeilijk binnen komen, maar als je eenmaal binnen bent, zit de deur op slot. Met andere woorden, dan ga je niet meer weg, dan grijpt het je gewoon. Mijn kinderen doen het nog niet, maar zijn er wel altijd bij als ik een kampioenschap speel. Ik heb stille hoop.'

Kampioenschappen

Martin Bakker vertelt over de veranderingen. 'Zo'n jaar of dertig geleden ging het minder met het ledenaantal. Hoewel er veel weerstand was, is het kolven toen opengesteld voor vrouwen. Dat was een tijdlang vloeken in de kerk. Maar sindsdien is het ledenaantal fors gestegen. Momenteel hebben we 230 vrouwenverenigingen en zo'n 370 herenverenigingen. Ze spelen niet gemengd, maar hebben wel allemaal kampioenschappen. Er zijn door Noord-Holland verschillende banen, waar bij toerbeurt kampioenschappen gehouden worden. Er zijn in het voorjaar klassekampioenschappen en in het najaar Nederlandse kampioenschappen. Dan nodigen we meestal een prominent uit om met een eerste klap de kampioenschappen te openen. Dat is het hoogtepunt van het jaar.'

Tussendoor zijn er onderlinge wedstrijden. Zo zijn er de Gouden tientjes-wedstrijden. De winnaar krijgt dan een echt gouden tientje, naslag natuurlijk, maar toch is het leuk. Het zijn individuele prijzen. En in Wormer is er 'Open Wormer', waarbij iedereen mag meedoen. Elke vereniging heeft zijn eigen clubkampioenschappen.

De bal moet met de kliek via de paal, in een vak met veel punten gespeeld worden

Bal en kliek

'De bal en speelstok (kliek) zijn persoonlijk, maar het vergt wel doorzettingsvermogen en inventiviteit om daaraan te komen. 'Een fabrieksbal van kunststof rolt niet goed, die stuitert drie keer de baan over, dat werkt niet. Een bal moet van sajete of van gummi zijn. Sajete heeft een kern van opgewonden wol, waar vilt is opge-naaid. Dat rolt goed en licht, maar als ze nat worden, kan je er niet meer mee spelen. Vooral vroeger was dat een probleem, toen men nog buiten speelde. Uit de koloniën kwam toen gummi, waarvan ze rubber ballen maakten. Dat rolt anders, maar het kan wel. Tegenwoordig zijn die ballen niet meer zomaar te koop, daarom experimenteren particulieren om een goed procédé te vinden. Hier in het dorp weten ze wel ongeveer wat er gebeuren moet en wordt dat doorgegeven. De speelstok, de kliek, bestaat uit een stok, meestal van eikenhout, en het onderste, gebogen deel. Dat wordt van brons gegoten. Er zijn hier een paar bronsgieterijen in de buurt, waar je het kan laten gieten. Dan moet je het zelf polijsten', legt Bakker uit.

Kolven vergt concentratie

De gemiddelde leeftijd van de spelers is rond 55 jaar. Dat betekent niet, dat er geen jonge spelers bij zitten. 'Het komt doordat je deze sport tot op hoge leeftijd kan spelen, dus over het algemeen genomen zijn er veel oude mensen die het nog steeds doen. Kolven vergt een goede concentratie, maar is fysiek niet zo zwaar. De jeugd houdt van meer actie, maar soms doen ze dit naast een andere sport. Er zijn geen speciale jeugdteams, ze doen gewoon mee met de andere spelers. We gaan ook wel het land in en geven dan clinics, dan nemen we een minibaan mee. Sommige clubs gaan naar scholen en houden middagen voor de jeugd met kolven en een aardigheidje', vertelt Martin Bakker.

Een vermelding op de Immaterieel Erfgoed inventaris van Unesco zou een positieve invloed op het behoud van de sport kunnen hebben. 'Het zou de sport een push kunnen geven. Meer naamsbekendheid en meer erkenning zouden ervoor kunnen zorgen, dat we meer leden krijgen. Het zou doodzonde zijn, als kolven zou verdwijnen. Het is immers de oudste sport in Nederland.'

Wat is de aantrekkingskracht van kolven? Martin Bakker: 'Het sociale gebeuren is natuurlijk heel belangrijk. En de historische dimensie. Verder grijpt het je op de één of andere manier, de spanning, de concentratie, de ontlading als een slag goed gaat... Iedereen die het gaat spelen, wordt razend enthousiast.' ▶

Foto's: KNKB

Bovenstem zingen in Genemuiden

Het is zondagmorgen, de straten zijn uitgestorven. Muziekflarden waaien uit een kerk. Dichterbij gekomen zijn de klanken van een orgel en de stemmen van een mannenkoor te herkennen. Een meerstemmig koor. Binnen in de kerk spelen zich on-Nederlandse tafereelen af: een deel van de mannen in de kerk is rechtop gaan staan in de kerkbanken om de tweede stem te zingen. Het lichaam bewegingloos, het hoofd enigszins achterover gebogen, de ogen gesloten, het lijkt bijna alsof de zangers in trance zijn. De vrouwen aan de andere kant van de kerk genieten mee. De organist slaat de laatste, opzweepende tonen van de psalm aan, die door de kerk galmen en het lied is afgelopen. Stilte keert weer en de predikant gaat verder met de dienst. Dit tafereel speelt zich tegenwoordig niet meer op deze manier af. Maar er wordt nog wel op dezelfde manier gezongen in Genemuiden. Met dezelfde passie, dezelfde psalmen en dezelfde stemmen. De traditie van het bovenstem zingen wordt in Genemuiden gekoesterd.

De grote kerkhervormers Calvijn en Luther hebben zich ingezet voor het zingen van psalmen. In de zestiende eeuw zijn verschillende psalmen getoonzet en berijmd, sommige door medewerkers van de hervormers, anderen door Calvijn zelf. Ze zijn ook in het Nederlands vertaald. Door muziekmeester Claude Goudimel zijn er drie stemmen aan de liederen toegevoegd, zodat ze door verschillende koren gezongen konden worden. De vier stemmen waren ook handig om de psalmen in gezinsverband te zingen. Vader en moeder zongen elk een eigen stem en de kinderen de andere twee. Zingen was voor gereformeerde en hervormde gezinnen een veel gebezigd tijdverdrijf. Vooral het meerstemmig zingen was populair. Dat is nog steeds te zien aan het grote aantal koren in hervormde en gereformeerde streken. Omdat niet iedereen een muzieknoot kon lezen, is er in 1746 door Cornelis de Leeuw een vereenvoudigd notenschrift ontwikkeld voor een psalmenboek, het zogenaamde vierstemmenboek. Dit vierstemmenboek wordt vaak als uitgangspunt genoemd voor het meestemmige zingen.

Christelijk Mannenkoor Stereo

Het bovenstem zingen is ook meerstemmig zingen, maar dan niet met vier, maar met twee toonhoogtes. Het is niet duidelijk waar

bovenstem zingen zijn oorsprong vindt. Het zou uit het vierstemmenboek kunnen zijn voortgekomen. Het is waarschijnlijk omstreeks het midden van de negentiende eeuw ontstaan. De manier van zingen doet ook denken aan de Hazeuzangers. Hazeu Corneliszoon heeft in die tijd een boek met wintergezangen uitgegeven, die vooral door boerenknechten gezongen werden, ook met bovenstem. De liederen werden *a capella* gezongen en het tempo werd aangegeven met een houten hamer.

In de vissersdorpen rondom de voormalige Zuiderzee, maar ook op de Veluwe en in Zeeland is het meerstemmig en bovenstem zingen te vinden. Eén van de plaatsen, die claimt de bakermat van het bovenstem zingen te zijn, is Genemuiden. Deze stad kreeg al in 1275 stadsrechten en ontleende zijn rijkdom aan onder meer de drie jaarmarkten, de visserij en het vervaardigen van biezen maten. In Genemuiden zijn verschillende hervormde en gereformeerde kerkgenootschappen te vinden en het koorleven tiert er welig. Eén van de koren is het Christelijk Mannenkoor Stereo.

Secretaris Henk Hammer vertelt over het koor. 'Stereo heeft zich gespecialiseerd in het zingen van meerstemmige, geestelijke liederen. Wij zijn een koor, dat op een professionele manier de

Christelijk Mannenkoor Stereo houdt de traditie van het bovenstem zingen levend

zangkunst probeert te beoefenen met een dirigent uit Rouveen. Wij willen het bovenstem zingen promoten. Het bovenstem zingen kenmerkt zich door het niet-ritmische en trage karakter van de gezongen psalmen. Het koor heeft verschillende CD's uitgebracht en er is vorig jaar een boek uitgegeven over de historie van het bovenstem zingen, geschreven door Henk Beens. In het koor kunnen zo'n vijftig zangers de bovenstem zingen. Je zingt boven de melodie van de psalm uit. De hoogste noten worden soms met kopstem (falset) gezongen. Dat is natuurlijk niet voor iedereen weggelegd, want je moet heel zuiver kunnen zingen en stemvast zijn.'

Trots op de traditie

'Het is voor mij ook een avondje ontspannen, de wekelijkse donderdagavond oefenen met het koor', beaamt Henk Hammer. 'Twee uur zingen en dan in de pauze even wat gezelligheid. Het koor bestaat uit honderddertig zangers, in de leeftijd van 15 tot 80 jaar.

De gemiddelde leeftijd is 50 jaar, maar er zijn ook veel jongeren lid. Het is in 1966 opgericht en we zien een toenemende belangstelling. De voorliefde van zingen wordt van geslacht op geslacht doorgegeven. Zelf ben ik er ook via mijn broer en vrienden lid van geworden. Een paar jaar later ben ik in het bestuur gekozen. Dat bestaat uit zeven leden, allen vrijwilligers.'

Henk Hammer vertelt wat het bovenstem zingen betekent voor Genemuiden. 'Genemuiden is trots op het bovenstem zingen. Als je het hier op straat vraagt, weet iedereen meteen wat je bedoelt. En dan noemt men ook in één adem het Christelijk Mannenkoor Stereo. Op zondag in de kerk geniet iedereen mee, er zijn altijd wel psalmen die met bovenstem gezongen kunnen worden. Daar hebben we geen speciale gelegenheden voor nodig.'

Wat is er zo speciaal aan het bovenstem zingen? Is het puur het gezamenlijke zingen of is het meer dan dat? 'Het bovenstem zin-

gen geeft de psalmen een bepaalde meerwaarde, als het tenminste eerbiedig gezongen wordt. Als je een goede organist hebt, dan speelt hij op een bepaalde, opzweepende manier en dat geeft een stimulans om de bovenstem in te zetten. Dat is zo mooi, dat prikelt je tot in je tenen, daar krijg je kippenvel van. Vroeger gingen de mannen in de kerk dan ook staan, bijna alsof ze in trance waren,' aldus Hammer.

Vastleggen van de kennis

Hoe schat Henk Hammer de toekomst van het bovenstem zingen in, is hij niet bang dat de vaardigheid uiteindelijk verloren gaat? 'Tegenwoordig zien we vooral een toename in de belangstelling. Het is een tijd wat minder geweest, maar nu niet meer. Vanuit de Hervormde Gemeente worden drie à vier keer per jaar avonden

Genemuiden zet zich intensief in om de traditie van het bovenstem zingen levend te houden

georganiseerd waarbij speciaal het bovenstem zingen wordt geoefend. Deze avonden worden ook door veel jongelui bezocht. Wij hebben voor elke gelegenheid psalmen die ook met bovenstem gezongen kunnen worden, of dat nu voor Hemelvaart, Pinksteren of Kerstmis is, vrolijk of minder vrolijk. Als we een nieuwe psalmen-cd met bovenstem uitbrengen, hebben we ook altijd een topverkoop.'

Toch is het belangrijk, dat de vaardigheid ook schriftelijk vastgelegd wordt om het door te kunnen geven aan latere generaties. Dat gebeurt gelukkig ook. 'De bovenstem wordt genoteerd, er zijn boeken met zo'n dertig psalmen met bovenstem op schrift gesteld. En er staan zelfs filmpjes van onze liederen op YouTube op internet. De geluidskwaliteit is dan niet perfect, maar het is wel goed voor de bekendheid.'

Doorgeven aan de jeugd

'Onze zoon is bijna tien jaar en vindt het ook fantastisch. Op school krijgen ze er geen speciale uitleg of les over, maar ze weten er natuurlijk wel van, al is het van familie en vrienden. Vanaf achttien jaar mogen ze lid worden van het koor. Laatst hadden we iemand van vijftien en voor hem hebben we speciaal aan de leden gevraagd of ze er bezwaar tegen hadden dat hij lid werd. Dat hadden ze niet, dus nu is hij lid. Maar dat is een uitzondering. Er wordt hier veel gezongen, er zijn ook een paar kinderkoren in Genemuiden. Daar beginnen ze en dan kunnen ze daarna op een mannen- of gemengd koor als ze willen. Ik ben er niet bang voor, dat de traditie verloren gaat. Zolang er kerken zijn en psalmen gezongen worden in Genemuiden, zolang zal er het bovenstem zingen bestaan', benadrukt Henk Hammer.

'Als het bovenstem zingen op de inventaris van immaterieel erfgoed zou komen, zou dat in ieder geval tot meer waardering en bekendheid leiden. Kijk, het koor is geen typisch psalmenkoor, we zijn een vierstemmig koor, dat psalmen en geestelijke liederen zingt. Waar wij ons altijd erg voor ingezet hebben, is het bovenstem zingen. Als we op de immaterieel erfgoed lijst zouden komen, is dat de erkenning voor onze inspanningen. Er zijn nog wel andere koren bezig met bovenstem zingen, maar toch niet zo intensief als wij dat doen en uitdragen. Wij zetten ons er echt voor in om het vanuit de traditie te doen en die traditie ook in stand te houden ter ere van God. Dat willen wij altijd blijven doen en Unesco erkenning kan ons daarbij helpen.' ▶

Foto: Willem Timmerman

Typisch Nederland

Wat is nu 'typisch Nederland'? Die vraag heeft in de loop van de geschiedenis al velen bezig gehouden. Nog niet zo lang geleden werd gedacht dat alleen bij boeren en vissers echte 'Nederlandse kenmerken' te vinden waren. Maar de tijd had zelfs op het platteland en langs de kust niet stil gestaan. Wat wij typisch Nederland vinden, verandert voortdurend. Gezelligheid en uitbundigheid zijn even 'Nederlands' als privacy en 'doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg'.

Typisch Nederland is te bestellen door € 39,95 over te maken op giro 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onder vermelding van de titel.

Nostalgie

Nostalgie is met een roze bril terug verlangen naar het verleden. Men veronderstelt dat het vroeger mooier, beter en overzichtelijker was. Het boek laat zien dat nostalgie in de huidige tijd relevant is. Het draagt bij aan de vorming van de identiteit van personen, groepen en regio's.

Olivier Rieter (redactie), *Nostalgie. Met een roze bril omgaan met het verleden* (Utrecht 2010) is te bestellen door € 17,50 over te maken op giro 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onder vermelding van nostalgie.

Nederlanders vieren feest

In *Nederlanders vieren feest* komen alle belangrijke Nederlandse feestdagen aan bod. Niet alleen Sinterklaas, Kerstmis en Koninginnedag, maar ook carnaval en Nieuwjaar en geboorte, huwelijk en dood. De auteurs bespreken op aansprekende manier de ontstaansgeschiedenis, de achtergronden en de betekenis van de feesten.

Het boek *Nederlanders vieren feest* is te bestellen door € 29,95 over te maken op giro 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onder vermelding van de titel.

Magie

Magie is het proberen te beïnvloeden van gebeurtenissen

door middel van bovennatuurlijke krachten. Mensen die geloven in magie gaan ervan uit dat er een verborgen werkelijkheid schuil gaat achter de direct waarneembare realiteit. Door boeken, films en shows is magie tegenwoordig erg populair.

Olivier Rieter (redactie), *Magie. Betovering en bovennatuurlijke krachten* (Utrecht 2010) is te bestellen door € 12,50 over te maken op rekeningnummer 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onder vermelding van magie.

Keti Koti in Amsterdam

'De viering van de afschaffing van de slavernij, elk jaar op 1 juli, is onderdeel van het Nederlands nationaal immaterieel erfgoed'. Dat zegt Artwell Cain, de directeur van het Nationaal Instituut Nederlands Slavernijverleden en Erfenis (NiNsee). Elk jaar wordt Keti Koti gevierd in het Oosterpark in Amsterdam, vorig jaar trok het zo'n 30.000 bezoekers. Herdenken wordt gecombineerd met vieren. De viering begint altijd met een traditionele optocht naar het Slavernijmonument. Op het festivalterrein zijn er optredens en kunstpresentaties. Keti Koti betekent letterlijk: de ketenen verbroken.

De viering van Keti Koti is altijd omgeven geweest met veel tradities. Tijdens de plechtige optocht en tijdens het feest is er steeds veel Surinaamse klederdracht en traditionele volksmuziek van met name de Afro-Surinamers te zien en te horen. De deelnemers aan de optocht naar het nationaal slavernijmonument zijn altijd feestelijk uitgedost. De nationale herdenking vindt plaats in aanwezigheid van gezagdragers van de Nederlandse regering en van de gemeente Amsterdam. Daarna volgt het bevrijdingsfeest in het Oosterpark.

Ook hier wordt weer veel ruimte ingeruimd voor de tradities. Op het hoofdpodium zijn er muziekacts met optredens van (soms internationaal) bekende groepen, zoals dit jaar de Jamaicaanse Reggaeformatie Third World, met onder meer teksten waarin het slavernijverleden wordt bezongen. Speciaal voor de tradities is op één van de podia het Huis van de Voorouders ingericht. Hier worden traditionele manieren van voorouderverering beoefend, ondersteund door traditionele rootsmuziek en traditionele wintirtuelen: muzikale rites, gebeden en plengoffers. Niet minder traditioneel is de Caribische markt, met heel veel kraampjes met lekker eten. 'Lekker eten hoort bij een Surinaams feest', zegt de organisator van de Amsterdamse viering van Keti Koti, Vincent Soekra.

Speciaal voor kinderen en jongeren zijn er ook diverse activiteiten, zoals in de Hof van Anansi, waar professionele verhalenvertellers vertellen over de slimme spin Anansi, diep geworteld in de Afrikaanse verteltraditie. Het waren de tot slaaf gemaakte Afrikanen die de verhalen mee naar Suriname namen en waardoor

Anansi belangrijk Surinaams immaterieel erfgoed werd. De Hof van Anansi is een manier om de kinderen op een speelse manier met verleden, heden en toekomst te confronteren. Het Boni/Tula podium, zo genoemd naar twee vrijheidsstrijders, is er speciaal voor de jongeren. Hier zijn kunstexposities te zien en er is plaats voor debat. Het thema dit jaar is 'Echo van het verleden'. Uitgangspunt vormen brieven van tot slaven gemaakte mensen.

Identiteit

Voor Surinamers is het feest onderdeel van hun culturele identiteit. Surinaamse kinderen krijgen het met de paplepel ingegoten in de verhalen die hun ouders over de slavernijperiode vertellen. Ook de Antillianen vieren Keti Koti, al hebben zij nog een ander speciaal bevrijdingsfeest, de dag van de vrijheidsstrijder Tula, op 17 augustus. De wortels van Keti Koti gaan terug tot in 1863, toen in Nederland de slavernij werd afgeschaft. Sindsdien wordt het in Suriname elk jaar gevierd. In 1963, honderd jaar na de afschaffing van de slavernij, kreeg Keti Koti in Suriname de status van nationale feestdag.

Ook in Nederland werd het feest steeds populairder. In de jaren vijftig en zestig waren het Surinaamse studenten die het feest hier introduceerden. Na de onafhankelijkheid, in 1975, gingen Surinaamse welzijnsorganisaties ijveren voor het feest. De nazaten van de slaven streefden naar een nationaal monument, om de herinnering levend te houden. Volgens Artwell Cain, de directeur van NiNsee, dat vlak tegenover het monument gelegen is, heeft de nationale herdenking, zoals die met name vanaf 1995 vorm kreeg,

Keti Koti is sterk verbonden met de culturele identiteit van Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders

een plechtig karakter, waarin eer aan de voorouders wordt betoond. De plechtige herdenking wordt gevolgd door een feest in het Oosterpark, waarin de vrijheid gevierd wordt. Keti Koti heeft dus twee gezichten, vergelijkbaar ook met de 4 en 5 mei herdenking, waarbij op 4 mei de doden worden herdacht en op 5 mei de

bevrijding wordt gevierd. In 2002 werd in het Oosterpark het Nationaal Slavernij Monument onthuld.

Amsterdam is niet de enige plek waar Keti Koti gevierd wordt. Ook Middelburg kent een belangrijke Keti Koti-viering en beschikt ook

over een eigen slavernijmonument, dat in 2005 onthuld werd. De reden is dat Zeeland de provincie is die waarschijnlijk het meest aan de slavernij heeft verdiend. De West-Indische Compagnie, de handelsmaatschappij die de slavenhandel coördineerde, was indertijd eigendom van de provincie Zeeland. Volgens Cain is het daarom belangrijk dat het feest ook in Zeeland gevierd wordt, bij de officiële viering is altijd iemand van NiNsee vertegenwoordigd. Opvallend noemt hij dat in Zeeland, omdat daar minder Surinamers en Antillianen wonen, het feest verhoudingsgewijs meer door witte Nederlanders wordt bijgewoond. Heel symbolisch is dat de festiviteiten daar plaatsvinden tegenover de plek waar de directeuren van de scheepvaartmaatschappijen altijd bijeen kwamen.

Het waren de nazaten van de Surinaamse en Antilliaanse slaven die vroegen om een nationale herdenking. De reden om er een nationale feestdag van te willen maken is allereerst heel praktisch: je hebt dan een vrije dag, waar iedereen naar toe kan. Maar Artwell Cain ziet het ook als een vorm van bewustwording. Nog veel te weinig Nederlanders hebben volgens hem weet van het Nederlandse slavernijverleden en van de manier waarop dit tot de dag van vandaag heeft doorgewerkt. Waarom zijn er bijvoorbeeld zoveel Surinamers en Antillianen in Nederland? Het heeft allemaal te maken met het Nederlandse koloniale verleden. De Nederlandse bevolking telt tegenwoordig bijna 350.000 Nederlanders van Surinaamse afkomst en ongeveer 141.000 Antillianen. Keti Koti is een belangrijk onderdeel van hun culturele identiteit, en Surinaamse en Antilliaanse culturele tradities zoals die naar voren komen in streekdrachten, muziek en rituelen, nemen een belangrijke plaats in bij de viering van Keti Koti. Deze Surinaams-Antilliaanse cultuur is ook onderdeel van de Nederlandse cultuur.

Gedeeld erfgoed

De organisatie streeft nu naar verbreding van het feest, naar een verbreding van de doelgroepen. Volgens NiNsee is Keti Koti een typisch voorbeeld van *gedeeld* erfgoed dus eigenlijk zouden ook de Nederlanders moeten meedoen. Vincent Soekra: 'Ook de Nederlander moet het leren zien als een onderdeel van de Nederlandse geschiedenis. Nederland heeft de slavernij in stand gehouden en ervan geprofiteerd. Door het Nederlandse koloniale verle-

den zijn de Surinamers en Antillianen naar Nederland gekomen.' Artwell Cain formuleert het nog wat anders: 'Je bent je bagage en dit is *onze* bagage, van zowel Surinamers, Antillianen als van witte Nederlanders. Geschiedenis is een *ongoing process*, je bouwt voort op hetgeen je hebt.'

Het NiNsee is een kenniscentrum ter bevordering van onderzoek naar en verspreiding van kennis en informatie over het Nederlandse slavernijverleden en de gevolgen daarvan voor de hedendaagse samenleving. Volgens Cain begint het allemaal bij kennis.

Belangrijk onderdeel van de Nederlandse geschiedenis

Kennis kan vervolgens leiden tot emancipatie. Dat is de reden dat zijn instituut, het NiNsee, ook zoveel tijd en energie stopt in documentatie, onderzoek en vervolgens educatie. Met het festival wordt naar buiten getreden. Het NiNsee streeft naar meer bewustwording, ook bij de witte Nederlanders, en daarom ook naar meer verdieping van het festival.

Bewustwording

Vincent Soekra en Artwell Cain zouden het beiden een uitstekend idee vinden als Keti Koti op de Nederlandse inventaris van het immaterieel erfgoed zou komen. Soekra ziet het als een erkenning waarbij hij het goed zou vinden als ook de Nederlandse samenleving als geheel het initiatief zou ondersteunen. Artwell Cain ziet het als onderdeel van een bewustwordingsproces. Hij wil dat het feest thuis komt bij *alle* Nederlanders, niet alleen bij de Surinamers. Volgens hem hebben nog te weinig mensen weet van het slavernijverleden. 'Er was niet alleen de Gouden Eeuw, er was ook die andere geschiedenis. Het slavernijverleden is immaterieel erfgoed omdat het van ons allemaal is.' ▶

Foto's Nationale Beeldbank

In het Oosterpark is een officiële kranslegging

Met Sint Maarten gaan kinderen zingend met lampionen langs de deuren om geld of snoep op te halen

Sint Maartensviering te Utrecht

Mantelzorgers die een verwendag krijgen, een diner voor daklozen, en kinderen die zingend met een lampion langs de huizen gaan. Op het eerste gezicht drie totaal verschillende dingen. Maar in Utrecht hebben ze wel degelijk met elkaar te maken. Ze hebben daar niet alleen een heel goede uitleg voor het verband tussen deze zaken, ze staan zelfs op het punt er een Europese prijs mee te verdienen. Menigeen zal verbaasd kijken als verteld wordt dat het hier om een stedelijke traditie gaat. Welke traditie dan wel? De viering van Sint Maarten, ook wel bekend als de heilige Martinus, bisschop van Tours. Beschutspatroon van de stad.

Martinus werd rond 316 na Christus geboren in Sabaria (het huidige Hongarije) als zoon van Romeinse ouders. Als kind van een vader in dienst van het Romeinse leger werd hij later ook soldaat. Zo kwam hij al op vijftienjarige leeftijd in Gallië terecht. Naar verluidt had Martinus al jong interesse voor het christendom en wilde hij eigenlijk niet in het leger. Bij de stadspoort van Amiens zou hij aan een bedelaar de helft van zijn mantel gegeven hebben. Hij mocht niet zijn hele mantel geven, want die was eigendom van de Romeinse keizer. Die nacht verscheen Christus in een droom en vertelde dat hij de bedelaar was geweest. Daarna verliet Martinus het leger en liet zich dopen. Hij trok rond door Italië en Frankrijk, werkte als duiveluitdrijver, stichtte een klooster en leefde als kluizenaar in een kluizenaarsgemeenschap in Ligugé, in de buurt van

Sint Maarten zorgt voor de sociale cohesie in Utrecht

Poitiers. Zijn bekendheid als goed en hulpvaardig mens verspreidde zich snel. Toen dan ook de bisschop van Tours overleed en men een opvolger zocht, wilde het volk graag Martinus als bisschop. Martinus zelf voelde daar weinig voor. Toch is hij bisschop geworden in 371, al verdeelde hij zijn tijd over het heilig ambt en het kluizenaarsbestaan. Hij reisde ook veel op het platteland om de mensen tot het christendom te bekeren. Op één van deze reizen is hij overleden in Candes, op 8 november 397. Op 11 november is hij in Tours met veel pracht en praal begraven. Sindsdien is deze dag aan hem gewijd. Voor een heilige is sterven het begin van een nieuw leven, een nieuwe verjaardag, dus een feestdag.

De naamdag van Sint Maarten werd al snel een feestdag in het christelijke Europa, omdat er rond die tijd ook een oogstfeest gevierd werd. Het vee stond op stal, de oogst was binnen en de eerste wijn werd gemaakt. Men dankte de goden en brandde vuren om de vruchtbaarheid van land en vee te bevorderen. Deze gebruiken werden nu aan Sint Maarten gewijd. Zo ontstonden de Sint Maartensvuren, die nog steeds in sommige streken in Zuid-

Nederland ontstoken worden. Daar hebben de gilden en de kerk ook altijd een actieve rol in de viering gespeeld. Het verhaal van Sint Maarten en de bedelaar wordt daar door spelers uitgebeeld. In het noorden van Nederland is de viering van Sint Maarten veel soberder. Daar gaan de jonge kinderen langs de huizen met een lampion om al zingend snoep op te halen.

Verbondenheid met de stad Utrecht

Utrecht kan bogen op een oude Sint Maartensviering. In de Middeleeuwen werd er al een kerk aan deze heilige gewijd en was zijn begraafdag reden om in de stad en rond en in de Domkerk feest te vieren. In het stadswapen en de stadsvlag zijn de kleuren van de gedeelde mantel van Sint Maarten verwerkt.

In 1997 was het 1600 jaar geleden dat Sint Maarten stierf. In Europa, en met name in Tours, werd daar veel aandacht aan besteed en enkele mensen in Utrecht vonden, dat hun stad dat jaar niet zomaar stilletjes voorbij kon laten gaan. Er werd een comité opgericht, dat een viering heeft georganiseerd. Het was niet de bedoeling om daarmee door te gaan na 1997. Toch hebben enkele enthousiastelingen een paar jaar later, in 2001, het Sint Maartensberaad opgericht. 'We zouden het één keer proberen om te zien of we de Sint Maartensviering konden stimuleren. Met behulp van het Wijkbureau Binnenstad en subsidie van de gemeente en particulieren hebben we geprobeerd om op wijkniveau activiteiten te stimuleren', legt Chris van Deventer, medeoprichter van het Beraad, uit. Het Beraad bestaat nog steeds en is actiever dan ooit.

Sint Maartensberaad

Het Sint Maartensberaad zet zich in om de Sint Maartensviering in al haar aspecten, dus historisch, folkloristisch, cultureel en sociaal-maatschappelijk, te stimuleren en om Utrecht als Sint Maartenstad van Nederland te promoten, nationaal en internationaal. Ook wil het Beraad dat de Sint Maartensviering behouden en gecontinueerd blijft als vorm van immaterieel cultureel erfgoed. In Tours, waar Sint Maarten bisschop was, bestaat sinds 2005 het Centre Culturel Européen Saint Martin de Tours (CCE). Dit centrum heeft Utrecht ook erkend als de Sint Maartenstad van Nederland.

In Sint Maartenstad Utrecht zijn veel verwijzingen naar het verhaal van Martinus en de bedelaar te vinden, zoals in de Pandhof bij de Domkerk

Het Beraad bestaat uit 'een stelletje Sint Maartensgekken', zoals Chris van Deventer zichzelf en zijn mede-leden omschrijft. Ze zijn afkomstig uit allerlei verschillende maatschappelijke organisaties, zoals het Utrechts Klokkenluiders Gilde, RonDom/VVV, gemeente, kerken en ook individuele burgers. Het zijn allemaal vrijwilligers, die de passie delen om dit te doen. Zij willen de verbinding verzorgen om burgers met elkaar in contact te brengen. Zeker in steden is er veel eenzaamheid. 'De tijd is er rijp voor, er ontstaan allerlei initiatieven, die wij ondersteunen. We hebben zelf ooit een boekje verspreid met allerlei Sint Maartensliedjes. Zowel oude als nieuwe hebben we opgenomen, om de kinderen meer te laten zingen dan alleen de heel bekende. En in een wijk waar een school samen met de kerk en de wijkvereniging een Sint Maartensviering organiseerde, waarbij de kinderen voedsel ophaalden voor de voedselbank, hebben wij de publiciteit ondersteund en hen genomineerd voor een Europese solidariteitsprijs. Dus wij organiseren niet alleen

zelf dingen, maar stimuleren ook goede initiatieven. Het opvallende is, dat ik zelf als kind nooit met een lampion langs de deuren ben geweest, dat bestond niet in die tijd. Ik ben pas op latere leeftijd met Sint Maarten in contact gekomen. Ik had een grote belangstelling voor de historie van de stad en daar hoort uiteraard ook Sint Maarten bij.'

Het Beraad zorgt ervoor dat kinderen van nu wél weten wie Sint Maarten was en waar hij voor staat, door een stripboek uit te geven. *Sint Maarten, Leven & Legende* wordt op 11-11-'11 gepresenteerd. Het vertelt het spannende levensverhaal van Sint Maarten, maar het gaat ook over 'samen delen met de armen'. Ook de speciale band van Sint Maarten met Utrecht en de Sint Maartensgebruiken door de eeuwen heen worden op een lichtvoetige manier in beeld gebracht.

Hedendaagse betekenis

De Sint Maartensviering blijkt bij uitstek geschikt te zijn om meerdere maatschappelijke doelgroepen aan te spreken. De symboliek van Sint Maarten, het samen delen, solidariteit en jezelf niet altijd op de eerste plaats zetten, overstijgt de religies en culturen. 'Wij werkten in 2010 voor het eerst samen met het Steunpunt Mantelzorg Utrecht aan een 'verwendag' voor mantelzorgers. Ik heb toen uitgelegd aan mantelzorgers, wie Sint Maarten was en waarom hij de helft van zijn mantel gaf. Als hij zijn hele mantel had gegeven, had hij zelf niets overgehouden en zou dan zelf in de kou zijn komen te staan. Dat idee, dat je ook als mantelzorger voor jezelf moet zorgen, probeerde ik over te brengen. In het publiek zaten ook enkele islamitische vrouwen, die aanvankelijk niet reageerden. Na een tijdje begon een van hen toch te reageren op mijn verhaal en ook delen ervan uit te leggen aan de oudere vrouwen. Toen kwamen er wel reacties. Achteraf hoorde ik dat zij het verhaal heel inspirerend hadden gevonden', aldus Chris van Deventer.

'Wij proberen altijd uit te leggen waar Sint Maarten voor staat, maar benadrukken ook zijn universele waarde. We zien aan allerlei initiatieven, dat er behoefte is aan rituelen, aan manieren om verbondenheid uit te drukken. Dat stimuleren we, ook om de samenhang tussen de burgers te bevorderen. Naast de aandacht

voor mantelzorgers bieden de kerken bijvoorbeeld dak- en thuislozen een gratis warme maaltijd aan met Sint Maarten. Ook is er een solidariteitsprijs 'De mantel van Sint Maarten' voor groepen die sociaal vernieuwend bezig zijn. Dat sluit allemaal aan bij de geest van Sint Maarten.'

Symbool van samen delen

'De toekomst van het Sint Maartensfeest zie ik niet somber in, al zullen wij wel steeds het verhaal moeten blijven vertellen. Het Beraad probeert door veranderingen de viering maatschappelijk zo breed mogelijk neer te zetten. Zo zijn we voor de viering van 11-11-'11, samen met andere organisaties, een heel programma aan het organiseren. Die organisaties komen vanzelf bij ons terecht en willen graag meedoen.'

'Internationaal gezien heeft het Beraad zich ook aangesloten bij een Europees cultureel verband van Sint Maartensteden. Het

ondertekende daartoe in november 2009 een handvest van het Centre Culturel Européen Saint Martin de Tours. Het is de bedoeling om Sint Maarten, als symbool van samen delen, als centraal motief in de eenwording van Europa te bevorderen. Dan heb je het over rechtvaardigheid, duurzaamheid, de achterstanden van de jeugd opheffen, dat soort zaken', aldus Chris van Deventer.

'Erkenning als immaterieel erfgoed door op de Unesco-lijst te komen zou veel met zich meebrengen. Status, invloed, publiciteit, meer uitstraling. Het zou een schouderklopje zijn voor het Beraad, maar ook een erkenning als een serieuze organisatie. Dat helpt allemaal mee in overleggen met de overheden en organisaties, of bij subsidieaanvragen. Het helpt ons om de Sint Maartenviering levend te houden.' ▶

Foto's: Nationale Beeldbank

Sint Maarten is een feest dat jong en oud met elkaar verbindt

Draaksteken te Beesel

De prinses en de draak, een klassiek gegeven. Het oude sprookje is al in ontelbare varianten beschreven, geschilderd, op muziek gezet en in theatrale vorm uitgevoerd. Kan daar nog iets nieuws mee gedaan worden, iets origineels wat mensen trekt of een heel dorp elke zeven jaar zover krijgt om zich te transformeren in een podium voor een spannend verhaal over een vuurspuwende draak, een geofferde prinses en een dappere held? Het antwoord is positief: dat kan, in het geval van Sint Joris en de draak en een klein dorpje aan de Maas.

Volgens de overlevering leefde Joris of Georgius van Cappadocië in de derde eeuw na Christus en stierf hij in het jaar 303. Twintig jaar later zou hij al heilig verklaard zijn. Het is echter erg onduidelijk of Sint Joris ooit echt bestaan heeft, want de vroegste schriftelijke bronnen die hem vermelden dateren van een paar honderd jaar later. Er zijn veel onduidelijkheden. Zijn geboortjaar, geboorteplaats of het land waarin hij leefde zijn niet bekend. Zowel Afrika als Klein-Azië worden genoemd in verhalen. Dat maakte allemaal niets uit voor zijn populariteit, want al in de achtste eeuw was er minstens één Engelse kerk aan hem gewijd en in 1222 is Sint Joris

in Libië leed onder de aanvallen van een draak. De inwoners proberen het ondieer te verslaan of weg te jagen, maar alle pogingen waren tevergeefs. Het beest was te sterk. Om het ondieer enigszins tevreden te houden, moest het elke dag twee schapen te eten krijgen. De schapen raakten al snel op, dus stapte men over op het offeren van kinderen. Elke dag bepaalde het lot wie er aan de draak gevoerd zou worden, geen enkel kind was uitgezonderd. En zo gebeurde het, dat op een dag het lot op de dochter van de koning viel. Toevallig was precies op dat moment Joris in de buurt. De dappere held verwondde het beest zodanig, dat de prinses kon ontsnappen. Joris raadde vervolgens de koning en de inwoners van de stad aan om zich door hem te laten dopen. Dat deed iedereen en Joris doodde de draak.

Het verhaal van Joris' strijd met de draak wordt over het algemeen gezien als symbool voor de strijd van goed tegen kwaad. Het verhaal werd in korte tijd erg populair in heel Europa en kwam op vele plaatsen in processies terecht. Ook in Nederland waren er vroeger op verschillende plaatsen processies waarin het verhaal van Sint Joris en de draak werd uitgebeeld, vooral in de Zuidelijke Nederlanden.

Op dit moment is er nog één plaats in Nederland, waar dit gebeurt. Het wordt niet meer in een processie, maar in een spektakelstuk in een openluchttheater uitgevoerd. De plaats waar zich dit afspeelt is Beesel, een kleine, maar hechte dorpsgemeenschap vlakbij de Maas in Limburg. Eens in de zeven jaar transformeert heel Beesel zich in een drakendorp, dat middeleeuws aandoet. De gemeenschap, die uit 2500 mensen bestaat, trekt dan gedurende

Het verhaal van Joris en de draak symboliseert de strijd tussen goed en kwaad

zes avonden in augustus elke avond even zoveel bezoekers, die naar het Draaksteken komen kijken.

Stichting Draaksteken Beesel

Al sinds mensenheugenis wordt het draaksteken in Beesel beoefend. De oudste schriftelijke vermelding dateert uit 1736, toen op kermisvrijdag in de gildekamer van Sint Joris 'de draak werd gestoken' en het 'Sint Jorisliedeke' werd gezongen. Tot de Franse bezetting (1797-1813) was dat een jaarlijkse gebeurtenis. Daarna werd het draaksteken om de paar jaar gespeeld. In 1864 is de eerste keer geweest dat het draaksteken in de vorm van een toneelstuk in drie bedrijven werd opgevoerd. Daarna was er pas in 1902 weer een uitvoering, waarna het met onregelmatige tussenpozen werd uitgebeeld. In 1935 is er een Uitvoerend Comité Draaksteken opgericht binnen de schutterij, die inmiddels was gefuseerd met het andere plaatselijke gilde: de Sint Sebastianusschutterij. Lidmaatschap van de schutterij was toen niet langer een voorwaarde om aan het spel mee te mogen doen. De oorlog

gooide roet in het eten, maar vanaf 1966 is er elke zeven jaar een uitvoering geweest. Een grasveld naast het kasteel in het dorp wordt dan een openluchttheater, waar een compleet dorp met kasteel en tribunes wordt opgebouwd. Gedurende zes avonden in augustus wordt dan het draaksteken opgevoerd. In 1981 werd de Stichting Draaksteken Beesel opgericht, die het draaksteken sindsdien heeft georganiseerd.

Het hele dorp doet mee

Het draaksteken vergt veel van de kleine gemeenschap. Alleen al aan het spel doen vijfhonderd mensen mee, spelers en figuranten. Daarnaast zijn er veel mensen achter de schermen bezig: decorbouwers, de naaiploeg, pr-commissie, publieksbegeleiding enzovoort. 'Wij hebben geen tekort aan vrijwilligers, het is een stuwmeer waar we uit kunnen putten', aldus Fons Verdonck, voormalig voorzitter van de Stichting Draaksteken Beesel. 'Het hele dorp is erbij betrokken, niet alleen bij het spel, maar ook worden de gevels van de huizen versierd. Daar maken de straten een soort

Aan het Draaksteken werkt heel Beesel mee en het dorp verandert in een grote 'drakenfamilie'

competitie van. Met draken of in middeleeuwse sferen, iedereen doet mee. Er was zelfs iemand die het affiche voor het draaksteken had nageschilderd op de garagedeur. Er zijn eigenlijk maar heel weinig mensen in Beesel, die niets hebben met het draaksteken.'

'Het is ongelooflijk', vertelt de huidige voorzitter van de stichting Hans van Kruchten over het enthousiasme in het dorp. 'Ik kom zelf niet uit Beesel, maar had wel een keer het draaksteken gezien, zo'n twintig jaar geleden. Dan zie je het als buitenstaander en weet je niet hoeveel werk er achter de schermen verzet moet worden. Nu ik het van binnenuit meemaak, sta ik er van te kijken. Het is immens, je moet het meemaken om te begrijpen. Al die tijd en energie, die totale inzet van al die mensen. En het is allemaal vrijwillig, de enige die betaald wordt is de regisseur. We hebben als stichting altijd uitgedragen dat iedereen even belangrijk is, of het nu een speler, een decorbouwer of iets anders is.'

Dat Beesel verweven is met het draaksteken, is duidelijk. De mensen zijn er trots op om deel uit te maken van de 'drakenfamilie'.

Beesel heeft ook al heel lang een draak in zijn wapen. Het draaksteken is een belangrijk deel van zijn identiteit geworden.

Dynamische traditie

Het draaksteken mag dan gebaseerd zijn op een oude legende, in Beesel is het nog springlevend. De stichting doet daar ook haar best voor. 'De basis is de legende, dat is de kern waar niet aan getornd mag worden. Maar de regisseur heeft veel artistieke vrijheid', vertelt Fons Verdonck. 'Zo heeft hij de laatste keer het spel in een hedendaagse context gezet. Tegenwoordig staan veel mensen lijnrecht tegenover elkaar en weigeren dan elkaar tegemoet te komen. De regisseur heeft dat als uitgangspunt genomen door twee gezworen vijanden te dwingen gezamenlijk ten strijde te trekken tegen de andere vijand, de draak.'

Zo moet het draaksteken de mensen blijven trekken, door elke keer iets nieuws neer te zetten. Maar dat is niet de enige verandering. 'In 2002 zijn we begonnen met een historische optocht door Beesel, op de eerste zondag. Die optocht trok alleen al 25.000

Het is een hele eer om de rol van Joris te mogen spelen

mensen en er komen echt niet alleen mensen, die een relatie hebben met Beesel, ook veel belangstellenden. Verder bieden we tijdens de start van de kaartverkoop een kijkje achter de schermen, waarbij het publiek langs een route aan het spel gerelateerde activiteiten kan bekijken. Ook is er de laatste keer een openluchtmis op zondagochtend door de bisschop van Roermond in het openluchttheater gehouden. Daarbij zaten meer dan duizend mensen op de tribune. En we hebben een historisch draaksteken

georganiseerd, met oud-spelers, op de wijze zoals het een jaar of veertig geleden uitgevoerd moet zijn. Zo wordt de traditie elke keer verder uitgebreid.'

Overdracht naar volgende generaties

De stichting denkt ook aan de toekomst. 'Voor de jeugd hebben we het kinder-draaksteken. Dan helpen alle kinderen van de basisschool mee om op het terrein bij het kasteel een eigen draaksteekspel te creëren, compleet met een mini-draak, waar ze in mogen zitten. De kinderen worden er eigenlijk al vanzelf bij betrokken, door de ouders en de hele omgeving.'

Er is een archief, waar alles bewaard wordt dat met het draaksteken te maken heeft. Helaas zijn er door een brand veel kostbare stukken verloren gegaan. Er zijn plannen voor een museum, waarin niet alleen de traditie van het draaksteken, maar ook van de keramiek van Beesel centraal moeten staan. Saillant detail is dat de keramische fabriek ook Sint Joris heet. Verder zijn er zelfs gevorderde plannen om een pretpark te bouwen, waarin allerlei drakenattracties en toestellen met draken de hoofdrol spelen. Kortom, genoeg plannen en enthousiasme voor de komende tijd.

Erkenning

Wat kan de status van immaterieel erfgoed hier nog aan bijdragen? Publiek komt er genoeg, er is zelfs een kleine angst bij de stichting dat het dorp uit zijn voegen barst bij een nog grotere toeloop. 'Het belangrijkste zou de erkenning zijn. In het verleden hebben wij ons er sterk voor gemaakt dat het spel de moeite van het beleven waard is. Het heeft een impact op de hele gemeenschap. Je kunt zoiets niet organiseren zonder een hechte gemeenschap, maar het bevordert het gemeenschapsgevoel ook. Het reikt verder dan het spel alleen. En wellicht dat de internationale contacten met andere plaatsen waar het draaksteken wordt uitgevoerd, aangehaald kunnen worden. Er is bijvoorbeeld een 'Route van Sint Joris' door heel Europa, waar wij graag bij aan willen haken', aldus Hans van Kruchten. 'Erkenning als immaterieel erfgoed opent nieuwe deuren, die het ons mogelijk maken de traditie van het draaksteken levend te houden.' ▶

Foto's: Hans van Kruchten

Oud Limburgs Schuttersfeest

Eens in het jaar, begin juli, trekken tienduizenden mensen naar een plek in Nederlands of Belgisch Limburg om te kijken naar duizenden mensen in uniform, met vaandels en ouderwetse buksen. Met militaire precisie worden op een groot veld legerexercities uitgevoerd en de spanning stijgt ten top als de schietwedstrijd begint. De winnaar van de schietwedstrijd is de Koning voor het komende jaar, of de Keizer, als hij of zij driemaal achtereenvolgens gewonnen heeft. Deze traditie heeft haar wortels in het verleden, maar is nog steeds heel populair. Daar komt de schutterij!

In de Middeleeuwen verenigden ambachtslieden, kooplui en schutters zich elk in hun eigen gilde. Iedereen die een bepaald beroep wilde uitoefenen, moest lid zijn van dat gilde. Men zorgde voor elkaar bij ziekte, tegenspoed en zelfs na de dood. Ook was er een plaats voor opleiding binnen dit systeem. Eerst was men leerling bij een meester, dan werd men gezelschap en na het afleggen van

Handboogsteeg of Voetboogsteeg en was later rijk genoeg om zich te laten vereeuwigen op een schilderij door bijvoorbeeld een schilder als Rembrandt van Rijn.

In de loop van de tijd zijn de taken van de schutterij overgenomen door andere beroepsgroepen en hielden de schutterijen op te bestaan. Behalve in het zuiden van Nederland. Afgezien van een enkele volhouder elders in het land, zijn het vooral Brabant, Limburg en Gelderland, waar schutterijen nog volop in het leven staan. In Limburg heeft bijna elk dorp wel zijn eigen schutterij, al zijn haar taken nu meer gericht op onderlinge steun en trouw aan de leden en op ceremoniële taken op feestdagen. De schutterijen in Limburg schieten met zware buksen, hebben muziekkorpsen en vendeliers, en ze exerceren volgens de reglementen van het leger uit 1914 of 1956. In al deze onderdelen worden ook wedstrijden gehouden en één keer per jaar komen alle schutterijen van Limburg bijeen voor een groot feest, het Oud Limburgs Schuttersfeest.

Oud Limburgse Schuttersfederatie

In Limburg zijn de schutterijen verenigd in bonden en die bonden zijn lid van de Oud Limburgse Schuttersfederatie, een overkoepelende organisatie, die teruggaat tot 1937. In deze federatie zitten ook enkele Belgische schuttersbonden, uit Belgisch Limburg. Bij de federatie zijn tien bonden (zeven uit Nederland en drie uit België)

een meesterproef, kon men ten slotte zelf meester worden. Dit systeem heeft lang bestaan. De schutterijen vormden een apart soort gilde, dat aanvankelijk voor de bescherming en verdediging van de burgers moest zorgen. Ook binnen de schutterij stonden de trouw aan en het zorgen voor de medeleden hoog in het vaandel. Er waren wel bepaalde voorwaarden verbonden aan het lidmaatschap. Alleen mannen die rijk genoeg waren om een wapen te kopen en van onbesproken gedrag waren, mochten lid worden van de schutterij. In tijden dat er nog geen politie door de staat betaald werd, had elke stad zijn eigen schutterij. Deze had vaak vaste plekken om te oefenen, denk aan de Doelenstraat,

De uniformen verwijzen naar de vroegere functie van de schutterij: verdediging van huis en haard

van circa 165 schutterijen aangesloten, die samen zo'n 10.000 leden hebben. De federatie, met een bestuur van vijftien leden, is medeorganisator van het eerder genoemde Oud Limburgs Schuttersfeest en heeft een uitgebreide website. Daarnaast is zij gelieerd aan de stichtingen Limburgs Schutterijdschrift en Limburgs Schutterijmuseum. Helaas is er in 2008 brand geweest in het museum. Gelukkig zijn er veel kostbare voorwerpen en uniformen gered. Om van de nood een deugd te maken tijdens het wachten op een nieuw onderkomen, is het museum nu al een paar jaar mobiel. Bij elk OLS-feest strijkt het neer in het plaatselijke museum om de mensen toch een kijkje te bieden in de rijke geschiedenis van de schutterij.

Met die mobiliteit komen we meteen op een belangrijk kenmerk van het OLS-feest: het is elk jaar ergens anders in Nederlands en Belgisch Limburg. De schutterij die de schietwedstrijd wint op het feest, organiseert het volgend jaar het OLS-feest. Dat is een heel karwei, gezien de enorme aantallen gasten: 10.000 schuttersleden en daarnaast nog vele duizenden bezoekers. Zie dat maar eens in een jaar tijd allemaal te regelen en in goede banen te leiden.

Het hoort er gewoon bij

Voor de organisatie van zo'n OLS-feest heb je gedreven mensen nodig. Gelukkig zijn die er genoeg, in het zuiden. Allemaal vrijwillig, voor de eer, de gezelligheid, de trots van het dorp of voor de

Met een buks proberen de schutters de *bölkes* uit de *raek* van de schietboom te schieten

vereniging. Het hoort er gewoon bij. Hoewel er een aantal jaren geleden een kleine terugloop in sommige ledenbestanden te zien was, is er nu weer een toeloop. 'Het wisselt wel, maar voor de meeste leden is het een vanzelfsprekendheid om bij de schutterij te gaan. Door familie, door vriendjes, omdat je mee wilt spelen in de drumband', legt Luc Wolters, eindredacteur van het *Limburgs Schutterstijdschrift* en conservator van het Limburgs Schutterij-museum, uit.

'Uiteraard hebben we een draaiboek voor de organisatie van zo'n groot evenement, want je hebt het over het aanvragen van vergunningen, over de veiligheid, over de opbouw, de kaartverkoop en de publiciteit. Dat red je niet met alleen de leden van de schutterij en de hulp van de OLS-federatie, daar heb je meer mensen voor nodig. Maar men draagt de schutterij meestal een warm hart toe, dus helpen ook niet-leden graag een handje mee.'

Identiteit

De schutterij is meestal verweven met het hele dorpsleven, de kerk en de belangrijkste feestdagen in het jaar. De schutterij zorgt voor de ceremoniële omlijsting, lost saluutschoten, loopt mee in optochten en houdt wedstrijden. In een vaste volgorde. Eerst de borddrager met de naam van de schutterij, meestal één van de jongste leden; dan de bielemannen, de mannen met een bijl, die

de weg moeten vrijmaken; de tamboer met het muziekkorps (trommels en klaroenen of fluiten); de marketentsters met het eten en drinken; de vaandeldrager met de schuttersvlag; vervolgens het koningspaar, degene die de schietwedstrijd bij het OLS-feest gewonnen heeft en zijn of haar partner; dan de officieren en als laatste de manschappen, gewapend en allen in militair uniform of gildetenue.

Wat brengt mensen ertoe dit allemaal te doen, wat is de aantrekkingskracht? 'In het algemeen is de schutterij een plek waar men gewaardeerd wordt, niet vanwege je status of rijkdom, maar om wie je bent. Het gaat om de persoon zelf. En er is een natuurlijke omgang tussen jong en oud. Daarnaast zijn er activiteiten binnen de eigen gemeenschap, maar je vertegenwoordigt die gemeenschap ook weer tijdens de wedstrijden bij het OLS-feest. Dan gaat het erom hoe competitief je bent ingesteld, want je wilt wel met een aantal prijzen naar huis gaan.'

'Het is een hele oude traditie, de schutterijen stammen af van de gilden uit de Middeleeuwen. De leden zorgden voor elkaar tot de dood. Die trouw, daar gaat het om. Die heb je gemeen met elk schutterijlid, of die nu uit binnen- of buitenland komt. We komen op Europese schuttersfeesten wel schutters tegen uit Duitsland, Frankrijk, Polen of Denemarken en ook al spreek je de taal niet goed, je begrijpt elkaar toch', vertelt Luc Wolters.

Sinds begin jaren zeventig zorgen de marketentsters voor versnaperingen voor de schutters

Levend houden

'De activiteiten van de schutterij komen voort uit middeleeuwse tradities, maar om levend te blijven moet je als schutterij wel een bepaalde flexibiliteit hebben. Je moet openstaan voor veranderingen om met de tijd mee te gaan. Dat levert dan wel discussie op met sommige leden, die dat niet willen, maar als je al te star blijft, trek je geen nieuwe leden meer. Als de kerngedachte maar blijft bestaan, dan kun je best een beetje veranderen. De maatschappij verandert, dus de schutterij moet dat ook doen op een bepaalde manier. Dat hebben we zo'n dertig jaar geleden gezien, toen het aantal leden nogal terugliep. Vervolgens heeft een aantal schutterijen het lidmaatschap ook voor vrouwen opengesteld. Dat wisselde per schutterij, maar het leverde wel meer leden op. En opvallend genoeg was er ergens in een schutterij het jaar erop meteen een vrouw die won met schieten! Maar er zijn ook nog steeds schutterijen die alleen uit mannen bestaan. Naast veranderingen

proberen we ook de tradities te behouden voor de toekomst. Zo verzorgen we een aantal opleidingen, zoals voor de juryleden, de commandanten en de buksmeesters.'

Hoewel veel kinderen uit schuttersfamilies als vanzelfsprekend lid worden van de schutterij, is de OLS-federatie ook actief bezig met de volgende generatie. 'We geven voorlichting op scholen. Dan leggen we uit wat we doen en waarom. En ongeveer twee weken vóór het Oud Limburgs Schuttersfeest is er het kinder-OLS, dat de kinderen helemaal zelf voorbereiden. Natuurlijk helpen de lokale schutterijen daarmee, maar de kinderen maken de kostuums, verzinnen een yell en oefenen met schieten met een aangepaste windbuis. Het kinder-OLS is op het feestterrein waar twee weken later het grote OLS-feest is. Dat doen we nu vijf jaar en inmiddels is het een vast onderdeel geworden. Dan horen de kinderen niet alleen over de schutterij, maar kunnen ze het ook zelf meemaken en zien hoeveel plezier het oplevert.'

Belgische Unesco-lijst

Het Oud Limburgs Schuttersfeest staat als inter-Limburgs evenement al op de Immaterieel Erfgoedlijst van België. De Limburgse schutters moeten echter wachten tot Nederland het convenant ondertekent, om als geheel een aanvraag in te dienen bij Unesco. Wat zou opname op die lijst betekenen voor het OLS en de schutterijen? 'We hoeven het niet zozeer te doen voor de bezoekers, want we hebben voldoende bekendheid in Limburg. Er wordt op de regionale radio zelfs live verslag gedaan van de wedstrijden op het OLS-feest. We krijgen bij goed weer zo'n 30.000 bezoekers en mooi weer is het al gauw op de eerste zondag van juli. Er is hier veel betrokkenheid', aldus Luc Wolters.

'Wat we wel verwachten, is dat vermelding op de Unesco lijst zorgt voor een gevoel van trots voor de leden. We presteren iets op lokaal niveau en krijgen daarvoor op internationaal niveau erkenning. Ook zal het waarschijnlijk gemakkelijker zijn om voor bepaalde projecten een potje te vinden of, waar nodig, politieke steun te vinden om bijvoorbeeld een regeling te treffen voor de typische manier waarop geschoten wordt.' ▶

Foto's: Nationale Beeldbank

Allerheiligen (Halloween) Allerzielen

In katholieke gezinnen is het een traditie die je mee krijgt vanuit thuis. Samen met de ouders gingen kinderen op 1 of 2 november naar het kerkhof om het graf van opa en oma of andere familieleden te verzorgen. Mama ging altijd gewapend met een borstel en met een emmer met wasmiddel om op deze kerkelijke hoogtijdag het graf schoon te schrobben en vervolgens te versieren met witte chrysanten of andere witte bloemen. Nu doen de kinderen het zelf en verzorgen zij het graf van hun ouders. Waarbij het nog steeds opvallend is dat het vaak de vrouwen zijn die het schoonmaakwerk op zich nemen. Op 2 november is het altijd een feestelijk gezicht om te zien hoe alle graven zijn versierd met een zee van bloemen. Tot de dag van vandaag is het een manier om onze doden te herdenken. Het gebruik is vooral in katholieke kring populair. Het heeft echter ook een meer wereldlijke invulling gekregen, ook protestanten en mensen zonder een gelovige achtergrond hebben de traditie van het verzorgen van de graven overgenomen.

Met Allerzielen is het gebruikelijk om graven schoon te maken en te versieren met witte bloemen.

Allerheiligen / Allerzielen zag er niet altijd uit zoals wij nu gewend zijn. Van oorsprong was het een kerkelijk feest dat dan ook vooral in de kerk gevierd werd. Kerkhoven en begraafplaatsen zoals wij die nu kennen, waren er niet. Tijdens de Middeleeuwen werd het gros van de overledenen zonder veel poespas begraven, vaak in een gemeenschappelijk graf waarvan men het niet nodig vond dat het graf gemarkeerd werd met een grafsteen met daarop de naam van de overledene. De begraafplaatsen lagen midden in de stad, in en rond de kerken (vandaar de naam: kerkhof, de hof van de kerk). Op weg naar een of ander in de stad, liep je vaak over de begraafplaats. Maar niet om de doden te herdenken, daarvoor waren de begraafplaatsen niet bedoeld. De doden herdacht je in de kerk, door vooral veel en hard te bidden dat het de overledenen maar goed zou gaan in het hiernamaals. Niet het lichamelijk omhulsel was belangrijk, maar het zielenheil van de overledene (zoals het in het Bijbelboek Makkabeën staat: 'Het is een heilige en vrome gedachte om voor de overledenen te bidden, opdat zij van hun zonden worden vrijgesproken').

Het had daarbij niet zoveel zin om te bidden voor de heilige boontjes: die zaten toch al in de hemel. Aan het andere uiterste waren er de verdoemden, die vanwege hun zondige leven in de hel waren beland: ook zij hadden jouw hulp niet nodig want dat hielp niet meer. Het gros van de overledenen had dat echter wel. Het overgrote deel van de overleden zieltjes bivakkeerde in het vagevuur, een tijdelijke verblijfplaats waar ze moesten blijven totdat alle zonden die je in je leven had begaan, waren uitgeboet. Die zieltjes in het vagevuur konden de hulp van het thuisfront heel goed gebruiken. Door als nabestaande te bidden voor het zielenheil van de overledene, kon je het verblijf van jouw dierbare overledene in het vagevuur aanmerkelijk verkorten. Daar had je wat aan, ook als nabestaande zelf. De katholieke kerk liet namelijk weten dat als je bidt voor iemands zielenheil ook je eigen zonden werden schoongewassen. Het was dus een win-winsituatie om te bidden voor iemands zielenheil.

Tijdens Allerzielen werden in de kerk alle overledenen herdacht in een plechtige heilige mis op 2 november. Het gebruik zelf kwam in zwang halverwege de Middeleeuwen, zo rond het jaar 1000, en het waren vooral monniken die zich ervoor inzetten, met name de

benedictijner monniken van de abdij van Cluny, in Bourgondië. Later, naar het eind van de Middeleeuwen, werd het gebruik meer algemeen en overgenomen door de kerk als geheel. Voor de kerk ligt Allerzielen in het verlengde van Allerheiligen. Terwijl op Allerzielen alle overleden 'gewone' mensen worden herdacht, stonden een dag eerder, op 1 november, de heiligen centraal.

Ook het herdenken van de doden is immaterieel erfgoed

Door hun voorbeeldige gedrag tijdens hun leven, zaten de heiligen dicht bij God in de hemel. En konden dan ook een goed woordje voor je doen bij God. Verder verdiende hun voorbeeldige levenswandel natuurlijk de navolging van alle gelovigen hier op aarde. De protestanten hadden er niet veel mee op: zij geloven niet in bidden voor het zielenheil van overledenen. Hemel of hel: die beslissing ligt voor hen helemaal bij God en nabestaanden kunnen hier geen invloed op uitoefenen.

Huidige gedaante van het feest

Tegenwoordig wordt het Allerheiligenfeest heel anders gevierd dan in de Middeleeuwen. Gelovigen gaan nog steeds wel naar de kerk op Allerzielen, maar het belangrijkste herdenkingsmoment ligt nu op de begraafplaats. Ook is er een nieuwe loot bijgekomen, namelijk Halloween, een feest dat vooral door jongeren wordt gevierd, aan de vooravond van Allerheiligen, namelijk 's avonds op 31 oktober. Dat ook Halloween alles met de dood te maken heeft, blijkt uit de wonderlijke uitdossing van de kinderen, die gekleed in een of ander skeletkostuum en gewapend met een lichtje in een pompoen langs de deur gaan en vragen om iets lekkers. Ook worden Halloweenparties georganiseerd, enigszins macabere feesten, waar de kinderen verkleed naar toe gaan. De Engelse woorden verraden al dat het feest in deze vorm is komen overwaaien uit Engeland en de Verenigde Staten. Al ruim voor 31 oktober kun je in de winkel de belangrijkste attributen aanschaffen. Sommigen verwerpen Halloween daarom als een 'invention of tradition', die in

Nederland nooit echt geleefd heeft en hier leven is ingeblazen door de commercie. Tegelijk kan je zeggen dat het feest in deze vorm heel populair is bij jongeren, die het leuk vinden om zich te verkleden en ook nog een beetje te griezelen. De dood fascineert ook hen.

Net zoals bij veel religieuze tradities werden allerlei wereldlijke gebruiken steeds belangrijker. Het gebruik om in Nederland en Vlaanderen op 1 en 2 november pannenkoeken te bakken, zou bijvoorbeeld teruggaan op de gewoonte om broodjes uit de delen aan de armen, die, heel toepasselijk, zielenbroodjes werden genoemd.

Herdenken

Het gebruik om op Allerheiligen/Allerzielen de graven te verzorgen ontstond waarschijnlijk in de negentiende eeuw. Het is een algemene trend dat vanaf de achttiende eeuw de zorg voor het lichaam steeds belangrijker werd. Het ging niet alleen meer om de ziel, als de essentie van de overledene. Ook het lichaam moest voortaan met respect behandeld worden. Het had onder andere als gevolg dat in de negentiende eeuw de begraafplaatsen ontstonden, zoals die in die tijd buiten de stad werden aangelegd. Het bezoek aan het graf verdrong steeds meer het bidden in de kerk. Herdenken kwam in plaats van bidden. En waar kan dat beter dan op de plaats waar deze overledenen begraven liggen?

Was tot vijftig jaar geleden het feest van Allerzielen nog vooral een feest dat vooral door katholieken gevierd werd, tegenwoordig is de herdenkingsdag ook bij anderen populair, ook bij niet-gelovigen. Zoals iedereen vroeg of laat met de dood wordt geconfronteerd zoekt ook iedereen naar rituelen die die hem of haar in staat stellen het verdriet een bepaalde plek te geven.

De vieringen op de begraafplaatsen, meestal in de vorm van herdenkingsconcerten, worden meestal georganiseerd door de begraafplaatsbeheerders. Dergelijke vieringen worden de laatste jaren steeds populairder. Bijvoorbeeld de Nieuwe Ooster in Amsterdam en begraafplaats en crematorium Westerveld organiseren herdenkingsconcerten, waarvoor de nabestaanden worden uitgenodigd. De deelnemers aan het ritueel zijn vaak de mensen die in het jaar eraan voorafgaand een dierbare hebben verloren.

Immaterieel erfgoed

In Nederland zijn er nog geen instellingen of organisaties die zich inzetten voor het behoud van de traditie van Allerzielen als immaterieel erfgoed. Albert van der Zeijden zou graag willen dat De Terebinth zich hiervoor gaat opwerpen. De Terebinth is een landelijke vereniging die zich inzet voor de funeraire cultuur in Nederland. De vereniging bestaat inmiddels 25 jaar en Albert van der Zeijden is bijna vanaf het begin lid van deze club. De zorg van De Terebinth spitste zich tot nog toe vooral toe op het materiële erfgoed: het behoud en beheer van begraafplaatsen en bijzondere grafmonumenten. Van der Zeijden, die zelf historicus is, vindt dat ook het immateriële erfgoed erbij hoort, de rituelen in en rondom de begraafplaats, waarvan Allerzielen een belangrijk voorbeeld is. Zelf is hij van katholieke huize en kreeg hij het ritueel van Allerzielen van jongsaf ingegoten door zijn moeder, die hem elk jaar meenam naar de begraafplaats aan de Prinsesselaan in Utrecht om het graf van opa te verzorgen, die in 1976 overleed. Inmiddels liggen ook zijn eigen vader en moeder er begraven en gaat hij samen met zijn vrouw regelmatig het graf verzorgen.

Het gaat bij Albert van der Zeijden dus allereerst om een persoonlijk beleefde traditie. Maar de traditie van Allerzielen is voor hem ook van breder belang. 'Je hoeft niet gelovig te zijn om je dierbaren in herinnering te willen houden.' Begraafplaatsen zijn cultuurhistorisch belangrijk om te behouden omdat ze een spiegel zijn van de uitvaartcultuur in heden en verleden. Volgens Van der Zeijden hoort ook het ritueel erbij. 'De zorg voor het immateriële erfgoed ligt voor mij in het verlengde van het materiële erfgoed, daarom vind ik het belangrijk dat De Terebinth zich ermee bezig gaat houden, als vereniging die zich altijd voor de funeraire cultuur in Nederland heeft ingezet.'

Een traditie als Allerzielen kun je volgens Van der Zeijden levend houden door er steeds weer een nieuwe inhoud aan te geven. 'Bidden voor het zielenheil is zeker niet algemeen meer, maar het levend houden van herinneringen zal altijd een belangrijk onderdeel zijn van elke cultuur: we krijgen er allemaal mee te maken en moeten dan ons verdriet letterlijk een plek geven.' Als taak van De Terebinth ziet hij om de dynamiek van de geschiedenis goed te documenteren en mensen te informeren over de traditie van

Allerzielen. Hij wil zelfs niet uitsluiten dat De Terebinth zou kunnen meedenken over het actualiseren van het ritueel rond de dood. 'Zonder ritueel rond de dood zou er snel een einde komen aan het materiële erfgoed van de begraafplaatsen. Funerair erfgoed blijft slechts van betekenis als er steeds weer nieuwe waarden aan

worden toegekend. Jongeren kun je misschien winnen door aan te sluiten bij de huidige populariteit van Halloween.'

Foto's: Jan Stads en Nationale Beeldbank

Ook bij urnen worden kaarsen en bloemen gezet met Allerzielen

Een jaar lang Volkscultuur Magazine voor maar € 24,- !

Wilt u op de hoogte blijven van de ontwikkelingen op het gebied van volkscultuur en immaterieel erfgoed? Neem dan een abonnement op Volkscultuur Magazine.

Word nu abonnee en ontvang een welkomstgeschenk cadeau.

Stuur onderstaande bon naar: Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
(tel: 030-2760244, email: ncv@volkscultuur.nl).

Ja, ik neem tot wederopzegging een jaar-abonnement op Volkscultuur Magazine.

Naam: _____

Instelling: _____

Straat: _____

Postcode: _____

Woonplaats: _____

Telefoon: _____

Email: _____

Datum: _____

Handtekening: _____

Colofon

Volkscultuur Magazine
jaargang 6, nummer 2, zomer 2011

Volkscultuur Magazine
is een uitgave van het Nederlands Centrum
voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed

Redactie en exploitatie:
Nederlands Centrum voor Volkscultuur en
Immaterieel Erfgoed
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
tel: 030-2760244
email: ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl
www.traditie.nl

Teksten en redactie:
Ineke Strouken (hoofdreductie)
Elise Meier
Saskia van Oostveen
Albert van der Zeijden

Omslagfoto: Nationale Beeldbank
Opmaak: www.icarusontwerp.nl
Druk: www.libertas.nl

Volkscultuur Magazine verschijnt vier keer per jaar.
Een abonnement kost € 24,-.
Opzegging van abonnementen moet uiterlijk op
1 december aan de administratie zijn doorgegeven.

© Nederlands Centrum voor Volkscultuur en
Immaterieel Erfgoed

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen
en/of vermenigvuldigd zonder schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden
van copyright te achterhalen. Mochten er personen
of instanties zijn die menen aanspraak te maken op
bepaalde rechten, dan wordt hun vriendelijk verzocht
contact op te nemen met de uitgever.

ISSN 1872-5090

Nederlands Centrum voor
Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed

Dit Zijn Wij, Ineke Strouken
ISBN 978 90 79399 19 2
€ 22,50
288 pagina's geheel in kleur
Pharos uitgevers
Nederlands Centrum
voor Volkscultuur

www.volkscultuur.nl
www.pharosuitgevers.nl

STANDAARDWERK OVER TRADITIES VAN NU

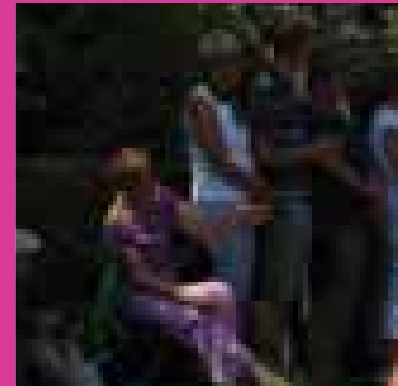
Niet klompen en tulpen zijn bepalend voor de Nederlandse identiteit anno 2010, maar Sinterklaas en Koninginnedag. Het is één van de opvallende uitkomsten van een grootscheepse enquête die door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur werd gehouden over de beleving van onze tradities.

Tradities vormen de culturele bagage die iedereen van huis meekrijgt. Het is de cultuur die van generatie op generatie wordt doorgegeven. Als je onze gezamenlijke tradities kent, ken je de Nederlander. Dat was dan ook het grote belang van bovengenoemde enquête, waaruit een betrouwbare en representatieve top 100 van Nederlandse tradities is voortgekomen.

In 2009 deed het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onderzoek naar de belangrijkste tradities in Nederland. Iedereen kon meedoen door zijn of haar tien belangrijke tradities in te sturen. De honderd meest genoemde tradities worden met hun historische achtergronden beschreven in DIT ZIJN WIJ. Waarom eten wij beschuit met muisjes bij een geboorte en wat is luilak voor feest?

DIT ZIJN WIJ is te bestellen door € 22,50 over te maken op 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onder vermelding van DIT ZIJN WIJ.

Nieuwsblad voor volkscultuur en immaterieel erfgoed

Nederlands Centrum voor Volkscultuur
en Immaterieel Erfgoed

F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht

tel: 030 – 276 02 44

ncv@volkscultuur.nl

www.volkscultuur.nl

Volkscultuur gaat over de vormgeving van het dagelijks leven. Over de normen en waarden, tradities en rituelen die mensen van huis uit hebben meegekregen en betekenis hebben gegeven. Sommige van deze tradities worden zo belangrijk gevonden dat men er alles aan doet om deze door te geven aan volgende generaties. Dat noemen wij immaterieel erfgoed.

Volkscultuur en immaterieel erfgoed zijn belangrijk in het landelijk cultuurbeleid. Volkscultuur Magazine houdt u op de hoogte van actuele ontwikkelingen, bijvoorbeeld door te berichten over nieuw beleid en voorbeeldprojecten, maar biedt ook kennis en verdieping. Volkscultuur Magazine is bedoeld voor iedereen die bij volkscultuur en immaterieel erfgoed betrokken is.

Nederlands Centrum voor
Volkscultuur en Immaterieel erfgoed